

HARALD RAIVET

JAHILASKMINE

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS • TALLINN 1951

A-18833

HARALD RAIIVET

Dunskampjat

JAHILASKMINE

1951

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1951

IVIAH OIAZAM

JAHILASKMINE

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
16944

RAAMATUKOGU

SAATEKS.

Bolševike partei ja Nõukogude valitsus hindavad kõrgelt massilise kehakultuuri- ja spordiliikumise arendamist kui tähtsat abinõu nõukogude töötajate kommunistlikul kasvata-misel, nende tervisliku seisukorra parandamisel ja nõukogude rahva ettevalmistamisel tööks ning sotsialistliku kodumaa kaitseks.

Nõukogude Liidus tegelevad kehakultuuri ja spordiga laial-dased rahvamassid, kehalise kasvatusesega on haaratud kõik vanuseastmed varajasest noorusest kõrge vanuseni. Nõu-kogude sport on massisport sõna kõige tõsisemas mõttes. Aktiivseid sportlasi loendatakse meil sadade tuhandete ja mil-jonitega. Spordi ja kehakultuuri organiseerimiseks ja juhtimi-seks on tööle rakendatud vastavad riiklikud asutised eesotsas Üleliidulise Kehakultuuri- ja Spordikomiteega.

Nõukogude Liidu töötajate järjest kiiremini tõusev mate-riaalne elutase, rikkalikud summad, mida Nõukogude valitsus ja ühiskondlikud organisatsioonid kulutavad spordiliikumise arendamiseks, on loonud avara materiaalse baasi meie keha-kultuuriliikumise arenemisele. Meie maa on spordiväljakute ja -ehitiste arvu, spordiinventari tootmise ulatuse ja kvaliteedi poolest maailmas esikohal.

Partei ja valitsuse pideva hoolitsemise ja abistamise tõttu on nõukogude sportlaste meisterlikkus pidevalt tõusnud. Nõu-kogude Liidu kehakultuuri- ja spordiliikumine on andnud juba suurepäraseid tulemusi ja annab neid iga päevaga järjest enam. Juba varem mainisime nõukogude spordi tõelist massi-lisust. Võib julgesti öelda, et Nõukogude Liidus on kehakul-tuurlasi rohkem kui kõigis tähtsamais kapitalistlikes maades kokku. Paljudel spordialadel seisab maailmarekord kindlalt nõukogude sportlaste nimel, kusjuures saavutatud tulemused kaugelt ületavad kodanlike maade omad. Ei ole mingit kaht-lust, et lähemas tulevikus kõik maailmarekordid võidetakse

nõukogude sportlaste nimele. See nõuab muidugi veel palju pingutatavat tööd, kuid see tuleneb täiesti loogiliselt ning seaduspäraselt meie kehakultuuriliikumise arenemisest. Poliitilis-moraalse kasvatusena lahutamatu seotud, süstemaatiliselt organiseeritud, teaduslikule alusele rajatud kehakultuur on tõstnud ja tõstab edaspidi veelgi enam meie töötajate füüsilist ja vaimset töövõimet, tugevdab töötajate tervist ja pikendab nende eluiga.

Teiste spordialade kõrval omab tähtsat kohta Nõukogude-maa töötajate kasvatamisel jahisport. Partei ja valitsuse pideva hoolitsemise ja tähelepanu osutamise tõttu jahispordi arendamiseks ning jahisportlike saavutuste tõstmiseks on jahispordiala Nõukogude Liidus tõusnud väga kõrgele tasemele. NSV Liidus on ligemale 20 miljonit ruutkilomeetrit rikkalikke jahimaid, kus esineb üle 130 liigi jahiloomi ja kuni 200 liiki jahilinde. Laidlaste jahialade ja rohkete jahiloomade ning -lindude olemasolu on tunduvalt kaasa aidanud selle spordiharu massiliseks levimiseks meie maa töötajaskonna hulgas.

Jahisport on üks huvitavamaist ja kasulikemaist spordialadest. Olles puhkuseks töötajaile, karastab jahisport organismi, arendab tähelepanuvõimet ja püsivust ning tõstab lasketaset. Jahisportlasel tuleb sageli viibida väga mitmesugustes tingimustes. Tal tuleb taluda külma ja pakast, viibida vihmasajus ja lumetormis, vajaduse korral tuleb jahimehel ööbida ka lageda taeva all. See kõik kasvatab vastupidavust, karastab tahtejõudu ja tervist.

Suure Isamaasõja päevil oli Nõukogude Armeesõdurite ohvitseride ja sõdurite sportlik ettevalmistus ja karastus oluliseks teguriks, mis soodustas meie maailma-ajaloolise tähtsusega võidu saavutamist fašistlike agressorite üle. Jahisport aitas kasvatada meie sotsialistliku isamaa kaitsjaid julgeteks, mehisteks, visadeks, kiire otsustamisvõimega võitlejateks. Suure Isamaasõja kogemused näitasid, et jahimehed on leidlikud ja kogemusrikkad luurajad, osavad laskurid ja snaiperid. Isamaasõja päevil hinnati kõrgelt Siberi kütipolkude vaprust võitluses fašistlike anastajatega. Need kuulsad väeosad koosnesid enamikus Siberi jahimeestest.

Jahindus on tähtis mitte ainult kui spordiala, vaid ka kui rahvamajanduse üks harusid.

Tõenduslik ja sportlik jaht annab riigile hinnalisi saadusi nii oma vajaduste rahuldamiseks kui ka väljaveoks. Karusloomade ja teiste jahilukite poolest on NSV Liit kõige rikkam maailmas, olles esikohal ka karusnahkade tootmise ja väljaveo poolest.

Ainuüksi Suure Isamaasõja päevil andsid jahimehed riigile omapoolse panusena ühise võidu saavutamiseks fašistliku Saksamaa üle 500 miljoni rubla väärtuses toornahku.

Nii nõukogude jahimeeste kõrgete saavutuste kui ka meie jahimaade avaruse ja rikkuse tõttu on Nõukogude Liit muutunud jahinduse alal juhtivaks maaks maailmas, kusjuures suure populaarsuse on saavutanud nõukogude jahimehed.

Jahinduse suure populaarsuse otseseks tulemuseks on jahisportlaskmise kui jahispordiala ühe haru kõrge tase NSV Liidus.

Jahisportlaskmine erineb tavalisest jahilaskmisest, jahilukite laskmisest selle poolest, et jahisportlaskmist korraldatakse selleks eriti ehitatud laskerajal kunstlikult valmistatud liikuvate märkide («tuvide», «põtrade») pihta.

NSV Liidu jahisportlaskmise kõrgest tasemest annab tunnistust juba see, et maailmarekord jahisportlaskmisel, mis püsis 17 aastat ületamata, ületati aastal 1947 Nõukogude Armees üleliidulistel esivõistlustel sm. Suhharevi poolt, kes saavutas 299 silma 300-st võimalikust.

Võrdluseks võiks tuua 1947. aasta maailmameistrivõistluste tulemused, mis kujunesid järgmisteks:

I koht	285 silma	300-st võimalikust	(Šveits)
II „	276 „	„ „	„
III „	276 „	„ „	(Egiptus)

*

Samal aastal toimunud üleliiduliste Nõukogude Armees võistluste tulemused:

*

I koht	299 silma	300-st võimalikust	(Suhharev)
II „	294 „	„ „	„
III „	293 „	„ „	„

Neil võistlustel ületasid 14 meie laskurit maailmameistris tulnud laskuri tagajärje ja alles 15. meie laskur saavutas

283 silma, mis on kahe silma võrra väiksem maailmameistri tagajärjest. Need lasketagajärjed on tunnistuseks jahilaskmise kõrgest sportlikust tasemest Nõukogude Liidus, tõendades ühtlasi, et need tulemused ei ole saavutatavad ainult üksikute poolt, vaid et Nõukogudemaa jahilaske-meistersportlased omavad väärikat järelkasvu, kes on võimeline kaitsma meie spordiau võisteldes mistahes kapitalistliku riigi jahilaskuritega.

Kodanlikus Eestis teostati jahti röövellikult, sest jahisporti võis harrastada ainult väikesearvuline kapitalistlik element, töösturid, majaomanikud, kulakud jne. Töötava rahva liikmed kodanlikus Eestis olid sellest spordialast, nagu paljudest teistestki «eliit-spordialadest», millede hulka ka jahisport kuulus, peaaegu täiesti kõrvale surutud, sest neil puudusid materiaalsed võimalused, neid ei lastud «härrade» hulka.

Nüüd on see spordiala, nagu kõik teisedki, muutunud rahvaspordialaks, mida harrastavad laiad töötava rahva hulgad. Töötajate poolt juhitud sotsialistlikus riigis, kus vana, kodanluse-aegne kulaklik-kapitalistlik rööv-jahindus on koos selle teostajatega ammugi ajaloo-kolikambrisse heidetud, tegelevad jahispordiga nõukogude vabrikute, ettevõtete ja asutiste töötajad.

Partei ja valitsuse poolt on meil jahilaskmise ja jahisportlaskmise arendamiseks loodud suurepärased võimalused. Jahisporti arendamiseks vajaliku varustuse muretsemise kõrval korrastatakse laialdaselt jahimaid, jahimeestele õõbimisvõimaluste loomiseks ehitatakse jahimaju jne.

Nõukogude korra viljastavais tingimustes on Eesti NSV jahisportlaste arv kiiresti kasvanud. Selle kõrval aga on meie jahimehed liiga vähe rõhku pannud jahisportlaskmisele, mis just annab vajaliku ettevalmistuse tegelikuks jahipidamiseks, aidates otsustavalt kaasa ka jahisportlaste lasketaseme ja nende spordimeisterlikkuse tõstmiseks. Meie jahisportlaste madalast lasketasemest annab ilmeka pildi kasvõi seegi fakt, et sel alal on kogu Eesti NSV-s ainult 26 järgusportlast. Kogu vabariigis on ainult üks jahilaskur ületanud meistersportlase ja kuus laskurit esimese spordijärgu normid.

Selleks, et võrdsele tasemele jõuda vanemate vennasvabariikide saavutustega jahinduses, peavad meie jahilaskurid ja

jahi-sportlaskurid rakendama kõik jõud oma oskuste ja spordimeisterlikkuse tõstmiseks.

Meie senise jahilaskmise ja jahi-sportlaskmise vähese arengu üheks põhjuseks on sellekohase kirjanduse ja vastavate teadmistega treenerite ning instruktorite puudumine.

Käesoleva raamatu peamiseks ülesandeks ongi hoogustada jahisportlikku tegevust Eesti NSV-s ja olla abiks jahindusala instruktorite ning treenerite teadmiste tõstmisel, et sel teel kaasa aidata selle spordiala laialdasemaks levikuks ja jahisportlaste spordimeisterlikkuse tõstmiseks.

ESIMENE OSA

Kaasaegsete jahi- ja jahi-laskespordiks kasutatavate tulirelvade hulgas leidub väga palju erinevaid tüüpe, mudeleid ja süsteeme, mis erinevad oma otstarbelt, laadimisviisilt ja konstruktsioonilt. Neid võiks liigitada kolme suuremasse gruppi: 1) haavlipüssid, 2) kuulipüssid ja 3) kombineeritud haavli-kuulipüssid.

Haavlipüssi peamiseks tunnuseks on seest siledapinnalised rauad, tavaliselt suur kaliiber ja võrdlemisi õhuke raua sein. Kuulipüssi tunnuseks on keermetega (vintidega) rauaõõs, paks raua sein ja tavaliselt ka peenem kaliiber. Kombineeritud haavli-kuulipüsside hulka kuuluvad püssid, mis on kohandatud laskmiseks nii kuulidega kui ka haavlitega. Need on järgmised: «paradoks»-püssid, kolmeraudsed ja harvemal juhudel ka neljaraudsed püssid.

1. Haavlipüss.

Nagu juba nimetuse järgi võib otsustada, kasutatakse selle püssi juures märgi tabamiseks haavleid. Väikese kauguse juures võib seda püssi aga hea eduga kasutada ka kuulidega laskmiseks, tarvitades selleks eriliselt valmistatud haavli-
rauakuule. Haavlipüssi puuduseks tuleb lugeda seda, et haavli-laeng õhu vastusurve tõttu kaotab ruttu oma kiiruse, mistõttu tema mõjupiirkond on väike. Vastukaaluks sellele puudusele katab haavli-laeng aga võrdlemisi suure pinna, võimaldades kergemini tabada kiirestiliikuvaid märke.

Oma laadimisviisilt jagunevad haavlipüssid tagant- ja eestlaetavaks, vastavalt sellele, kust laeng püssi asetatakse (kas valmislaetud padrulina padrunitessa või laengu üksikosadena püssiraua otsast, suudmest).

Eestlaetava jahipüssi käsitlemine on tülikas ning aegavii-

tev, sellepärast on see püssitüüp tagantlaetava poolt välja tõrjutud ja tehased on nende valmistamisest loobunud.

Enamik tagantlaetavaid jahipüsse valmistatakse keskelt lahtimurtavana ja äravõetavate raudadega, mis hõlbustab püssi laadimist ja puhastamist.

Vastavalt sellele, kas püssil on üks, kaks või kolm rauda, nimetatakse neid ühe-, kahe- või kolmeraudseteks püssideks.

Üheraudsed haavlipüssid võivad olla kas harilikud, pool- või täisautomaadid (iselaadijad). Harilikud üheraudsed püssid laetakse ühe padrunita otse rauda. Poolautomaadid laetakse 3—5 padrunita vastavasse salve, mis asetseb tavaliselt püssiraua all. Padrunid lükatakse rauda laskuri poolt vastava käepideme abil, samuti kõrvaldatakse tühi kest rauast pärast laskmist.

Täisautomaadil või iselaadijal asetsevad tagavarapadrunid (kuni 5 tk.) samuti salves, kuid tulistamisel heidetakse kest püssirohugaaside mõjul automaatselt rauast välja ja uus padrun lükatakse rauda ilma laskja kaasabit.

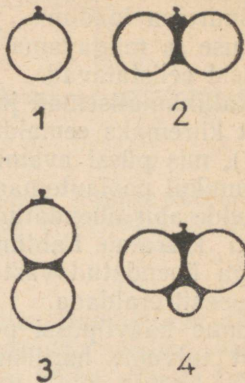
Kaheraudsetel haavlipüssidel asetsevad kaks rauda kas kõrvuti või teineteise peal (joonis 1). Viimast tüüpi nimetatakse pukkpüssiks.

Jahipüssi, millel on haavli- ja kuuliraud kõrvuti, nimetatakse haavli-kuulipüssiks.

Kolmeraudsel jahipüssil on harilikult kahe kõrvuti asetseva haavli- ja kuuliraua all veel kolmas, kas kuuli- või haavli- ja kuuliraud.

Kui kolmeraudsel püssil on kõik haavli- ja kuuliraudad, siis nimetatakse seda haavlikolmeraudseks.

Püssikukkede ehituselt ja paigutuselt jagunevad haavlipüssid kukkedega ja kukkedeta püssideks. Esimestel on kuked paigutatud väljapoole ja vinnastatakse käsitsi, teistel on aga kuked paigutatud luku sisse ja vinnastamine toimub püssi lahtimurdmisel automaatselt.

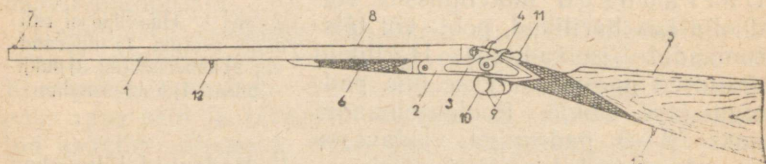

Joonis 1. Haavlipüssi raudade asetus: 1) üheraudne; 2) kaheraudne; 3) pukkpüss; 4) kolmeraudne.

Suurema laadimis- ja laskmiskiiruse ning väiksema ohtlikkuse ja mugavama käsitlemise tõttu on ilma kukkedeta püssid eelistatavad.

Kallihinnalisemad jahipüssid on kesta padrunipesast võimalikult kiiremaks eemaldamiseks varustatud kestaheitjaga (эжектор), mis püssi avamisel kesta padrunipesast välja heidab. Enamikul poolautomaatidest ja iselaadijatel on rauad laega kruvide abil ühendatud nii, et raua äravõtmiseks tuleb kruvid lahti keerata. Lahtimurtavatel jahipüssidel on aga rauad laega ühendatud vastava seadise abil, mis võimaldab raudu hõlpsasti eraldada.

Enne haavlipüssi peaosade lähema kirjelduse juurde asumist tutvume hariliku tagantlaetava haavlipüssi üksikosade

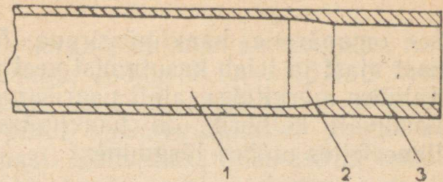
Joonis 2. Tagantlaetav haavlipüss.

nimetustega (joonis 2): 1) püssirauad, milles püssirohugaasid haavlilaengule vajaliku kiiruse ja suuna annavad; 2) lukustuskeha, mis suleb püssirauad padrungi taga; 3) lukk, mille löökosad süütavad sütiku; 4) kukk — luku löökosa; 5) püssi laad, mille abil püss laskmisel laskja õlale toetub; 6) esilaad, mis toetab püssi lahtimurdmisel raudu; 7) kirp — sihtimisvahend; 8) latt ehk sihtlatt, mis hõlbustab sihtimist; 9) päästikud, millele vajutamisel vabastuvad püssi löökosad; 10) päästiku kaitseraud; 11) avamiskang, mille kõrvalepööramisega avanevad püssi raudu hoidvad riivid; 12) püssirihma kinnitamise aasad.

Püssirauad on püssi osa, milles haavlilaeng suuna ja vajaliku kiiruse saab. Lisaks sellele määravad püssirauad veel haavlilaengu tiheduse. Seega on püssiraudade osatähtsus püssi juures üks suuremaid.

Praegusel ajal valmistatakse püssirauad eranditult terasest, mille sorte on väga palju. On jõutud isegi roostevabast

terasest püssiraudade valmistamiseni. Vane-
mate püsside hulgas võib
veel leida nn. damast-
raudadega jahipüsse.
Need püssirauad erine-
vad terasraudadest ise-
loomustava mustri pool-
lest välispinnal. Esimesi
damastraudu hakati val-
mistama Damaskuse lin-
nas, millest on tekkinud ka
nende nimetus. Damastraua
headust määratakse mustri
järgi: mida peenem muster,
seda parem raud. Damastrauad
on pehmed ega kõlba praegu
levinud suitsuta püssirohule.

Joonis 3. Tšokk-raua suudme pikilõige:
1) silindriline osa; 2) kooniline ehk pa-
raboolne üleminek; 3) tšokk.

Leidub aga veel jahisportlasi, kes peavad damastrauda-
dega püsse terasraudadega jahipüssidest paremaiks. Arvukad
katsed ja uurimised on näidanud selle arvamuse ekslikkust ja
on tõestanud, et praegusel ajal valmistatavad terasest püssi-
raudad on kvaliteedilt damastraudadest tublisti paremad.

Haavlipüssiraua õone läbimõõdu vähendamise-
ga suudmes saavutatakse haavilaengu tihedam jooks ja kattumus. Nii on
olemas järgmised rauaõone kujud:

1. silinderraud — kogu õone ulatuses võrdne läbimõõt;
2. nõrk tšokk-raud — raua suudme juures läbimõõdu kahanemine
0,25—0,5 mm;
3. pooltšokk-raud — raua suudme lähedal kahaneb õone läbimõõt
0,5—0,75 mm;
4. tšokk-raud — mõni sentimeeter enne raua suuet väheneb õone läbi-
mõõt kooniliselt ehk paraboolselt 0,75—1,2 mm ja lõpeb raua suudme
juures lühikese silindrilise osaga, nn. tšokiga (joonis 3).

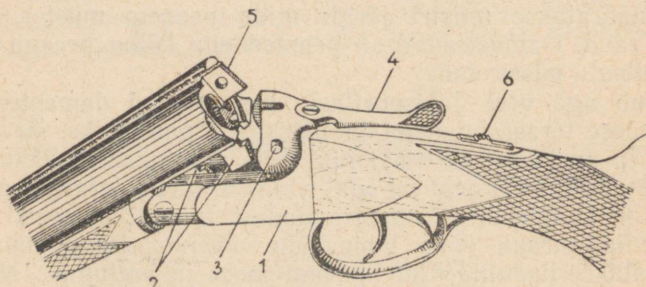
Haavlipüssiraua õone läbimõõd määratakse kaliibreis. Nii-
siis on k a l i i b e r rauaõone läbimõõdu mõõtühik. Selle mõõt-
ühiku aluseks on tinakuulide arv, mis saadi ühest vanaaeg-
sest tollinaelast (453,59 g). Kui näiteks ühest tollinaelast
puhtast tinast valmistatakse 12 ühesuurust ümmargust tina-
kera ja ühele sellise läbimõõduga kerale valmistatakse vas-
tava õõnega püssiraud, kuhu tinakera vabalt sisse mahub,
siis on selle püssi kaliiber 12. Järelikult, mida suurem on
haavlipüssi kaliibrit tähistav number, seda väiksem on raua-
õone läbimõõt.

See omapärane haavlipüssiraua õone mōõtühik on pärit vanast ajast ja leiab kasutamist veel peaaegu kogu maailmas.

Kaliiber märgitakse alati paarisarvuga — 12, 14, 16 jne.

Vastavalt kaliibrile on haavlipüsside raua õone läbimōõt millimeetrites umbes järgmine:

kal. 10	19,3 — 19,7 mm
„ 12	18,2 — 18,6 „
„ 16	16,8 — 17,2 „
„ 20	15,7 — 16,1 „
„ 24	14,7 — 15,1 „
„ 28	13,8 — 14,2 „
„ 32	12,7 — 13,1 „

Joonis 4. Tagantlaetava haavlipüssi lukustus: 1) lukustuskeha; 2) lukustushaagid; 3) lukustuspolst; 4) avamiskang; 5) sihtlati pikendus, millest käib läbi lukustuspolst; 6) kaitseriiv.

Tarvitatavaimad kaliibrid on 12, 16 ja 20, harvemal juhtudel kasutatakse kaliiberid 10, 24, 28 ja 32.

Praegu valmistavad kodumaa tehased 12-, 16-, 20-, 28- ja 32-kaliibrilisi haavlipüsse.

Lukustuskeha on püssi metallist osa, mis suleb püssirauad padrunit järel ja on ühtlasi ühenduslülilik püssirauadade ja -lae vahel. Lukustuskeha on põlvetaoline metallist osa, mis mahutab endasse lukustusmehhanismi ja sageli ka löökmehhanismid. Joonisel 4 on näidatud sagedamini esinev püssi lukustus, kus asetsevad ka löökmehhanismid lukustuskehas.

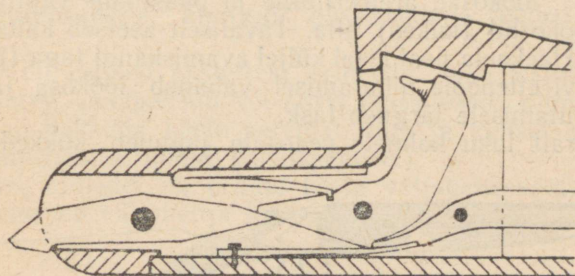
Püssirauad ja lukustus peavad imevalt teineteise sisse sobima.

Lukustused jagunevad ühe-, kahe-, kolmekordseteks jne..

s. t. lukustus on nii mitme kordne, mitmest kohast püssi rauad on ühendatud lukustuskehaga. Joonis 4 on näidatud kolmekordne lukustusviis. Joonisel on püssi raudade all näha kaks haaki (2), kuhu nihkub püssi kokkuvajutamisel vastav riiv, sidudes rauad kahest kohast. Kolmanda ühenduse moodustab sihtlati pikendus (5), mille avasse nihkub vastav polt (3). Püssi avamiseks on vastav kang (4), mille surumisel paremale avanevad lukustavad riivid.

Peale eeltoodu leidub veel palju teisi lukustusviise ja konstruktsioone.

Lukkudeks nimetatakse püssi löökmehhanisme, mis laskmisel süütavad sütiku. Lukud jagunevad oma asetusvi-

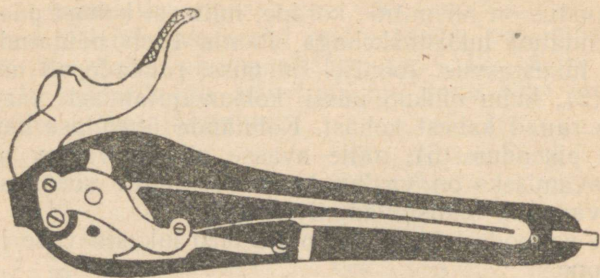
Joonis 5. Eeslukk.

silt kahte liiki: ees- ja tagalukud. Eeslukkudeks nimetatakse selliseid lukke, mille löökvedru asetseb eespool kukke ja on mahutatud lukustuskeha alaosa sisse (joonis 5). Tagalukku- del asub löökvedru tagapool kukke ja ulatub laekaela sisse (joonis 6).

Löökmehhanismi vedrud valmistatakse kas lapik- või spiraalvedrudena; paremate püsside juures kasutatakse lapikvedrusid.

Püssikuked valmistatakse väga erineva välimusega ja nad on kas eriti silmapaistvad või vähemärgatavad.

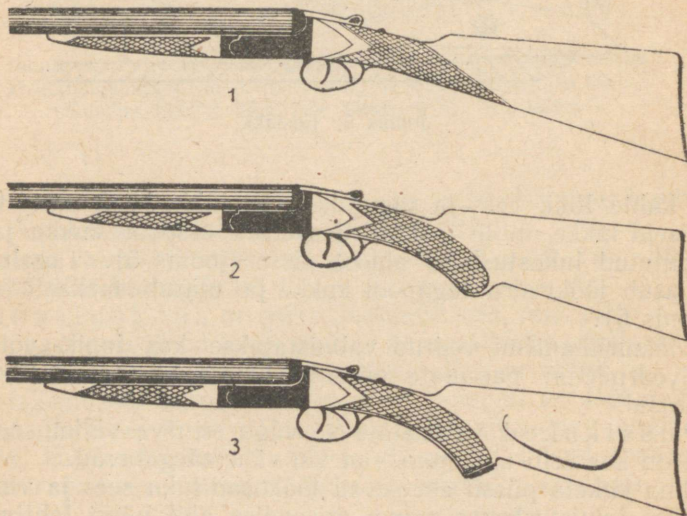
Ilma kuketa püssil asetsevad löökosad luku sees ja vinnastatakse lukustuskehas asuva eriseadise abil püssi lahtimurdmisel või kinnipanemisel. Sellega ühtlasi jääb püss ka kait-

Joonis 6. Tagalukk.

sesse, s. t. löökosad areteeritakse ja päästikule vajutamisel ei lange löökosad (kuked) alla. Tavaliselt asetseb kaitse väline osa püsi laekaela pealmisel küljel avamiskangi taga (joonis 4). Kaitseriivi ettepoole nihutamisel vabaneb löökosa ja päästikule vajutamisele järgneb lask.

Vastavalt luku kolmele peaosale jaguneb kukkedeta ja hi-

Joonis 7. Püssilae kujud: 1) sirge laad; 2) pool-püstollaad; 3) püstollaad.

püssi kaitse järgmiselt: 1) päästikukaitse, mis kinnitab päästikud; 2) kangikaitse, mis lukustab päästiku kangi; 3) löökosa kaitse, mis lukustab löögiraua (kuke).

Kukkedega jahipüssil kaitset ei ole ja kuked lastakse lihtsalt alla.

Püssilaad valmistatakse puidust: parematel ja kallimatel püssidel pähklist, odavamatel püssidel kasest. Kujult jagunevad püssilaad järgmiselt: sirge laad, pool-püstollaad ja püstollaad (joonis 7). Kahel viimasel laetüübil jäetakse mõnikord lae küljele paksem ovaalne osa, nn. «põsk». Laskeabavus oleneb suurel määral püssilaest, seepärast peab püssi laad sobima laskjale.

Esilaad, mis valmistatakse puust mõnede juurdekuulivate metallosadega, kinnitub püssiraudade külge vastava riivi abil.

Kujult on esilaad üksteisest erinevad. Nad valmistatakse kas õhukesed, poolpaksud või päris massiivsed. Viimaste otsarabeks on pakkuda käele paremat tuge ja kaitset püssiraudade kuumenemise puhul (tuvilaskmisel).

Püssidel, millel on eriline kesta väljaheiteseadis (эжектор), asetsevad väljaheitja löökraud esilae sees.

2. Kuulipüss.

Kuna jahi-kuulipüss haavlipüssiga võrreldes omab väga väikest osatähtsust meie jahinduses ning jahi-sportlaskmises, siis piirdume selle püssitüübi juures vaid lühikese ülevaatega.

Jahi-kuulipüssid erinevad oma ehituselt ja tarvitatava laskeahela poolest suuresti sõjaväes kasutatavaist kuulipüssidest ja padruneist.

Enamik jahi-kuulipüssidest on üheraudsed, harvemini leiab ka kaheraudseid. Et üheraudsest kuulipüssist oleks võimalik kiiremini teostada mitu üksteisele järgnevat lasku, on need valmistatud nn. pool- ja täisautomaatidena (iselaadijad). Laadimisel kasutatakse harilikult viit padrunit.

Kuulipüssi kaliibri all mõistetakse püssiraua õõne läbimõõtu, mis on mõõdetud keerme harjast keerme harjani. Kaliiber märgitakse harilikult millimeetrites.

Jahi-kuulipüssi kaliiber algab 5,6 mm-st ja suureneb kuni 15,2 mm-ni. Tarvitatavaimad kaliibrid on 8 ja 9,3 mm.

Kuulipüssi padruneid koosneb neljast osast: padrunekest, sütik, püssirohulaeng ja kuul.

Padrunikestad on väga mitmesugused. Nad erinevad üksteisest läbimõõdu, pikkuse, vormi ja kuju poolest, mistõttu ühe ja sama kaliibri jaoks leidub väga mitmesuguseid padruneid.

Kuulipüssi padruneid laetakse peamiselt suitsuta püssirohuga. Mingil juhul ei tohi kuulipüssi padruneid laadimiseks kasutada haavlipüssi rohtu.

Kui juba padruneid on oma kujult väga erinevad, siis kuulid erinevad kujult üksteisest veelgi rohkem. Jahilaskmisel pole tähtis üksnes see, et kuul märki tabaks, vaid veel tähtsam on asjaolu, kuidas kuul tabamuse mõjub uluki kehale. Selleks, et kuul mõjuks kohe surmavalt, peab see oma vastava läbilöögi-, lõhke- ja kildumisvõime.

Jahipidamiseks kasutatakse seatinast või kõvemast tinast valmistatud kestata või kestaga kaetud kuule. Viimaseid nimetatakse ka mantelkuulideks. Olenevalt sellest, kas kuulid on üleni või osaliselt kaetud kestaga, nimetatakse neid täis- või pool-mantelkuulideks.

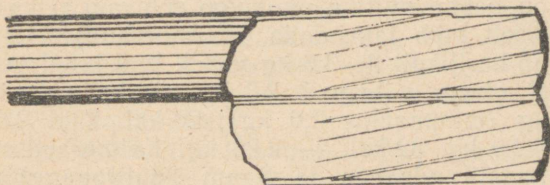
Täis-mantelkuulid ei ole eriti sobivad jahipidamiseks, kuna need läbistavad keha liiga kergesti ja takistamata, mistõttu nad ei mõju kiiresti surmavalt. Jahi-sportlaskmiseks on nad aga sobivad.

3. Haavli-kuulipüssid.

Nagu juba algul tähendatud, kuuluvad selle grupi alla «paradoksid» ja kolmeraudsed püssid. «Paradoks» kujutab endast tšokk-rauda, mille üleminekukoonus on võrdlemisi pikk ja mille tšokk-osa on varustatud keermetega (joonis 8). Keerme põhi ühtib püssiraua silindrilise osaga. Keermed ise on laiad ja lamedad, kas trapetsikujulised või kolmenurksed.

Lühike, keermetega varustatud tšokk-osa ei suuda võrdlemisi raskele ja mitte-monoliitsele haavilaengule pöörlevat liikumist anda, kuul aga omab samal ajal kiire pöörleva liikumise ümber oma telje, mistõttu võib «paradoksist» lasta haavlitega niisama hästi kui tavalisest haavlipüssist.

Kolmeraudne on haavli- ja kuuliraudadest kombineeritud jahipüss. Kolmeraudsed varustatakse kas kahe haavli-raua ja ühe kuulirauaga, kahe kuuliraua ja ühe haavli-rauaga või kahe erineva kaliibriga kuuliraua ja ühe haavli-rauaga.

Joonis 8. «Paradoksi» tšokk-raua suudme pikilõige.

Kõige tavalisem on esimene kombinatsioon, teised esinevad harva, mispärast tavaliselt kolmeraudse all mõistetaksegi jahipüssi, millel on kaks haavli-rauda ja üks kuuliraud.

4. Haavlipüssi valik.

Haavlipüssi valikul kerkib üles rida küsimusi, mis tuleb enne püssi ostmist otsustada.

Esimesena tuleb lahendada kaliibri küsimus.

Missuguse kaliibriga püss omandada?

See küsimus tuleb lahendada lähtudes mitmest asjaolust. Kõigepealt oleneb see jahisportlasest endast, tema vanusest, kasvust ja jõust. Teiseks tuleb selgusele jõuda selles, mis-sugustele ulukitele kavatsetakse muretsetava jahipüssiga jahti pidada.

On endastmõistetav, et mida kergem on püss, seda mugavam on teda jahil olles kanda. Jahtidel, mis nõuavad pidevat jahimehe liikumist maastikul, on püssi kaal eriti tähtis. Teisest küljest saavutatakse aga raskema püssiga paremaid lasketagajärgi kui liiga kerge püssiga. Samuti on liiga kerge püssi juures tagasipõrge tugevam, mis on väga tülikas ja ebamugav. Seda viga saab teatava määraneni küll laengutega parandada, kuid selle all kannatavad sageli lasketagajärjed.

Mida kergem on püssi kaal, seda kergem peab olema laeng, eriti just haavlilaengu kaal. Püssi tagasipõrget põhjustavad veel liiga kõver laad, liiga lühikesed rauad ja ka liiga lühike padrunipesa.

Järelikult ei tule püssi valikul kalduda äärmustesse.

Raske on öelda, milline on kõige sobivam püssi kaal. Ainult üldiselt võib tähendada, et kaheraudse 12-kal. püssi kaal kõigub harilikult 3—3,6 kg vahel. Igal juhul peab 12-kal. püssi kaal olema vähemalt 2,8 kg. 16-kal. püssi kaal on 2,8—3,0 kg (minimaalne 2,6 kg), 20-kal. kaal 2,5—2,8 kg, 24-kal. — 2,6 kg, 32-kal. — 2,25 kg. Kolmeraudse jahipüssi (16-kal. haavliraudadega ja 8-mm kuulirauaga) raskuseks peaks olema vähemalt 3,3 kg.

Toodud piirid on mõeldud hariliku jahipüssi jaoks, kuid esineb ka erandeid. Nii, näiteks, valmistatakse väga kergeid 12-kal. jahipüsse või jälle ülemäära raskeid 20-kaliibrilisi tugevdatud laengutele. Sellised püssid ei ole harilikud ja neid omavad ka erineva maitsega jahisportlased.

Tuvilaskmiseks on sobivam ja isegi vajalik 12-kal. raske püss, mille kaal võib ulatuda kuni 4 kg-ni.

Niisama erinevad kui haavlipüsside kaalud on ka püssi raudade pikkused. Esineb väga pikkade ja ka eriti lühikeste raudadega haavlipüsse.

Haavlipüssi raudade pikkus peaks olema 12-kaliibrilisel 72—75 sm ja 16-kaliibrilisel 68—72 sm. Et jahipüssidele anda võimalikult kergem kaal ja hõlbustada nende käsitsemist, valmistatakse väga lühikeste raudadega jahipüsse (45—55 sm), mis pole aga osutunud otstarbekaks. Uuemad uurimised on näidanud, et 12-kaliibrilise jahipüssi raudade pikkust võib vähendada, ilma et oleks märgata püssi sisselöögivõime kaanemist, kuni 66 sm-ni. Vanasti valmistatud püssirohud olid aeglase põlemisega, mis lühikeste raudade juures ei jõudnud täielikult ära põleda. Praeguse aja püssirohu põlemine toimub kiiremini, mistõttu mainitud viga lühemate raudadega haavlipüsside juures on välditud.

Mis puutub püssi kaliibrisse, siis peab mainima, et eesti jahisportlaste hulgas on kõige rohkem levinud kaliibrid 12, 16 ja 20.

Kaliibri valik oleneb peamiselt sellest, milliseile ulukele kavatsetakse jahti pidada. Paljude jahisportlaste arva-

mus, nagu jookseks väiksemast kaliibrist lastud haavilaeng koomamalt ja kataks seetõttu ka tihedamini märki, on ekslik. Katsed on näidanud, et kaliibri suurus ei mõju haavlite hajumisele, vaid viimane oleneb hoopis muudest asjaoludest.

Kui võtta, näiteks, kaks ühesuguselt puuritud raudadega püssi, ütleme kal. 12 ja 16, siis on haavlite hajumise sөөr mõlemal peaaegu ühesugune. Kuna aga 16-kaliibrilise laeng sisaldab ligikaudu 7 g haavleid vähem, on vaieldamatult selge, et kattumus (haavlite arv teatava mõõtühiku pinnal) on väiksem kui 12-kaliibrilisel.

Järgmisena kerkib üles küsimus, millist süsteemi ja missuguse tehase püss valida.

Nagu juba eespool tähendatud, levivad iga päevaga ikka enam ja enam ilma kukkedeta püssid, kuna kukkedega püsse kohtab harvem ja peamiselt just vanemate püsside hulgas. See asjaolu tõestab iseenesest, et ilma kukkedeta püsside käsitsemine on mugavam.

Siin võib kindlasti öelda, et kui vähegi võimalik, tuleks valida ilma kukkedeta haavlipüss. Eriti soovitav on algajal jahisportlasel kasutada kohe just seda püssitüüpi.

Mis puutub raudade arvusse (kas ühe- või kaheraudne), siis juhul, kui majanduslik olukord vähegi lubab, on soovitav muretseda kaheraudne.

Algaja loobugu kohe igasugustest pool- või täisautomaatidest, mis pole meie oludes eriti sobivad. Teadlikku jahisportlast see püssitüüp ei rahulda, sest nendega ainult haavatakse ulukeid rohkem kui hariliku kaheraudse haavlipüssiga. Teades, et tagavaraks on 5 lasku, mida võib peaaegu katkestamata järgemööda välja tulistada, ei sihita tavaliselt korralikult, vaid lastakse rohkem hea õnne peale. Ja kuna laskusid jätkub, lastakse ulukeile ka sel juhul, kui need on juba niivõrd kaugele põgenenud, et isegi hea tabamuse korral neid ei suudeta surmata.

Olles püssi tüübi suhtes otsusele jõudnud, tuleb järgmisena küsimuse alla püssi firma.

Kodumaistest püssidest on valik praegu väga mitmekesine, nii et iga jahisportlane võib leida oma maitsele ja soovidele vastava püssitüübi. Kui algul, kohe pärast Suurt Isamaasõda, ei suudetud meie arvukat jahisportlaste peret püsside osas täiel määral rahuldada, siis mõne aasta möödu-

des on jõutud välja lasta juba väga mitmesuguseid püssitüüpe, mis jahisportlaste peres on võitnud suure populaarsuse.

Üldiselt on meie kodumaised püssid väga heade laskeomadustega, tugeva ehitusega ja nägusa välimusega. Sealjuures on nad hinnalt odavad ja igale jahisportihuvilisele kättesaadavad.

Valmistatakse ka tuvipüsse, mis juba esimestest katsetest on näidanud väga häid omadusi. 1950. aasta NSV Liidu jahilaske absoluutne tšempion Rutškin saavutas selle kõrge tiitli kasutades Tuula tehaste tuvipüssi «TC-1». Juba see asjaolu tõestab meie püsside kõrgeväärtuslikke omadusi.

Allpool toome mõningad konstruktiivsed andmed meie tehaste poolt valmistatavate jahipüsside kohta:

1. «ИЖ-5» — üheraudne lahtimurtav kukega haavlipüss. Kaal 2,5—2,8 kg; kaliibrid 12, 16, 20, 24, 28; silinderraud; raua pikkus 680—720 mm; padrunipesa 70-mm pappkestade jaoks kohandatud; kasepuust pool-püstollaad; haavliilaengu tiheduse norm 40%.

2. Üheraudne «Frolovi» süsteemi jahipüss — ümber tehtud 3-liinilisest sõjapüssist; kaal 2,8—3 kg; kaliibrid 20, 24 ja 28; raua pikkus 654 mm; silinderraud; padrunipesa kohandatud 70-mm papp- ja metallkestale; sõjapüssilaad; haavliilaengu tiheduse norm 40%.

3. Üheraudne haavlipüss — ümber tehtud «Berdana» süsteemi sõjapüssist; kaal 2,6—2,9 kg; kaliibrid 16, 20, 24; raua pikkus 680—690 mm; silinderraud; padrunipesa kohandatud 70-mm papp- ja metallkestadele; sõjapüssilaad.

4. «Kotšetovi» süsteemi üheraudne ilma kuketa haavlipüss. Kaal 2,8—2,9 kg; kaliibrid 16; raua pikkus 712 mm; õõs silindriline; padrunipesa 70-mm pappkestadele; pool-püstollaad; haavliilaengu tiheduse norm 40%.

5. «ТО3» — kaheaudne kukkedega haavlipüss. Kaal 3—3,1 kg; kaliibrid 16 ja 20; raua pikkus 712 mm; parem raud silindriline, läbimõõdu vähenemisega suudmes 0,13 mm; vasak raud tšokk; õõne läbimõõdu vähenemine 0,7 mm; padrunipesa on kohandatud 70-mm pappkestale; pool-püstollaad; haavliilaengu tiheduse norm paremal raual 45%, vasakul raual 60%.

6. «ТО3» — kaheaudne kukkedeta haavlipüss. Kaal 3,2 kg; kaliiber 16; raua pikkus 695 mm; parem raud silindriline, vasak tšokk; padrunipesa kohandatud pappkestale; sirge laad.

7. ИЖ-Б-К — kaheraudne kukkedeta haavlipüss. Kaal 3,35 kg; kaliiber 16. Raudade pikkus 700 mm, kusjuures parem raud on silindriline, vasak tšokk; padrunipesa on kohandatud pappkestale; pool-püstollaad; haavvilaengu tiheduse norm paremal raual 40%, vasakul 60%.

8. ИЖ-Б-36 — kaheraudne kukkedeta haavlipüss. Kaal 3,4—3,7 kg; kaliiber 12; raudade pikkus 710 mm; parem raud silindriline, vasak tšokk; padrunipesa kohandatud pappkestale; sirge laad; haavvilaengu tihedus paremal raual 40%, vasakul 60%.

9. ИЖ-49 — kaheraudne kukkedeta haavlipüss; kaal kaliiber 16 on 3,25—3,50 kg. Valmistatakse kaliibrid 12, 16 ja 20 püsse. Parem raud silindriline või pooltšokk, vasak tšokk. Padrunipesa kohandatud pappkestale; püstol- või pool-püstollaad, materjaliks pähkli- või pukspuu. Püssi kogupikkus 1120 mm.

Pärastsõjaaegsetest püssidest on parim Jževski (ИЖ-49), mis ületab tublisti sama tehase poolt algul väljalastud püssid (ИЖ-Б-К ja ИЖ-Б-36).

Kõik ülalmainitud püssid on mõeldud jahi otstarbeks ja vastavad kõigile neile nõudeile, mis on üles seatud jahipüssi kohta.

Tuula tehaste poolt valmistatud eripüssid tuvilaskmiseks on järgmised:

10. «МЦ-3» — kaheraudne kukkedega haavlipüss; kaliiber 12, kaal 3,7—3,8 kg. Mõlemad tšokkraud. Padrunipesa kohandatud 70-mm pappkestale. Sirge laad, materjaliks pähkel. Raudade pikkus 76 sm.

11. «ТС-1» — kaheraudne kukkedeta haavlipüss; kaliiber 12, kaal 3,7—3,8 kg. Mõlemad tšokkraud, raudade pikkus 76 sm. Padrunipesa kohandatud 70-mm pappkestale. Sirge laad, pähklipuust.

12. «ТС-2» — samasugune kui eelminegi («ТС-1»), kuid varustatud kestaheitjatega.

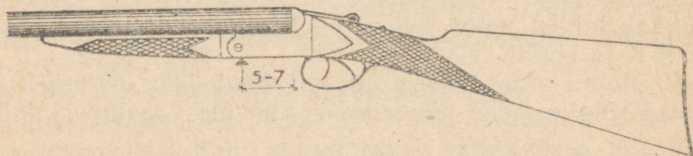
Konstrukttiivseks erinevuseks kahe viimase tüübi juures on veel see, et kukkede vinnastamine «ТС-1» juures toimub püssi lahtimurdmisel (raudade langetamisega), kuna «ТС-2» juures kuked vinnastatakse püssi kinnipanemisega (raudade tõstmisega).

Väliselt omavad püssid peenemustrilise lillalise graveeringu. «ТС-2» omab lukustuskeha ülemisel osal raudade kohal

(lukustuspilu juures) reljeefsed tammelehed, kuna «TC-1» juures need puuduvad.

Peale nende valmistavad Tuula tehased kaheraudseid pukk-püsse «MLI-6», mis kaalult on kergemad ja on mõeldud jahi otstarbeks, kuid ka tivilaskmisel on need püssid kasutamist leidnud.

Püssi valikul tuleb silmas pidada ka püssilae sobivust õlaga. Püssi laad peab sobima laskuri kehaehitusega. Kui püss vabalt ja kergelt, ilma et laskur sealjuures eriliselt oma lihaseid peaks pingutama, palge sobib (kusjuures vasak käsi vabalt ja kindlalt toetab püssi esilaest, parem käsi aga tugevasti ja sujuvalt haarab lae kaela ning pea veidi kallutatult, ilma kaela pingutamisetä, põsega kergesti vastu püssi lae harja puudutab), siis võib oletada, et laad on sobiv.

Joonis 9. Haavlipüssi raskuspunkt.

Püssi lae sobivuse proovimiseks tuleb püss kiire liigutusega õlga asetada, mõnele märgile sihtida ja kontrollida kirbu ning sihtlati asetust. Kui kirp paistab sihtlati keskel, sihtlati ennast aga pole näha, siis on püss sobiv; kui sihtlati osa, mis asetseb silmale lähemal, on nähtav, istub püss väga hästi. Püss ei sobi juhul, kui kirp ei paista üldse või sihtlatt on terveni nähtav ja püss on kallutatud küljele.

Püssi lae pikkust kontrollitakse jättes esimese sõrme püssi esimesele päästikule ja viies lae kaba õlast küünarvarre liigendisse, kuhu see peab täpselt sobima.

Õigesti tasakaalustatud püssil asetseb raskuspunkt 5—7 sm eespool lukustuspilu (joonis 9).

Kui jahisportlane soovib omandada kasutusel olnud püssi, siis tuleb see võtta juba hoolikama vaatluse alla. Olles leidnud sobiva laega ja maitsele vastava püssi, veendume kõigepealt selles, kas püssil ei ole väljaspool mõlke, kriimustusi

või pragusid, et metalli ja puu ühenduskohad oleksid tihedad jne. Siis avame püssi ja vaatame vastu valgust rauaõõned läbi. Rauaõõne pind peab olema sile, lihvitud ja läikiv. Mõnikord on püssi rohkest tarvitamisest õõne seinad muutunud plekilisteks. Kui plekke on vähe ja need pole sügavad, siis lasketagajärjed selle all ei kannata. Samuti on ohutud ka kerged pikikriimustused.

Siinjuures peab juhtima tähelepanu sellele, et kui püss näib pealt vana, rauad seest on aga puhtad ja läikivad, siis on rauad arvatavasti üle puuritud, mis võib mõjuda halvavalt püssi jooksule.

Samuti tuleb jälgida, et raudadel poleks mülke ega paisutusi. Need on kohe tunda, kui püssi raudu libistada pöidla ja esimese sõrme vahel.

Järgnevalt tuleb istuda toolile, eemaldada püssi esilaad ja püss asetada vertikaalselt põlvedele, võttes parema käe pöidla ja esimese sõrmega lukustuspilu kohalt kinni, vasaku käega aga loksutada raudu. Kui telgpolt on kulunud, siis on kohe tunda kerget raudade loksumist.

Kontrollida vastu valgust või õhukese paberi abil, et lukustuspilu oleks kinni.

Lastud süতিকutega kestade raudadesse asetamisega kontrollida löökmeCHANISMIDE lööki ja päästikute tugevust.

Kukkedega püssil tuleb kontrollida, et kuked ei logiseks.

Püssi laad olgu poleeritud, mitte lakeeritud. Eboniidist lae kabaliist on parem kui metallist.

Paljudel juhtudel lõhkevad haavlipüsside rauad just seetõttu, et ei teata, kas püssist võib lasta suitsuta või ainult suitsuga (musta) püssirohuga. Viimasel ajal valmistatud püssidel on püssi raudadel katsetamis- ja proovimismärgid, mis näitavad, kas püssist võib lasta suitsuta püssirohuga või mitte.

Igal riigil on omad proovimärgid, mis raudadele löödutena tähendavad: mitu korda on püssi proovitud, millist püssirohtu ja kui suurt püssirohulaengut on proovimisel tarvitatud, kas rauad on suitsuta püssirohu tarvitamiseks kõlvulised, kas raua õõs on tšokiga varustatud või ilma (silinderrauad), kaliiber, proovijaama asukoht jne.

Suitsuta püssirohuga laskmiseks kõlvuliste jahipüsside rauad kannavad järgmisi märke:

Nõukogude	
Liidus	— «Nitro» ehk «НИТРО»;
Inglismaal	— NP krooniga;
Belgias	— joon, millel on püstiseisev lõvi, ja joone all tähed «PV» või «EC», mis näitavad, missugust püssirohtu on proovimisel kasutatud; PV = Poudre vive (proovimise püssirohi); EC = inglise püssirohi;
Saksamaal	— täht «N» ja selle peal kroon, või sõna «Nitro» ja selle peal kroon.

5. Haavlipüssi eest hoolitsemine ja ettevaatusabinõud.

On palju põhjuseid, mis muudavad püssi enneaegselt kõlbmatuks. Esimene ja kõige suurem püssi vaenlane on rooste. Kui viimane on püssi juures tekkinud, siis ta sööb püssi metalloosi järjest rõhkem, ja rooste kõrvaldamisel jäävad järele konarused, mis omakorda soodustavad püssiraudade kergemat määrdumist ja tinastumist. Sellepärast on väga tähtis püssi hoida roostest puhas.

Teine püssi enneaegselt kõlbmatuks muutumise põhjus on omaniku hoolimatus püssi vastu. On küllalt sellest, kui pilata relv mitte eriti kõrgelt maha, et sellel puruneks löökvedru või lukustuskehase tekiks nähtamatu pragu. Haavlipüssiraua kõige õhem koht on ainult kuni 1 mm paks. Piisab väikesest löögist sellele kohale, et tekitada sissemuljumisi ja mõlke. Püssile ei tohi kunagi toetuda ega koputada raudadega vastu puude oksa. Samuti ei tohi püssi avamisel lasta raudadel vabalt alla langeda või tugeva löögiga püssi kokku lüüa. Püss tuleb avada tingimata kahe käega, kusjuures vasak käsi hoiab kinni raudadest, parem aga laekaelast, kuna põial surub avamiskangile.

Püssi sulgemisel tuleb parema käega tõsta laadi.

Kolmandaks püssi riknemise põhjuseks on liiga sagedane lahtivõtmine, eriti kui seda toimetatakse oskamatult ja lohakalt. Võttes välja püssi lukke ja teisi osi, rikutakse väga kergesti puuosi neis kohtades, mis puutuvad kokku raudosadega; selle tagajärjel tekivad pilud ning augukesed, mille kaudu niiskus ja vesi tungib püssi mehhanismide sisemusse, tekitades seal roostet.

Mingil juhul ei tohi 1) lasta ainult sütikutega; 2) kasu-

tada väljaveninud pappkesti või määrdunud metallpadruneid;
3) püssi lastes toetada sellega mõne kõva eseme peale;
4) lasta kahest rauast korraga.

Võõrkehade olemasolu rauaõõnes põhjustab laskmisel raua paisumist ja lõhkemist, seepärast tuleb liikumisel püssi hoida nii, et sinna ei satuks pori, lund, puuoksi ega muid võõrkehi.

Kui ühest rauast on lastud mitu pauku järjest, siis tuleb edaspidisel laskmisel tingimata kontrollida ka teist rauda, et teha kindlaks, kas padrunit ei ole haavlitropp välja põrunud.

Püssiraudade lõhkemise põhjuseks võib olla veel

- 1) lubamatult suurte laengute kasutamine;
- 2) tundmatu püssirohu tarvitamine või mitme püssirohu sordi segamine;
- 3) kuulide laadimine metallkestadesse, kui püssirauad on puuritud pappkestade jaoks.

Õnnetusjuhtumite vältimiseks tuleb käsitseda püssi ettevaatlikult.

Püssi peab kandma ja hoidma alati nii, et ta ei oleks suunatud inimestele ega jääks liikumisel kinni kõrvalistesse esemetesse. Hüpates üle kraavide või ületades purdeid tuleb püss tühjaks laadida ja käes hoida.

Samuti tuleb toimida aegade ja teiste raskemate tõkete ületamisel.

Halval teel sõites on püssi kõige kohasem hoida kotis või kastis.

Läbides jahil olles asulaid, tuleb püss tühjaks laadida.

Püssi ei tohi kunagi maha asetada, sest sellele võib juhuslikult peale astuda. Samuti võib sattuda püssi niiskust ja raudadesse prahti, mis omakorda põhjustab raudade paisumist või lõhkemist.

Laetud püssi ei tohi asetada puu või seina najale, sest see võib sealt kergesti maha libiseda, millele võib järgneda ootamatu lask.

Peatustel tuleb relv alati tühjaks laadida ja suudmega allpool üles riputada.

Jahil ei tohi kunagi lasta hääle või krõbina suunas, kui märki ennast ei nähta.

Tõrke puhul püssi mitte kohe avada, sest võib järgneda hilinenud lask.

Aeg-ajalt tuleb kontrollida püssi kanderihma, et see oleks terve, kuna relva kukkumisele võib järgneda lask.

Talvel külmaga sooja ruumi minnes on soovitatav relv jätta külma kätte. Paratamatuse korral aga see väljas õlise lapiga üle tõmmata ja kotti asetada. Viimase puudumisel võib relva mõne paksu riide või kasuka sisse mähkida.

Pärast relva tarvitamist tuleb see puhastada.

Haavlipüssi puhastamise üle on palju kirjutatud ja väga keerulisi ning tülikaid puhastamisviise soovitatud, mis on aga suuremalt osalt liialdatud ja üleaarused. Praegu kasutatavad suitsuta püssirohu sordid ei anna põlemisel relvale kahjulikke gaase ja tahmavad seda vähe. Nad osaliselt isegi hävitavad sütikute poolt tekitatud kahjulikke gaase. Järelikult on varematel aegadel suitsuta püssirohu tarvitamise puhul soovitatud igasugused keerulised püssipuhastamise operatsioonid praegu üleaarused.

Siinkohal võib täie kindlusega soovitada juba pikemat aega kasutamist leidnud püssi puhastamisviisi, mis on otsarbekohane ja lihtne.

Kõigepealt tuleb püssirauast läbi lükata 5—6 ajalehepaberist troppi. Tropp peab olema nii suur, et ta raua õonest tihedasti läbi läheb. Troppe tuleb alati padruni pesast suudme poole lükata. Seejärel õlitame rauad seest tugevasti lehelisõliga ja laseme umbes veerand tundi seista. Nüüd kuivatame rauad puhaste lappidega täiesti kuivaks ja läikivaks ning õlitame kergelt neutraalse õliga. Sellega ongi puhastamine otseselt lõppenud. Paari päeva pärast on soovitatav puhastamist kergelt korrata.

Väljastpoolt tuleb relv täiesti puhtaks ning kuivaks teha ja veidi õlitatud lapiga üle hõõruda.

Püssi tuleb hoida alati kotis või kastis, sest tema teine vaenlane peale rooste on tolm.

Musta (suitsuga) püssirohu tarvitamisel tuleb samuti kui suitsuta püssirohu puhul tahm algul paberist troppidega mehaaniliselt kõrvaldada. Sel juhul ei jätku aga 5—6 tropist, sest suitsuga püssirohi tahmab raudu tugevamini. Seejärel tuleb raudadest läbi lükata veevabas petrooleumis niisutatud lapp. Petrooleumist saab vett kõrvaldada keedusoola abil. Pudelitäiele petrooleumile lisada üks supilusikatäis soola ja lasta vaikselt seista üks öö-päev, soovitatav päikesepaistel.

Pärast seismist tuleb petrooleum enne ettevaatlikult teise pudelisse kallata, nii et sool ja selle juurde settinud niiskus kaasa ei läheks.

Petrooleumise lapiga puhastamist jätkatakse seni, kui lapp puhtaks jääb. Alustada tuleb rohkem niisutatud lapiga ja lõpetades kuivemaga.

Pärast seda õlitatakse rauad neutraalse õliga.

Kui püssi raudadesse on kogunenud tina, mis võib tekkida pehmete haavlite ja halvasti immutatud troppide kasutamisel, siis tuleb see sealt kõrvaldada.

Kõige soovitamam on selleks kasutada rauapuru, kuid sellist, millel pole sees kõvu terasetükke. Kõige sobivamaks on osutunud rauapuru, mis saadakse raua saagimisel rauasaega. Viilipuru ei kõlba, kuna selles leidub peenikesi viilihambatükke.

Püssivarda otsa mähitud õlisele lapile raputatakse veidi rauapuru ja sellega nühitakse rauaõõnest tina välja.

Tina on võimalik kõrvaldada ka selleks eriliselt valmistatud pehmest rauast või vasest harja abil. Sel juhul on soovitatav hari enne väseliiniga sisse määrada.

Iga püssiomanik ja laskur pidagu meeles, et püss tuleb pärast laskmist kohe esimesel võimalusel puhastada. Kui pole võimalik teostada põhjalikku puhastust, siis puhastada vähemalt kergelt.

Puhastamiseks ja õlitamiseks ei tohi kunagi kasutada taimelisiidid.

Puhastamiseks tuleb püssiraud laest eraldada, s. t. püss tuleb lahti võtta.

6. Tuvipüss.

Tuvilaskmine seab üles suuri nõudeid nii laskuri, relva kui ka laskemoona suhtes. Selleks et olla hea tuvilaskur, peab omama head relva, kasutama esmaklassilist laskemoona ja püsima pidevas treeningus.

Püsse, mida kasutatakse tuvilaskmisel, nimetatakse tuvipüssideks (vene k. «сачочный»). «Сачочный» on tuletatud sõnast «сачка» ja põlvneb sellest ajast, kus ei tuntud kunstlikult valmistatud tuvisid ega heitemasinaid. Võistlustel kasutati märkideks elavaid tuvisid, kes selleks vastavatesse kastidesse paigutati.

Tuvipüssid on väga hoolsa väljatöötuse, tugeva ehituse ja hea laskevõimega, eriti selleks otstarbeks ehitatud haavlipüssid, kusjuures peetakse silmas ka laskuri psüühilisi ja füüsilisi omadusi ning kehaehitust. Juhtub harva, et ühele laskurile kohandatud püss sobib niisama hästi ka teisele.

Kõigepealt vaatleksime tuvipüssi mõningaid üldisi omadusi. Esimene nõue hea püssi juures on hea materjal.

Praegusel ajal kasutatakse püssiraudadeks ainult head terast. Isegi roostevaba teras on siin kasutamist leidnud.

Raudade, samuti ka lukustus- ja lukuosade valmistamiseks kasutatava materjali kõrval omab suurt tähtsust täpne ja hea töötlemine. Kolmandaks tuleb võtta arvesse lasketehnilisi tagajärgi, mis peavad teataval määral laskuri individuaalsele omadustele vastama.

Edasi püüame selgitada, millistele nõuetele peaks vastama esmaklassiline tuvipüss.

Tuvipüss peab omama teatavat kaalu, ta ei tohi olla kerge. Pideva laskmise juures saavutatakse raskema püssiga paremaid tagajärgi, sest tuvilaskmisel kasutatakse võrdlemisi tugevaid laenguid. Mida väiksem on püssi kaal võrreldes laengu kaaluga, seda tugevam on tagasipõrge ja raputus, raskendades teise lasu andmist, mis aga tuvilaskmisel on sageli tarvilik. Tugevat püssi tagasipõrget on ebamugav taluda ka laskuril. Suuremate laengute talumiseks ja kiirema laskmise saavutamiseks on püssi ehitusviis tugevam, mis juba iseeneset tingib suurema kaalu.

Nagu me edaspidi näeme, on «tuvi» mõõted võrdlemisi väikesed ja tema purunemise kindlustamiseks peab teda tabama mitme haavliga. Arvestades seda, et keskmiste võimetega laskur jõuab tulistada alles siis, kui tuvi on temast 35—40 m kaugusele lennanud, on selge, et haavlilaengu tiheus peab olema suur. Selleks, et saavutada võimalikult suuremat haavliterade arvu, millega kaasneb ka haavlilaengu hea tiheus, kasutatakse tuvilaskmisel peaaegu eranditult 12-kaliibrilisi haavlipüsse. Sellise tuvipüssi kaal on 3,5—3,9 kg, kuid leidub ka püsse, mille kaal ulatub 4 kg-ni. Ka tuvipüssi raudade pikkus (75—78 sm) ületab normaalse püssiraudade pikkuse.

Püssi kirp olgu suurem ja valge, kas emailitud või elevantiluust. Mõned laskurid lasevad umbes raudade kesk-

kohta asetada veel ühe väiksema kirbu, et harjutada püssi õiget õlgaviskamist ning sihtimist ning et ebaõnnestunud õlgapanekul oleks viga kergemini märgatav ja selle parandamine lihtsam. Püssi sihtlatt peab olema tagant kõrge, eest peab aga võimalikult madalal raudade vahel asetsema. Sihtlatt olgu sirge, mitte kumer ega õõnes. Sellise sihtlatiga saavutatakse püssi soovitud ülesjooks ja sihtimine on mugavam ning hõlpsam.

Tuvi püssi lukustus peab olema erakordselt tugev. Tähelepanu tuleb pöörata ka päästikutele, mis peavad võimaldama kiireid ja mugavaid üksteisele järgnevaid laske ehk nn. dubletti. Selleks peab esimene päästik natuke vasakule ja tagumine natuke paremale painutatud olema. Otstarbekohane oleks parema raua päästik asetada vasakule, vasaku raua päästik aga paremale. Mõlema päästiku vahe ei tohi olla liiga suur ega ka väike (umbes 22—25 mm). Esimesele päästikule antakse tavaliselt ettepoole liikumise võimalus ühe lisaliigendi abil, millega välditakse sõrme vigastamist teise lasu andmisel püssi tugevama tagasipõrke korral. Päästikud ei tohi olla tugevad ega omada mingil juhul «surnud käiku», s. t. päästikule vajutamisel peavad nad kohe vabastama löök-mehhanismid.

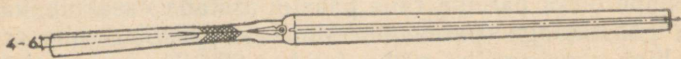
Siinjuures peab aga arvestama laskuri omadusi ja harjumusi. Ühel laskuril on suur ning tugev käsi, teisel väiksem ning nõrgem, ja sellele vastavalt vajab esimene ka tugevamat päästikut kui teine. Üks laskur on rahulik ja kaaluv, teine elav ja ärritatav, võib-olla isegi närviline. Kõiki neid asjaolusid ja piasasju tuleb arvestada, kui tahetakse, et püss laskurile hästi sobiks. Ja hästi ta peab sobima, sest vastasel korral ei saavutata kunagi häid tagajärgi. Päästikute tugevused kõiguvad harilikult paremal raual 1,2 — 1,5 kg, vasakul raual 1,5 — 1,8 kg vahel.

Jõuame haavlipüssi ühe tähtsaima osa juurde, milleks on laad. Jahimeestel on püssilae kohta väga iseloomustav ütlus: laskur laseb, aga laad sihib.

Tuvi püssi laad ei tohi olla liiga kõver; palge asetult peab sihtlatt osaliselt näha olema. Nurga suurus lae harja ja sihtlati pikenduse vahel oleneb laskuri kehaehitusest ja harjumustest. Väiksemal määral oleneb nurga suurus ka antud püssi omadustest (rauaõõne telje asetusest, vönkenur-

gast jne.) Ühe püssi mõõteid ei saa mingil juhul teisele üle kanda, neid saab ainult praktiliste katsete varal määrata. Põsk püssi lae küljel on otstarbetu, isegi häiriv. Tuvilaskur asetab laskmisel oma põse ainult õrnalt püssi lae harja külge umbes selle keskkohal. Järelikult ei puutu püssi lael olev «põsk» üldse laskuri põsega kokku ja võib põhjustada ainult ebaõiget õlgaasetamist.

Lae kaelale tuleb omistada suurt tähelepanu, sest see on lae ehituse õrnemaid kohti, mitte oma tugevuselt, vaid lasketehnilises mõttes. Nagu teada, võib lae kaelal olla kolmesugune kuju, mille järgi nimetatakse ka püssi laadi: sirge, poolpüstol- või püstollaad (joonis 7). Kuulipüssidele ja ühe-

Joonis 10. Haavlipüssi lae kõverus küljele.

raudsetele või kaheraudsetele ühe päästikuga püssidele ja automaatidele sobib hästi püstollaad, mis on nende juures ka peaaegu alati tarvitatav. Kaheraudsetel kahe päästikuga püssidel on püstollaad aga segav, siin loetakse kõige sobivamaks sirget laadi. Sirge lae juures on teise lasu andmisel käel vaba võimalus tahapoole liikumiseks. Püstollael on kaelaosa lühike ja käe liikumise võimalus on piiratud.

Üks olulisim punkt püssilae ehituses on lae kõverus küljele. Lae hari ei tohi ühtida sihtlatti pikendusega, vaid peab selle sihist kõrvale kalduma (joonis 10; paremast õlast laskuril paremale, vasakust vasakule). See on vajalik sellepärast, et püssi õlgaasetamisel peab sihtjoon olema parema silma kohal, ilma et pead tugevasti kallutada tarvitseks. Kõrvalekaldumine ei ole alati ühesugune, see oleneb laskuri õlgade ja silmade laiuselt. Lae kaba alumine ots peab olema

rohkem kõrvale kallutatud kui ülemine, et püssi õlgaasetamisel rinna kumerus, mis asetseb allpool õlga, ei segaks.

Lae kabaliist valmistatakse harilikult eboniidist või sarvest, mille alla asetatakse pehmest kummist amortisaator tagasipõrke mõju vähendamiseks.

Püssi esilaad, mis moodustab toe püssi lahtimurdmisel, omab laskmisel teatava ülesande. Laskuri käsi toetab püssi esilae alt. Just siin tuleb ilmsiks olulisim punkt selle püssiosa juures. Kui esilaad on lühike, siis ulatub laskuri käsi sellest ettepoole ja püssi rauad puutuvad laskuri käega kokku. Pidevalt laskmisel, näiteks võistlustel, kuumenevad aga püssi rauad nii tugevasti, et käel on nendest ebamugav kinni hoida. Sellepärast on soovitav, et esilaad oleks võrdlemisi pikk ja tugevam harilikust, et käsi ei tarvitseks hoida püssi raudadest, vaid esilaest. Teiseks tõstab tugevam esilaad sisseharjunud käehoiaku juures püssi rauad kõrgemale, mis on laskmisel paremuseks.

Nagu nägime, on püssi laad rohkem kui ükski teine püssiosa seotud laskuri individuaalsete omadustega ja peab sellepärast laskurile täiesti kohandatud olema. Tehased lasevad püssid välja küll nn. normallaega, aga peaaegu iga laskur peab selle oma kehaehitusele kohandama, kui ta tahab, et see talle tõesti hästi sobiks. Harilikult mõõdetakse laadi pikkuse järgi, ja nimelt esimese päästiku keskelt kuni lae kaba kesk-kohani. Lae normaalne pikkus on umbes 36 sm (joonis 11). Ligikaudne lae pikkus vastavalt väljasirutatud käele oleks (kää pikkus mõõdetakse kuni esimese sõrme otsani):

kää pikkus 72 sm	—	lae pikkus 35 sm
kää pikkus 74 sm	—	lae pikkus 36 sm
kää pikkus 76 sm	—	lae pikkus 37 sm
kää pikkus 78 sm	—	lae pikkus 38 sm
kää pikkus 80 sm	—	lae pikkus 39 sm.

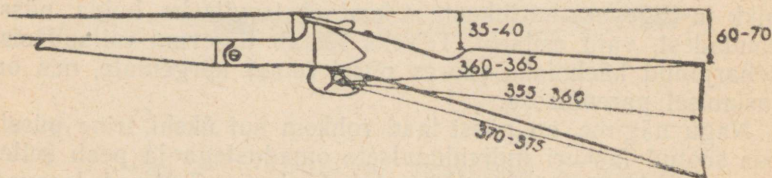
Lae kõverust mõõdetakse sihtlatti pikenduse ja lae-harja vahelt. Normaalselt on see lae-harja esiotsas 4 sm, kaba juurest 6 sm (joonis 11). Lae kõrvalekaldumine siht-joonest on harilikult ülevalt 4—6 mm, alumises osas 6—10 mm.

Kaba kuju ja kaba ning lae-harja vaheline nurk omavad küllalt suurt tähtsust, et nendele tähelepanu pöörata. Lae-

kaela jämedus, lae kuju ja paksus — kõikide mõõted olenevad laskuri kehaehitusest, sihtimis- ja laskeharjumustest.

Väga olulise tähtsusega on püssi kaalu õige jaotus — tasakaal. Raske püss tundub õige tasakaalu juures kergena, ja vastupidi, kerge püss võib halva tasakaalu juures tunduda raskena. Püssi raskuspunkt peab asetsema 5—7 sm eespool lukustuspilu (joonis 9).

Püssi raskuspunkti saab kindlaks määrata, asetades püssi servitihoitavale käele ja nihutades teda nii, et ta jääks tasakaalustatult seisma. Kui raskuspunkt asetab liiga ees või taga, tuleb püüda seda viga parandada laele raskuse lisamise või äravõtmisega. Kui raskuspunkt asetseb liiga ees, siis on ots-

Joonis 11. Haavlipüssi lae pikkus ja kõverus.

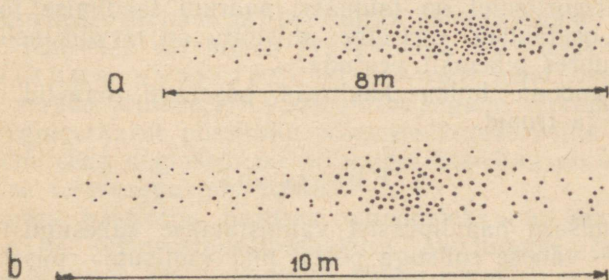
tarbekas lae kabaliist ära võtta, lae sisse auk puurida ja sinna asetada vastava raskusega tinatükk.

Tuvipüssilt nõutakse, et tema haavli laengu külve teatavale pindühikule oleks ühtlane ja küllalt tihe. Esmajoones peaks hajumisraadius olema võimalikult väike, kuid kokkujooksu ei tohi saavutada mingil juhul haavlite ühtlase külvi arvel. Heaks tuvipüssiks võib lugeda püssi, mille haavlikülvi 75 sm läbimõõduga ringile 35 m kauguselt on võimalikult ühtlane, nii et sinna laengust võimalikult rohkem haavliteri satub. Püssi hajumisraadiuse suurus oleneb omakorda laskurist. Kiire laskur teeb hästi, kui ta valib suurema hajumisraadiusega püssi, kuna ta tabab tuvi ligemalt. Aeglane laskur peaks valima endale tihedama jooksuga püssi. Üldiselt on teada, et mida täpsem ja kindlam on laskur laskmises, seda väiksema hajumisraadiusega püssi ta võib endale muretseda.

Healt tuvipüssilt nõutakse, et see 75 sm läbimõõduga rin-

gis 2,5 mm (nr. 7) haavlitega annaks paremast rauast 35 m kauguselt laskmisel vähemalt 60—70 %, vasakust rauast aga 70—80 % tabamusi. Sealjuures peab haavlite külv kogu pinnale olema ühtlane, ilma suuremate lünkadeta.

Paljud laskurid, valides tuvilaskepüsse, lähtuvad tuvi mõõtudest. Nende arvates peab haavliilaeng sedavõrd tihedalt jooksuma, et märklehele lastud haavliilaengu külv ei tohi esineda selliseid lünki, kuhu tuvi servati vahele mahuks. Selline püssikülvi hindamine on ebaõige. Liikuv märk ei püsi haavliilaengu suhtes kunagi samal kohal, vaid läbib selle teatavas ulatuses. Sellest annab kujuka pildi järgmine arvestus:

Joonis 12. Haavliilaengu pikisõrendus 35. m, lastud: a) tsokk-rauast, b) silinderrauast.

Oletame, et «tuvi», mis lendab risti laskesuunale, tulistatakse 2,5 mm haavlitega 30 m kauguselt. Tuvi lennukiirus on 15 m/sek. Haavlite lennukiirus 30 m kaugusel on ligikaudu 200 m/sek. (vt. tab. 693). Haavliilaeng, tingitud sellest, et mitte kõik haavlid ei saa võrdse algkiiruse, venib pikaks, s. t. tekib haavliilaengu pikisõrendus (joonis 12). 30 m peal on esimeste ja viimaste haavliterade vahekaugus ligikaudu 6 m. Sellest tingitult laengu viimased haavlid jõuavad «tuvini» $6:200=0,03$ sek. hiljem, kui esimesed. Sellel ajavahemikul «tuvi» liigub edasi $15 \times 0,03=0,45$ m. Teisiti võib seda kujutleda nii, et «tuvi» omal lennul haavliilaengu mõjupiirkonnas moodustab 45 sm pikkuse riba (antud juhul), mille läbivad kõik sellest tagapool asuvad haavlid. Nii et «tuvi» ei tabata mitte laengu ühe osaga, vaid haavlitega laengu mitmesugustest osadest.

Sellega on ka seletatav nähtus, et paigalseisev «tuvi» ei purne kunagi niivõrd väikesteks tükkideks, kui lendav «tuvi», sest viimane tabatakse suurema arvu haavlite poolt.

7. Laskemoon.

Nagu püssi nii tuleb ka laskemoona suhtes olla väga nõudlik ja täpne. Padrunid tuleb laadida alati täpselt ja suurima hoolega, sest padrunite õigel ja täpsel laadimisel on sportlaskmisel suurem tähtsus, kui seda osatakse arvata. Paljudel jahisportlastel on jahipüssi padrundi laadimise ja laskemoona osatähtsus ebaselge, mistõttu on tarvilik selle küsimuse juures pikemalt peatuda.

Laskemoona hulka kuuluvad püssirohi, haavlid, kestad, sütikud ja tropid.

Püssirohi.

Laskmiseks haavlipüssist valmistatakse kahesugust püssirohtu — vähese suitsuga põlev nn. «suitsuta» püssirohi ja tugevamini suitsu tekitav nn. «suitsuga» (must) püssirohi.

Suitsuta püssirohtu valmistatakse želatineeritud nitrotselluloosist, mille peaaimeks on nitreeritud taimekiud (kujud võivad olla väga erinevad, näit. libled, kilbikesed, ribad, terad, kuubikud, nuudlid, torukesed jne.). Teradele ühe või teise kuju andmisega reguleeritakse püssirohu põlemise kiirust, mis omakorda reguleerib gaasidehulga tekkimist.

Suitsuta püssirohi ei ole eriti niiskustundlik, küll aga mõjub sellele temperatuur. Suitsuta püssirohtu ei tohi hoida kauemat aega ruumis, kus temperatuur on alla 0°. Kui temperatuur tõuseb üle + 30°, siis mõjub see gaaside surve suurenemisele. Järelikult ei tohi suitsuta püssirohtu hoida ka palavas ruumis.

Suitsuta püssirohu paremuseks on see, et ta põleb vähese suitsuga ega nõgista peaaegu sugugi raudu. Samuti on pauk väiksemakõlaline.

Puudustena võiks nimetada rasket süttivust, mistõttu peab tarvitama erisütikuid, ja tekkivaid gaase, mis soodustavad rauaõone roostetumist (mitte kõik sordid).

Lahtises olekus on suitsuta püssirohi ohutu.

Suitsuta püssirohu sortidest on tuntumad «Сокол» (Sokol) hele või tume ja «Сокол-люкс» (Sokol-lux).

Mõlemad on kõrgeväertuslikud püssirohud, mis püsiva temperatuuri juures (mitte üle $+30^{\circ}$) säilivad väga kaua ja annavad mõõduka ning progressiivse surve ja hea sisselöögi.

«Sokolit» tuleb alal hoida hermeetiliselt suletud pakendeis. Kõige sobivamad selleks on klaaskorgiga purgid. Kui seda püssirohtu hoida pikemat aega halvas pakendis ja muutlikus temperatuuris, siis hakkab ta lagunema ja muutub kõlbmatuks, isegi ohtlikuks.

Lagunemise tunnusteks on tugev hapukas lõhn, kollased plekid, lehekeste rasvumine ja auklikuks muutumine.

Suitsuga püssirohi on värvuselt must, teraline ja läikiv; terade jämeduselt väga mitmesugune. Terade suurusga reguleeritakse püssirohu põlemise kiirust. Mida jämeda-teralisem, seda aeglasem on põlemine. Soovitav on kasutada keskmise terasusega püssirohtu.

Suitsuga püssirohu headeks omadusteks on tema kerge süttivus ja temperatuuritundlikkuse puudumine, mispärast teda on soovitav kasutada talvel külma ilmaga.

Tema halbadeks omadusteks on: 1) rohke suits põlemisel, mis takistab laskurit jälgimast lasu mõju ja raskendab teise lasu laskmist, 2) tahmab tugevasti püssiraudu, 3) on väga niiskustundlik, 4) pauk on suurema kõlaga, 5) püssi tagasi-põrge laskmisel on tugevam ja haavlite tihedus väiksem kui suitsuta püssirohuga laskmisel.

Säilib hästi ja kaua niiskuskindlas pakendis.

Haavlid.

Haavlid valmistatakse tinast, millele lisatakse mõningaid aineid, nagu antimoni, arseeni jne., mis muudavad segu kõvemaks. Sellisest segust valmistatud haavleid nimetatakse karastatud haavliteks. Karastatud haavlite paremuseks on nende suurem purustamis- ja sisselöögivõime. Nad ei deformeeru lasu ajal, s. t. ei muutu eriti loperguseks ega tinasta nii suurel määral rauaõõne seinu kui pehmed haavlid.

Healt haavlisordilt nõutakse, et terad oleksid ühesuguse

kõvadusega, ühesuurused, hästi poleeritud ja täiesti ümargused.

Padruneid pole soovitatav laadida segahaavlitega, s.t. erineva läbimõõduga haavlitega, sest selle tagajärjel muutub lasu kattumus korratuks ning hõredaks ja läbilöögivõime nõrgaks.

Terade suuruse järgi (läbimõõdult) jagunevad haavlid sortidesse, kusjuures igal sordil on oma number. Üldse on haavlinumbreid väga palju, tunduvalt rohkem, kui neid vajatakse jahisportlikuks otstarbeks. Haavliterade jämeduse iga numbri vahe on $\frac{1}{4}$ mm.

Sportlaskmisel (tuvilaskmisel) ei ole lubatud kasutada jämedamaid haavleid kui 2,75 mm, s.t. nr. 6. Nr-st 7 peenemaid haavleid (2,5 mm) ei ole otstarbekohane kasutada, sest nende löögivõime on niivõrd nõrk, et nad ei suuda suuremalt kauguselt tuvisid purustada.

Allpool toodud haavlite tabel näitab valmistatavate haavli-sortide jämedust, kaalu ja terade arvu laengus.

Tabel nr. 1

Haavlite nr.	Haavlite läbimõõt mm-tes	Üksiktera kaal g-des	Haavliterade arv			
			10 g	25 g	30 g	35 g
00	4,50	0,540	18,5	47	56	66
0	4,25	0,423	23,7	59	71	83
1	4,00	0,375	26,7	67	80	94
2	3,75	0,312	32	80	96	113
3	3,50	0,253	39,5	99	118	139
4	3,25	0,200	50	125	150	175
5	3,00	0,160	61,6	155	188	219
6	2,75	0,123	81,2	208	245	285
7	2,50	0,093	107	268	321	375
8	2,25	0,065	153	382	460	538
9	2,00	0,048	207	518	621	725
10	1,75	0,031	324	809	971	1133
11	1,50	0,021	466	1166	1400	1635

Padrunikestad.

Haavlipüssi juures kasutatakse kahte liiki padrunikesti: papist ja metallist. Viimasel ajal on papist padrunikestad jahisportlaste poolt eelistatavad, ja seda põhjendatult. Papist

kestad on kergemad ja hästi kalibreeritavad, neid kasutades saavutatakse paremaid lasketagajärgi. Vaseliiniga kergesti määratult ei karda nad ka niiskust.

Haavlipadrundi kest on silindrikujuline toruke, mille üks ots on suletud «kübaraga». Kübara äär takistab padrunit liiga sügavale padrunitõmmes minemast ja selle abil tõmmatakse padrundi või kesta padrunitõmmesast välja. Kübara keskel on vastava läbimõõduga auguke, kuhu paigutatakse sütik.

Pappkestad valmistatakse kokkuliimitud paberist koosnevast papist, kübara valmistamiseks kasutatakse metalli, kas vask- või terasplekki. Pappkesta vastupidavuse suurendamiseks on kesta seespoolne osa, kus asetseb püssirohi, vooderdatud kas papprõngaga või terasplekist voodriga (viimane on soovitatavam).

Kesta valmistamiseks kasutatud materjalist oleneb kesta vastupanu suurus püssirohugaaside survele. Ohtlik on kesta lõhenemine põigiti, sest selle tagajärjel võib püssiraud kergesti lõhkeda, kuna kesta esimene pool laenguga kaasa viiakse.

Haavlipüssi kesta pikkus on kõikidel kaliibritel ühesugune, harilikult 65 mm. Kaliibrite 12, 16 ja 20 jaoks valmistatakse ka 70 mm pikkusi kesti. Sellele vastavalt peab olema puuritud ka püssi padrunitõmmes.

Väga ohtlikuks võib kujuneda laskmine haavlipüssist, mille padrunitõmmes pikkus on 65 mm, kuid laskmisel tarvitatakse 70 mm-seid kesti. Laskmisel, kui ääristatud padrundi äär lõhkatakse tropiga sirgeks, ulatub pika kesta ots üleminekukoonusesse, mille tagajärjel haavlipüss liiga tugevasti kokku surutakse, tekitades suure ja järsu gaaside surve, mis omakorda võib raua vastupidavusele ohtlikuks saada. Kõigele lisaks halveneb püssi laskevõime tunduvalt.

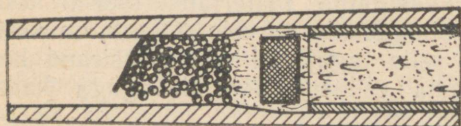
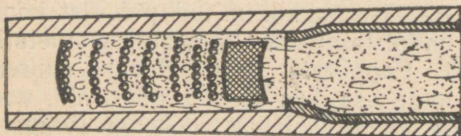
Sel juhul, kui kesta padrunitõmmesast lühem, võivad püssirohugaasid laskmisel sattuda haavlipüssi laengusse, mille tagajärjel langeb püssi laskevõime (joonis 13).

Kestad valmistatakse kahesuguste sütikute jaoks. Ühed kestad, millede sütikute pesa ei ulatu kübara põhjast läbi, vaid mille põhjas on ainult väikesed augukesed ja keskel kõrgem tervik, alasi, on määratud madalate sütikute jaoks. Teised kestad, millel sütikute pesa ulatub kübarast läbi, on ette nähtud kõrgete ehk «Жедело» (Ževeloo) sütikute jaoks.

Kesta kübara põhjale on märgitud kesta kaliiber, neid valmistatava tehase nimetus või number ja kesta valmistamise aasta.

Metallkesti valmistatakse ainult madalate sütikute jaoks.

Kestad tuleb enne uuestilaadimist iga kord kalibreerida, sest muidu võib juhtuda, et padrun ei mahu enam rauda. Kalibreerimiseks kasutatakse metallist kalibraatorit, mis kujutab endast metallist plaati, milles on padrunipesale vastava läbimõõduga auk, kuhu kest pistetakse. Kui kest ei mahu kalibraatorisse vabalt, siis tuleb kasutada puuhaamrit, mille löökidega surutakse kest kalibraatorisse.

Joonis 13. Kui ei kasutata õige pikkusega padruneid, satuvad püssirohugaasid haavli-laengusse ja halvavad püssi laskevõimet.

Padrun peab alati vabalt padrunipessa mahtuma. Kui padrun ei lähe vabalt padrunipessa, siis ei tohi teda mingil tingimusel sinna jõuga suruda, sest selle tagajärjel kannataksid püssi ühendusosad ja lukustik.

Süstikud.

Sütiku ülesandeks on püssi löökmehhanismilt saadud löögi tagajärjel süüdata padrunis leiduv püssirohi. Püssirohusorte on erinevaid, kusjuures mõned neist süttivad kergesti, teised raskemini. Sellele vastavalt on valmistatud ka sütikud, milledest ühed on nõrgema süütevõimega kui teised. Suitsuta püssirohi vajab suurt, tugeva sädemega sütikut, sest vastasel korral ei sütti püssirohulaeng korrapäraselt ja annab ebanormaalse lasu. Nõrk süttimine annab haavli-laengule madala gaaside surve ja väikese lennukiiruse, liiga tugev ja äge süt-

timine võib välja kutsuda püssirohulaengu plahvatuse, või kui seda ei juhtu, siis tõuseb gaaside surve nii suureks, et haavilaeng ei jookse enam koos, vaid paiskub juba raua suudme läheduses laiali.

Sütikud on peamiselt kahesugused. Ühed on lamedad ehk madalad sütikud, millede kasutamisel peab kesta sütikupesa olema varustatud alasiga, või siis pannakse alasi enne sütiku kohaleasetamist sütikupessa; teised sütikud on kõrgemad ja varustatud alasiga — nn. «ЖЕВЕЛО» ehk kõrged sütikud. Need sütikud on tunduvalt paremad, sest nad ei tekita peaaegu iialgi tõrkeid ja neil on suur ning tugev säde.

Tropid.

Tropid on haavlipadruni vältimatu osa, millel on täita tähtsad ülesanded, sellepärast ei saa neile vaadata kui kõrvalise tähtsusega padruniosadele. Nimelt oleneb haavilaengu jooks suurel määral troppidest.

Tropid eraldavad püssirohulaengu haavilaengust ja hoivad haavleid kesta. Püssirohulaengule pealepandud tropp (püssirohutropp) peab pehmenema gaaside esialgset survet haavlitele, hoides ära haavlite suurema deformatsiooni, peab takistama püssirohugaaside tungimist haavilaengusse ja kiirendama oma vastupanuga püssirohu põlemist ning gaaside tekkimist. Tropp peab rauaõõne puhastama püssirohu põlemisel tekkivaist jäänustest ja ühtlasi õlitama rauaõõnt, mis omakorda vähendab õõne tinastumist.

Tropp peab olema kerge, tihe, elastne, raskesti süttiv ja puhas igasugustest võõrkehadest, mis võiksid rauaõõnt kriimustada.

Tropid valmistatakse vildist, papist, puitvillast või muust sobivast materjalist.

Igapäevased on vilt- ja papptropid.

Vildist püssirohutroppideks tuleb kasutada head, tihedat, vanutatud karvvilti. Troppide juures ei maksa kunagi kokku hoida, vaid tuleb osta alati parimaid, mis saada on, sest halb tropp võib lasule rohkem mõjuda kui laengu ebaõige vahekord.

Püssirohutropi kuju peab olema korrapärase silinder, mille

alused on rööbiti, kõrgused võrdsed, ääred mitte sügavalt immutatud. Tropp peab olema hästi elastne. Muljudes troppi sõrmede vahel, peab ta omama vaadi kuju, s. t. küljed peavad keskelt välja paisuma. Seda loetakse tropile heaks tunnuseks.

Püssirohutropi kõrgus ehk paksus oleneb vildi headusest. Mida vastupidavam ja elastsem on vilt, seda väiksem võib olla tropi kõrgus (alla 10—12 mm ei tohiks see siiski olla). Papptropp pannakse vilttropi alla püssirohu ja haavlite peale. Sageli kasutatakse mõlemaid samast materjalist troppe, mis pole aga sugugi õige, sest kummalgi on hoopis erinevad ülesanded. Papptropp, mis asetatakse püssirohu peale vilttropi alla, peab olema väga tihedast materjalist ja mitte õhem kui 1,5—2 mm. Tema ülesandeks on takistada püssirohugaaside läbitungimist ja hoida ära püssirohu kokkupuutumist vilttropi immutusainega.

Haavlitropp peab olema kerge ja rabe, sest tema ülesandeks on ainult haavlite kestas hoidmine. Lasu juures peab haavlitropp aga purunema ja laiali lendama, et mitte takistada haavlite jooksu.*

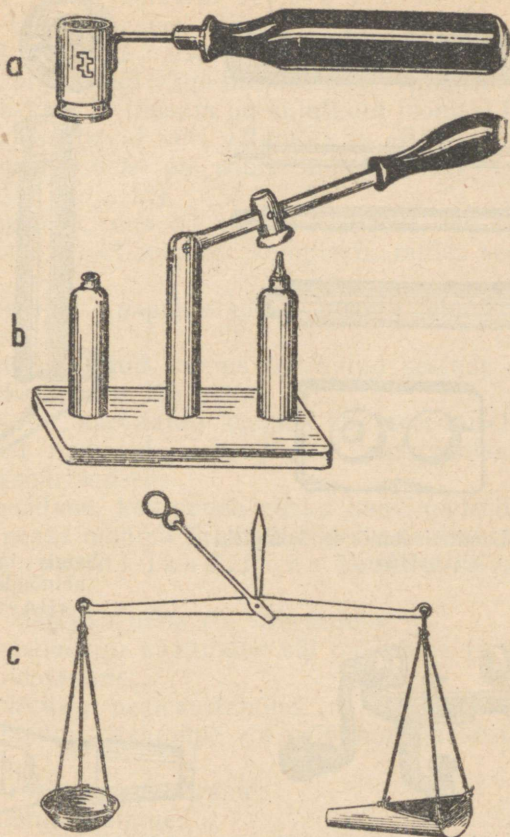
Mõnikord püütakse lasu võimet padrunit laadimisel parandada sellega, et kasutatakse suurekaliibrilisi troppe. Suutsuta püssirohu tarvitamisel tuleb sellest tingimata loobuda, sest gaaside surve tõuseb seetõttu ülemäära suureks ja võib tekitada raua lõhkemist või paisutusi.

8. Haavlipadrundi laadimine.

Haavlipüssi jooks ja sisselöögivõime olenevad suurel määral laskemoonast ja laadimisest. Halb laskemoon, eriti halb püssirohi ja mittekvaliteetsed püssirohutropid, samuti ka hooletu või ebaõige padrunit laadimine annavad isegi hea jooksuga püssi juures halva lasketagajärje.

Iga laskursportlase sooviks on saavutada oma püssist võimalikult hea jooks, mis saadakse aga ainult parima laskemoona tarvitamisel õige ning hoolika padrunit laadimisega.

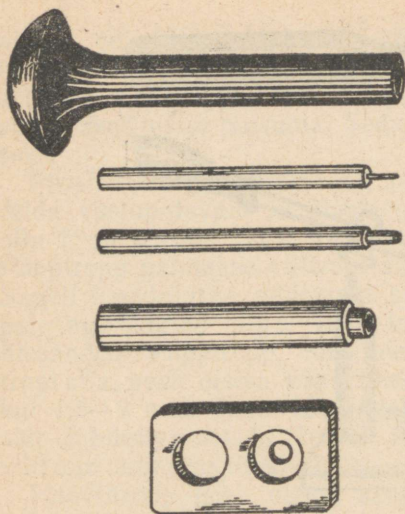
Meie jahisportlaste hulgas on kaunis suur protsent neid, kes väga vähe tähelepanu pööravad haavlipadrunit laadimisele, ja seda just sellepärast, et nad pole teadlikud sellest.

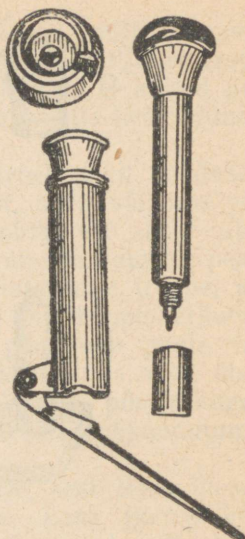
Joonis 14. Laadimisabinõud: a-mõõt; b-abinõu
sütikute vahetamiseks; c-kaalud.

millist mõju avaldavad haavlipüssi jooksule laskemoon ja padrunit laadimine. Võib ütelda, et suurel osal meie jahisportlastel puuduvad teadmised ja kogemused haavlipadrundi õigest ja otstarbekast laadimisest.

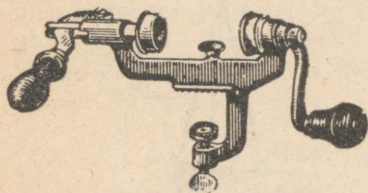
Et aga laskursportlasele on eriti tähtis püssi hea kokkujooks, tuleb haavlipadrundi laadimise juures tingimata veidi pikemalt peatuda.

Joonis 15. Laadimisabinõude komplekt «ДИАНА».

Joonis 16. Laadimisabinõude komplekt «БАРКЛАЙ».

Joonis 17. Otsakeeraja pappkestade otste kinnikeeramiseks.

Joonis 18. Koonus tarvitatud kestade otste sirutamiseks.

Haavlipadrundi laadimiseks on kõigepealt vajalikud järgmised laadimisabinõud (joonis 14—18):

- 1) Kaalud (apteegi) ühes vihtidega — püssirohu, eriti just suitsuta püssirohu ja haavlite kaalumiseks (joonis 14-c).
- 2) Mõõt haavlite ja ka suitsuga püssirohu mõõtmiseks. Igaüks peab tingimata kontrollima mõõdul antud jaotuse

täpsust igale jaotusele vastava haavlite ja püssirohu-
hulga kaalumise teel (joonis 14-a).

- 3) Abinõu sütikute sissepanemiseks ja väljavõtmiseks. Saadaval on neid väga mitmekesises valikus. Neist kõige otstarbekam ja lihtsam on kujutatud joonisel 14-b. Peale selle on saadaval veel «Диана» ja «Барклай», kusjuures viimane neist on sobiv metallkestade laadimiseks (joonised 15 ja 16).
- 4) Laadimispuhk, mis on vastav kaliibrile, kui ei kasutata «Диана» või «Барклай» komplekti, milles see on juba olemas.
- 5) Otsakeeraja pappkestade otste kinnikeeramiseks (joonis 17).
- 6) Puidust töödeldud koonus tarvitatud kestade otste sirutamiseks (joonis 18).
- 7) Kalibraator, tarvitatud kestade kalibreerimiseks.
- 8) Kummist numbrid ja templipadi padruniotsale haavlinumbri märkimiseks.

Iga jahisportlane, kes paneb rõhku haavlipadruni hoolsale laadimisele, peaks omama ülalloeletud laadimisabinõud.

Haavlipadruni laadimine koosneb seitsmest operatsioonist:

- a) sütiku sissepanemine või vahetamine;
- b) püssirohulaengu kaalumine või mõõtmine ja selle kesta sisse puistamine;
- c) püssirohutropi pealeasetamine;
- d) haavlilaengu kaalumine või mõõtmine ja kestasse puistamine;
- e) haavlitropi pealeasetamine;
- f) otsa kinnikeeramine;
- g) haavlinumbri märkimine padruniotsale.

Sportlaskmiseks vajatakse tavaliselt suurel arvul laske-
moona, mispäraselt kulub padrunit laadimiseks rohkesti aega. Et ajakulu oleks minimaalne ja eksitused välditud, tuleb laadimiskoht kõigepealt otstarbekalt ette valmistada, jaotades töö nii, et üksikud operatsioonid tehakse kõigi laadimisele määratud padrunit juures korraga. See tähendab, et üht padrunit ei laadita mitte algusest lõpuni, vaid kõigepealt varustatakse kõik laetavad kestad sütikutega, siis kaalutakse püssirohi kõikidesse kestadesse jne.

Sütikute vahetamiseks või uute asetamiseks, nagu juba eespool mainitud, on kõige otstarbekohasem kasutada joonisel 14-b näidatud abinõu. Selle ühes otsas on varras vanade sütikute eemaldamiseks, milliseks operatsiooniks asetatakse kest varda peale, põhi ülalpool (varras läheb kesta sisse), kusjuures varda lähimõõt peab vastama padruni sisemisele läbimõõdule. See on tarvilik selleks, et varda otsa teravik satuks täpselt sütiku kohale, ilma et seda tarvitseks seada. Kahjuks on praegu müügil olevatel sütikute sissepanemis- ja väljavõtmisabinõudel vardad tehtud liiga peenikesed, mistõttu kest saab liikuda ja tuleb sütiku kohta juhtida, mis on tülikas ja nõuab aega. Kellel on võimalik, see võiks lasta teha kesta kaliibrile vastavad uued vardad. See lisakulu tasub end aja jooksul täielikult.

Kui kest on asetatud kohale, surutakse käepideme küljes olev «kübar» vastu kesta põhja nii tugevasti, et sütik kestast eraldub ja kest mööda varrast allapoole nihkub.

Uue sütiku asetamiseks paigutatakse kest tõmbi otsaga vardale, samuti põhjaga ülespoole, sütik asetatakse kohale ja surutakse käepideme abil «kübara» põhjaga pesasse.

Ka sütikute vahetamisel on otstarbekas kõrvaldada kõikidel kestadel järjest vanad sütikud ja alles siis alustada uute sütikute panemist. Töökoht olgu organiseeritud selliselt, et vasaku käe pool asetsevad sütikutega varustamiseks määratud kestad, kuna parema käe poole paigutatakse juba uute sütikutega varustatud kestad.

Vanad kestad tuleb enne uuesti tarvitusele võtmist hoolikalt järele vaadata, et veenduda, kas neis ei leidu pragusid või augukehi, mis laskmisel võivad põhjustada kesta lõhkemise. Samuti tuleb need kalibreerida, milleks kest surutakse vastavasse kaliibrirauda. Kui kesta «kübar» on välja veninud, siis tuleb kest puuhaamri abil suruda kalibraatorisse, hoidudes «kübara» põhja õõnsakslõõmisest, mis võib esile kutsuda tõrkeid, kuna sütik istub liiga sügaval ja püssi löökosad ei ulatu selleni.

Sütiku asetamisel tuleb jälgida, et see istuks kindlalt oma pesas ja et sütiku põhi oleks ühetasane. Sütiku põhi ei tohi mingil juhul ulatuda kesta põhjast kõrgemale, samuti ei tohi sütik istuda liiga sügaval pesas. Kõik selliste defektidega kestad tuleb kõrvale heita (joonis 19). Kestade sütikutega varus-

tamisele järgneb nende laadimine püssirohuga. See töö on üks täpsematest ja aeganõudvamatest

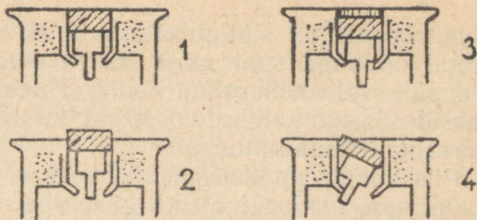
töödest laadimisprotsessis. Töökoha ettevalmistus toimub järgmiselt: enda ette tuleb üles seada kaalud, asetades neile vastavalt vihte. Püssirohu kaalumiseks sobivad ainult väga tundlikud kaalud. Soovitav on, et üks kaalukaussidest oleks varustatud rennitaolise ninaga, mis hõlbustab püssirohu puistamist kesta; selle puudumisel tuleb teha paberist lehter. Kaaludest vasakule asetatakse laadimisele tulevad kestad, enda ette kaalu parempoolse kausi juurde karp püssirohuga, ja kaaludest paremale püssirohuga varustatud kestad. Kestade ümberminemise hädahoju vältimiseks on soovitav muretseda lauake, millesse on puuritud padrunipõhjale vastava läbimõõduga augud. Selle puudumisel võib kasutada sobivat karp.

Aja kokkuhoiduks püssirohu kaalumisel on soovitav hankida vastav mõõt, millega püssirohi karbist kaalule tõstetakse. Mõõtu kasutades saab alati enam-vähem vajaliku hulga püssirohu kaalule tõsta, kusjuures kaalu täpsustamiseks tarvitseb ainult kas natuke suurendada või vähendada püssirohu hulka.

Kaalumise protseduur on järgmine. Vasaku käega võetakse tühi kest, paremaga mõõdu abil karbist püssirohi. Mõõdus olev püssirohi lükatakse kestadega pealt tasaseks (kõrvaldatakse kuhi) ja puistatakse kaalule. Vajaduse järgi suurendatakse või vähendatakse püssirohu hulka seni, kui kaal saab täpne. Seejärel haaratakse kaalukauss paremasse kätte ja püssirohi puistatakse vasakus käes olevasse kesta. Siis koputatakse sõrmega kergesti kesta küljele ja püssirohulaenguga varustatud kesta paigutatakse paremale poole selleks määratud kohale.

On soovitav, et enne püssirohu kesta sisse puistamist vaadatakse sinna sisse, kas seal ei leidu võõrkehi, ühtlasi välditakse sellega kahekordse püssirohulaengu sattumist kesta.

Sellele operatsioonile järgneb kestadega varustamine püssi-

Joonis 19. Õigesti ja valesti kohaleasetatud süttikud: 1 — õigesti; 2—4 — valesti.

rohutroopidega. Siinjuures rõhutame veelkord, et püssirohutropil on väga suur mõju haavilaengu jooksole, mis tingib troopide valikul suurima hoole. Tuleb jälgida, et tropid vastaksid täpselt kaliibrile, oleksid kujult ühtlased, mittepuised, korralikult immutatud jne.

Püssirohutroop koosneb kolmest või neljast osast. Esiteks papptropp, mis peab olema gaasitihe ning tugev ja mille paksus on 1,5—2 mm. See tropp surutakse püssirohu peale laadimispulga abil, mis peab vastama oma jämeduselt kaliibrile. Liiga peenikese laadimispulga kasutamisel vajub tropp viltu. Tropi kinnivajutamisel tuleb jälgida just seda, et ta jääks kesta seinaga täiesti risti. Vildakalt jäetud tropp halvab haavilaengu jooksu. Suitsuta püssirohu «Sokol» tarvitamisel tuleb tropp kerge survega vajutada vastu rohtu. Kunagi ei tohi troppi kinni lüüa ega lahti jätta, nii et püssirohul oleks võimalik loksuda. On selliseid suitsuta püssirohu sorte, mis vajavad õhupadjandit; siin ei tohi troppi püssirohulaengu peale kinni vajutada, vaid püssirohi peab jääma lahtiseks. Sellise püssirohu kasutamisel tuleb kesta sisse panna vooder (juhul, kui seda seal juba ei ole) sellise kõrguseni, et papptropp selle ääre peale püsima jäädes omab püssirohu laengu suhtes sobiva kõrguse. Kesta sisse asetatav vooder tuleb sinna kinni liimida, vastasel korral võib see laskmisel padrunist välja lennata ja püssirauda peatuma jäädes järgneva lasu puhul põhjustada raua lõhkemise.

Papptroppile asetatakse immutatud vilttropp, millest umbes kolmveerand surutakse sõrmede abil kesta sisse ja vajutatakse laadimispulga abil õigele kohale. Harilikult jääb siis veel liiga suur ruum haavlite mahutamiseks, seepärast asetatakse vilttroppile veel täitetropp peale. Täitetropi materjaliks võib olla samuti vastava paksusega kas immutatud või immutamata vilttropp. Ka täitetropi kesta asetamisel peab jälgima, et tropi pealmine pind oleks risti kesta seinaga. Täitetropi peale haavlite alla on soovitatav asetada veel üks õhuke pehmest paberist tropp, mis hoiab ära haavlite kleepumise vilttropi külge. Selleks ei sobi paks, papist valmistatud tropp.

Haavliteruumi kõrguse kontrollimiseks on soovitatav laadimispulgale teha vastav märk, mille abil on võimalik haavlitele jätta alati ühesuurune ruum ja täitetropi kõrgus kindlaks määrata.

Haavlite kaalumise, mis on aegaviitev ja tülikas töö, pole vajalik, kui kaalule vastav täpne mõõt on olemas. Sel teel haavleid mõõtes võib eksida ainult mõne kümnendiku grammiga, mis ei avalda püssi jooksule tunduvat mõju. Peab aga teadma, et igale haavlinumbriale vastab oma mõõt, kui tahtakse üht ja sama haavliilaengu kaalu saada.

Kui haavlid on kesta puistatud, tuleb padrunit paar korda põhjaga vastu lauda koputada, et haavlite asetust muuta korrapärasemaks. Jämedamate haavlinumbrite juures tuleb üksikult pealejäävad haavlid ära võtta.

Haavliilaengute panemisel tuleb töökoht organiseerida analoogiliselt padrunit püssirohulaengutega varustamisele.

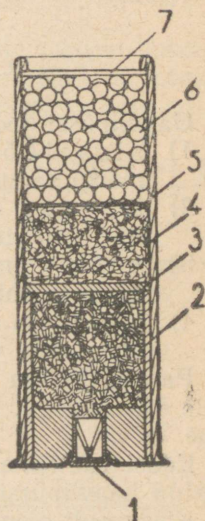
Pärast haavliilaengute kestasse puistamist tuleb kestad varustada haavlitroppega. Need on õhukesed, rabedast papist tropid, mille ülesandeks on haavliilaengu kesta hoidmine. Kui haavlitropp on valmistatud liiga tugevast ja sitkest materjalist, siis võib see haavliilaengu jooksule ainult kahjulikult mõjuda.

Pappkestadega puhul tuleb valida selline püssirohutroppe kõrgus, et haavlitropi peale jääks veel 4—6 mm vaba ruumi. See osa kestast keeratakse nn. otsakeerajaga kahekorra, millega kinnitatakse haavlitropp kesta ning surutakse tugevasti vastu haavleid. Õige haavlite asetuse ja otsa kinnikeeramise korral ei tohi padrunit raputamisel haavlid kesta liikuda.

Pappkestadega otste keeramine mõjutab tunduval määral püssi laskevõimet, eriti just suitsuta püssirohu kasutamisel. Liiga pikalt keeratud padrunit ots tõstab tunduvalt gaaside survet ja vastupidi.

Ülemäära suur gaaside surve paiskab haavliilaengu juba raua suudme juures laiali. Vähene gaaside surve aga ei suuda anda haavliilaengule vajalikku algkiirust ja sisselöögivõimet.

Viimaseks tööks haavlipadrunit laadimi-

Joonis 20. Laetud padrunit pikilõige: 1) sütik; 2) püssirohi; 3) tihedast papist tropp; 4) villtropp; 5) pehmest paberist tropp; 6) haavlid; 7) haavlitropp (rabedast papist).

sel on märkimine. Märkimine on vajalik selleks, et oleks teada, missuguse haavlinumbriga on tegemist, kui suur on püssirohulaeng ja millal padruneid on laetud. Haavlinumber märgitakse padrune otsa võimalikult suurelt ja selgelt, samuti ka püssirohulaengu kaal. Näiteks märk «7/1,9» näitab, et laadimisel on kasutatud haavleid nr. 7 ja suitsuta püssirohtu 1,9 grammi. Laadimisaeg kirjutatakse pappkesta küljele.

Laetud padruneid hoitakse alal kinnises karbis lukustatud kohas, kusjuures hoiukoht olgu kuiv ja ühtlase temperatuuriga. Kui padruneid laetakse pikemaks seismiseks, siis tuleb vanad kestad tahmast hoolikalt puhastada. Kõige parem oleks sel juhul kasutada tarvitamata kesti, sest tahm mõjub suitsuta püssirohule kahjustavalt.

9. Haavlipüssi proovilaskmine.

Haavlipüssi jooks jaguneb nelja ossa:

- 1) sisselöögivõime — haavlitera läbilöögivõime märgi saavutamisel (lõppkiirus);
- 2) tihedus — märgile või teatavale pinnaühikule sattuv haavliterade arv;
- 3) külv — märgile sattunud haavliterade paigutuse iseloom ja ühtsus;
- 4) püsivus — halvimate ja parimate laskude tagajärgede vahe väljalastud padruneid seerias.

Parima jooksu haavlipüssist saame, kui valime antud püssile õige laengu, s. t. õige püssirohu ja haavlite kaalu, tropid jne.

Edasi vaatleme, kuidas valida ja missugune peab olema antud haavlipüssile kohane laeng.

Kõigepealt oleneb laengu suurus ja püssirohu- ning haavli-laengu kaal püssi kaalust. Üldiselt võib ütelda, et mida raskem on püss, seda suurem võib olla laengu kaal. See on maksev aga juhul, kui püss oma mõõdetelt ja tasakaalult vastab normaalsele: raudade pikkused ei ületa normaalseid piire (66—76 sm), tasakaal on jaotatud õigesti jne.

Eriteadlaste poolt on koostatud väga mitmesuguseid tabeleid püssirohu- ja haavli-laengu vahekorra kohta. Igas jahindusalases käsiraamatus on toodud vähemalt üks tabel, mõni-

kord isegi mitu, laengu vahekorra kohta, kus mõnikord on haavlite kaal isegi $\frac{1}{100}$ -grammise täpsusega antud. Selline täpsus aga praktiliselt ei oma olulist tähtsust.

Allpool toome andmed tarvitavate laengute suuruse kohta.

Tabel nr. 2

Püssi kaliiber	Püssirohulaengu kaal grammides		Haavli-laengu kaal grammides
	suitsuga	suitsuta „Sokol“	
12	5,5—6,0	1,8—2,0	32—35
16	5,0—5,5	1,6—1,8	28—30
20	4,3—4,8	1,4—1,6	24—26

Nendes piirides peaks iga laskur leidma oma püssile koha-seima laenguvahekorra, tuleb vaid katsetada. Näitena olgu toodud kaks tabelit, kus on antud vastavalt püssi kaalule erinevad laenguvahekorrad.

Tabel nr. 3

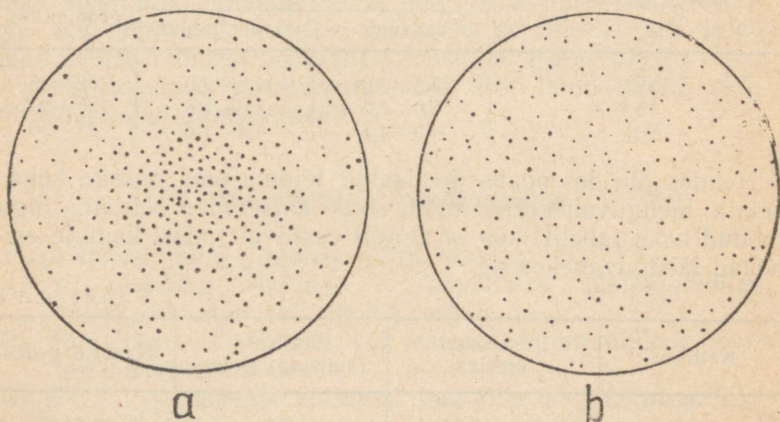
Kaliiber	Püssi kaal kg-des	Püssirohi (suitsuta) g-des	Haavlid g-des
12	3,3 —3,5	2,1	32,33,34,35
	3,0 —3,25	2,0	30,31,32,33
16	2,9 —3,1	1,8	29,30,31,32
	2,75—2,85	1,7	28,29,30,31
20	2,7 —2,85	1,5	26,27,28,29
	2,5 —2,65	1,4	24,25,26,27

Tabel nr. 4

Kaliiber	Püssi kaal kg-des	Haavlid g-des	Püssirohi g-des	
			suitsuga	suitsuta
12	3,5	32	5,8	1,9
	3	31,5	5,6	1,85
16	3,1	28,5	5,1	1,75
	2,8	28,35	4,75	1,65
20	2,8	27,5	4,5	1,6
	2,6	26,5	4,2	1,6

Nagu neist tabelitest nähtub, on laengu suurused üksteisest väga erinevad.

Just viimases tabelis torkab silma haavlite kaal, mis on antud kuni $\frac{1}{100}$ -grammise täpsusega. Aga juba püssirohu tropi kas tugevamini või nõrgemini kinnivajutamine võib mõjuda püssi jooksule rohkem kui mõne sajandiku grammiline haavlite kaalu muutus. Sellest nähtub, et praktiliselt ei ole nii täpsel arvudel olulist tähtsust.

Joonis 21. Haavililaengu külv a) tšokk-rauast, b) silinderrauast.

Katsetused on näidanud, et püssirohuhulga suurendamisega saavutatakse suurem haavliterade sisselöögivõime, kusjuures aga tihedus langeb.

Katsetamiseks laetakse mitu seeriat padruneid (4—10 tükki igas seerias) ja iga seeria erineva laenguga, vastavalt ülaltoodud tabelile.

Katselaskmiseks tarvitatakse haavleid nr. 6^{*} (2,75 mm). Laskmine toimub toelt märklehele, mille suurus on $1,0 \times 1,0$ m, laskekaugus 35 m (52 sammu). Pärast lasku tõmmatakse igale märklehele 75 sm läbimõõduga sõõr, mille keskkohaks valitakse haavililaengu tihedaim koht. Haavililaengu terade arv padrunis peab olema teada. Võrreldes sõõri sisselange-

nud haavliterade arvu kogu laengu haavliterade arvuga, saame tihedusprotsendi. Seejuures määratakse kindlaks ka haavlite asetuse iseloom sõõris ja otsustatakse püssi «külvi» headus. Õige tšokk-raud külvab keskkoha haavleid tihedamini ja ärtele hõredamini, hea silinderraud aga külvab haavliterad ühtlaselt üle kogu sõõri pinna (joonis 20 a ja b).

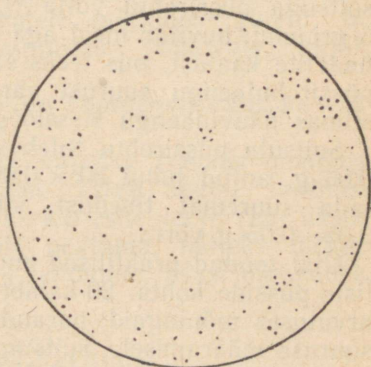
Püssi tihedus jahipidamise otstarbeks loetakse heaks, kui

silinderraud	annab	35 %
nõrk tšokk	„	40—45 %
keskmise tšokk	„	65 %
tugev tšokk	„	75 %

Märklehtede järgi kontrollitakse ka püssi püsivust, s. t. parimate ja halvimate laskude vahekorda, mis ei tohiks ületada 30 %.

Kui sisselöögivõimet ei ole võimalik pappkilpidega proovida, siis on selleks veel üks lihtne, kuid siiski küllalt hea abinõu. Tuleb lasta 35 m kauguselt kuiva männilauda, kusjuures haavliterade sisselöögi sügavuse järgi otsustatakse antud laengu sisselöögivõime. Katseks kasutatakse haavleid nr. 6 või 7. Kui haavel tungib kolme oma läbimõõdu sügavusele puitu, siis on sisselöögivõime väga hea, kahe haavlitera sügavusele tungiva haavli sisselöögivõime on hea, ja ühe tera sügavune sisselöögivõime rahuldav. Terade nähtavaks jäämisel või lauast tagasi pörkamisel on sisselöögivõime nõrk ja seda tuleb parandada püssirohulaengu suurendamisega.

Siinjuures peab tähelepanu sellele juhtima, et mitte kõik haavlid laengust ei tungi puitu ühesugusele sügavusele, vaid osa jääb nähtavale või isegi pörkab lauast tagasi. See on tingitud sellest, et osa haavlitest, väljudes püssirauast, saab väiksema algkiiruse, mistõttu nende sisselöögivõime on

Joonis 22. Halb haavilaengu külv.

väiksem. Sisselöögivõime otsustamisel ei saa neid haavleid arvestada. Neid esineb iga laengu juures üsna väike protsent.

Leidub veel üks praktiline abinõu haavli- ja püssirohulaengu suuruse määramiseks, seejuures on aga tingimuseks, et püssirauad kaaluksid natuke vähem kui pool kogu püssi raskusest ja et raudade pikkus ei ületaks normaalset piiri (s. o. 66 — 76 sm).

Püssiraudade kaalu (grammides) jagame 48-ga ja saame haavli-laengu kaalu grammides. Rauad ilma esilaeta kaaluvad näiteks 1440 g. Jagades selle arvu 48-ga, saame 30, mis näitab, et sobivaim haavli-laengu suurus on antud juhul 30 g.

Kui suur peaks olema praegusel juhul püssirohu kaal? Kui tahetakse saavutada suuremat sisselöögivõimet, siis tuleb suitsuga püssirohtu võtta $\frac{1}{5}$ haavlite kaalust, antud juhul 6 grammi; huvitab meid aga suurem tihedus, siis võtame $\frac{1}{6}$ haavlite kaalust, mis teeks samal katsel 5 grammi. Nii tuleb püssirohulaengu suurust varieerida nendes piirides, pidades silmas haavli-laengu sisselöögivõimet ja tihedust.

Suitsuta püssirohtu tuleb võtta iga grammi haavlite kohta 0,06 g, antud juhul $30 \times 0,06 = 1,8$ g. Kui tahetakse saavutada suuremat tihedust, siis tuleb seda arvu vähendada 0,02—0,05 g võrra.

Ülal toodud praktilised andmed on õiged 12- ja 16-kaliibriliste püsside kohta. 20-kaliibriliste püsside juures tuleb teha arvutuses mõningaid parandusi, ja nimelt püssirohulaengu suuruse määramisel. Suitsuga püssirohtu tuleb võtta $\frac{1}{6}$ kuni $\frac{1}{7}$ haavlite kaalust ja «Sokolit» (suitsuta) 0,06 g ühe grammi haavlite kohta. Saadud tagajärje ümmardamise korral hoiduda väiksema arvu poole.

Püssirohutropide valikuga saab püssi jooksu tunduvalt parandada, sest kasutades mitmesuguse kõvaduse ning pakusega püssirohutroppe ja vajutades neid tugevamini või nõrgemini püssirohulaengule, mõjutame otsekohe püssi laske-tagajärgi. Samuti on sütikute tule tugevusel teatav mõju lasule. Praegu on meil müügil kahesuguseid suure tule (Ževeloo) sütikuid. Ühed on punasest vasest, teised valgevase värvi. Esimesed neist on nõrgema süütevõimega ja seetõttu mõningal määral kohasemad haavlipüssi padrunites kasutamiseks.

Lõpuks tuleb veel mainida, et püssijooksu proovimine suit-

sukarpide, tikutooside, paberilipakate ja muude selliste esemete pihta on täiesti otstarbetu ega anna mingisugust pilti püssijooksust.

Iga sport- kui ka jahilaskur peaks tingimata ohverdama oma püssi tundmaõppimiseks terve rea laske. Selle varal saaks laskurile selgeks, kuidas ta peab laadima padrunid ja ühtlasi kaoksid väga sageli esinevad kurtmised ja kaebused püssi halva jooksu ja tapmisvõime kohta.

10. Jahi-sportlaskmine.

Jahi-sportlaskmise all tuleb mõista laskmist jahi-tulirelva-dest kunstlikult valmistatud liikuvate märkide pihta. Oma iseloomult jaguneb jahi-sportlaskmine kahte suuremasse liiki: 1) laskmine haavlipüssist liikuvatele märkidele (tuvid, jänesekujud), 2) laskmine kuulipüssist liikuvale kujule (põder).

Vastavalt nendele laskeliikidele on kujunenud välja ka vastavad laskerajad.

Seni käsitlesime sportlaskmisel vajalike relvade omadusi, laskemoona ja padrunite laadimist. Edasi asume laskmise enese kirjeldamisele. Siinjuures kerkib esile terve rida üksikasju, mille juures peab lähemalt peatuma, näiteks laskuri riietus, kehahoiak ja asend, relva hoidmine, püssi õlgapanek, sihtimine jne.

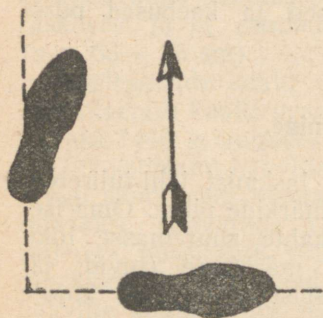
Sportlaskuri riietus.

Sportlaskuri riietus, alates jalatsitest ja lõpetades peakattega, peab olema avar, mugav ja korralik. Käed peavad õlgadest vabalt ja takistamatult liikuma, seepärast tuleb hoiduda liiga paksust ja kangest riietusest. Kuna sportlaskmine toimub peamiselt soojal ajal, kevadest sügiseni, pole vajadust ennast laskmisel koormata paksu riietusega.

Igasugused liigsed nõõbid, taskud ja kraed on laskuri riietuses segavad, takistades püssi kiiret õlgaviskamist ja laskmist. Laskmisel oleks hea alati ühte ja sama või sellega äärmiselt sarnanevat riietust kanda. Peakate olgu sirmiga ja hästi kerge, jalatsid pehmed ning mugavad.

Kehahoiak ja asend.

Laskmisel peab kehahoiak olema vaba, ilma liigse pingutusega. Kõige lihtsam on asend võtta, kui vasak õlg pöörata keskmise laskesuuna poole. Jalad asetatakse mõõdukalt harki

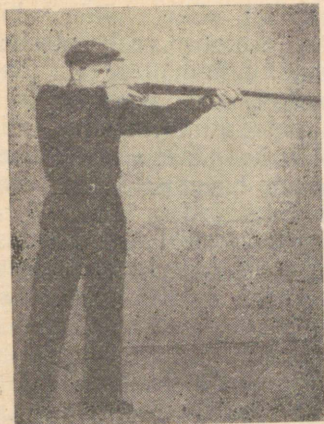
Joonis 23. Jalgade asend laskmisel.

(umbes 30 sm vahega), kusjuures vasaku jala nina on juhitud keskmisest laskesuunast natuke paremale, parema jala nina on aga tugevasti paremale pööratud — umbes täisnurkselt keskmisele laskesuunale (joonis 23). Ainult sellest põhiasendist on võimalik kõikidesse tuvi lennusuundadesse takistamatult lasta. Keharaskus tuleb viia, keha ette kallutades, kergelt vasakule jalale. Mõned laskurid tõstavad parema jala kannast maast lahti, toetudes ainult varvas-tele. Seda asendit ei saa sellepärast sobivaks pidada, et keha tasakaal

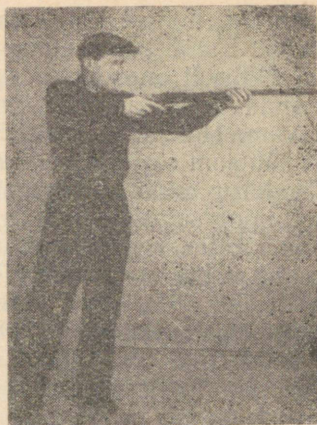
muutub teataval määral ebakindlaks. Jalgade asendi muutmist, juhul, kui see laskmisel vajalik peaks olema, võib ainult parema, s. t. tagapool asetseva jalaga ette võtta, kuna vasak, millel lasub keharaskus, peab oma kohale jääma. Oige põhiasendi juures ei tule peaaegu kunagi jalgade asendit muuta, sest kõik vajalikud pöörded saab toimetada ülakehaga. Oige kehahoiak ja asend tulistamise eel ning tulistamisel on toodud joonistel 24—26. Laskuril tuleb alati suunata oma tähelepanu laskeasendile, kuigi see on juba nii-öelda vere sees, kuid võistluspinevuses juhtub sageli, et unustatakse nii mõnigi tähtis asi.

Relva hoidmine enne märgi ilmumist, samuti ka laskevalmis olek on täiesti vaba, olenedes laskuri harjumustest. Võistlusmäärustik jätab siin laskurile vabaduse, välja arvatud laskmine lähenemisega ja kaarrajal laskmine.

I ooteasend — laskur asetab püssi õlga, sihhib selle kas silmakõrgusesse või kõrgemale välja, suunab siis püssiraua otsad allapoole, nii et vaade üle püssiraudade oleks vaba (joonis 24) ja annab käsu tuvi heitmiseks. Nii on lasku-

Joonis 24. Ootesend õlga
asetatud püssiga.

Joonis 25. Ootesend
«viskele».

ril püss õlas laskevalmis, tarvitseb ainult rauad suunata väljalennutatud tüvile ja tulistada. Siinjuures on soovitatav püssiraudade allapoole suunamist toimetada keha ettekallutamise

ga, nii et laskuri pea asend püssi suhtes ei muutuks. Püssi suunamine väljalennutatud «tüvi» peale, toimub laskuri ülakeha kallutamise ja pööramisega vöö kohalt.

II ootesend — laskur hoiab laskevalmis püssi käes, asetades selle alles tüvi lennutõusmisel õlga (joonis 25) — nn. «viskeasend».

Selle asendi juures ei tohiks püssilaadi liiga madalal hoida, sest selle õlga viimisel kaotaks laskur asjatult palju aega ja tüvi jõuaks lennata kaugemale, enne kui teda suudetakse tulistada.

Eeltoodud kaks ootesendit on

Joonis 26. Ootesend üles-
tõstetud püssiga.

põhiasendid, millest iga laskur kujundab välja endale sobiva laskeviisi. Kumb põhiasend õigem on, seda on raske otsekohe ütelda. Üldiselt on esimene ooteasend kindlam, sest siin jõuab lasu anda kiiremini, asend aga iseendast on pingutavam ja väsitavam. Häid tagajärgi võib saavutada mõlemast asendist. Kõige tähtsam seejuures on, et laskur koondaks enne tuviheitmiseks käsu andmist kogu tähelepanu laskmisele ega laseks ennast mingisugustest kõrvalmõjudest segada.

Edasi vaatleme, millistest üksikutest võtetest koosneb laskmine ühe või teise põhiasendi puhul. Kirjeldus käsitab võtteid laskuri kohta, kes laseb paremast õlast. Laskur, kes laseb vasakust õlast, toimib vastupidiselt.

Laskmine I ooteasendist.

1. Laskur pöörab vasaku õla keskmises laskesuunas ja asetab vasaku jala ette.

2. Laskur viib keharaskuse vasakule jalale, kallutades selleks keha veidi ette.

3. Laskur tõstab relva õla kõrgusele ja tõmbab ta parema käega tugevalt õlga, jälgides, et relv poleks kallutatud küljele, et põsk puudutaks püssilae harja ja silm asuks sihtjoonel, s. t. et laskurile paistaks osa sihtlatist ja kirp asuks selle keskel. Parema käsi haarab tugevasti laekaela ja esimene sõrm asub kergelt päästikul. Püss on välja sihitud silmade kõrgusele.

4. Laskur kallutab keha veel rohkem ette, nii et püssiraua otsad sedavõrd allapoole liiguvad, et üle nende oleks varjendi esiäär näha.

5. Laskur koondab kogu oma tähelepanu, peatab hingamise ja annab käsu tuvi heitmiseks.

6. Laskur suunab püssi väljalennutatud tuvi suunas ja tulistab.

Laskmine II ooteasendist (viskeasend).

1 ja 2 võte on sama, mis laskmisel I ooteasendist.

3. Laskur tõstab relva õla kõrgusele ja tõmbab ta parema käega järsult õlga, sealjuures jälgides, et käed haaraksid relva õigesti, nii et see poleks kallutatud küljele, et silm asuks sihtjoonel ja põsk puudutaks kergelt laeharja.

4. Laskur laseb püssilae langeda rinna kõrgusele, nii et püssiraua otsad oleksid veidi ülespoole suunatud.

5. Laskur koondab kogu oma tähelepanu, peatab hingamise ja annab käsu tuvi heitmiseks.

6. Laskur tõstab püssi õlga, ühes sellega suunab püssi lennutatud tuvi suunas ja tulistab.

Järgnegu veel ühe ooteasendi kirjeldus, mis on kombinatsioon kahest eespool kirjeldatud põhiasendist.

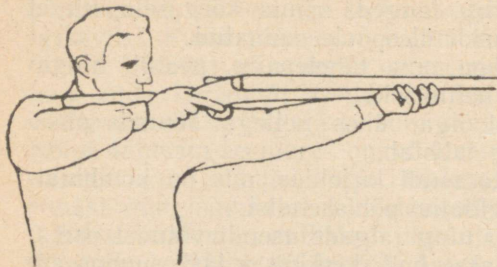
Pärast õige kehahoiaku ning jalgade asendi võtmist asetatakse püss palge ja sihitakse hetk keskmises laskesuunas silmade kõrgusele, et veenduda selles, kas käed püssi õigesti haaravad ja et püssirauad ei oleks kallutatud ühele ega teisele poole. Pärast seda lastakse püssirauad langeda nii madalale, et üle nende oleks varjendi esiäär vabalt nähtav, kusjuures püssilaad nihkub natuke ettepoole ja ühtlasi ka umbes poole lae kõrguse võrra allapoole, kehahoiak jääb sealjuures muutmata (joonis 26). Edasi koondatakse kogu tähelepanu järgnevale laskmisele ja antakse käsklus tuvi heitmiseks. Nüüd tuleb püssi vaid veidi tõsta ja püssiraudu tuville suunates tugevasti vastu õlga tõmmata. Ajakaotust püssi palge asetamisel siinjuures ei ole, sest raudade suunamisega sihtmärgi poole tõstetakse ühtlasi ka püssilaad õlga. Võiks isegi öelda, et lae õlgaasetamisega saavad püssirauad märgile suunamiseks teatava hoo ja need suudetakse kiiremini sihti viia.

Kes tahab saada heaks tüvilaskuriks, peab võtma omaks ühe kindla laskmisviisi ja selle juurde ka jääma, sest muudatuste tegemine juba sisseharjunud laskeasendis mõjutab tugevasti lasketagajärgi.

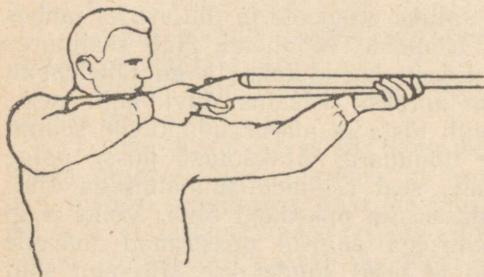
Relva käsitsemine ja treening.

Peale laskeasendi on väga tähtis veel relva hoidmine ja käsitsemine. Siin ei saa küll täpseid eeskirju anda, kuna laskuri harjumustele ja iseloomule tuleb jätta teatav vabadus, põhilised reeglid aga on ikkagi samad.

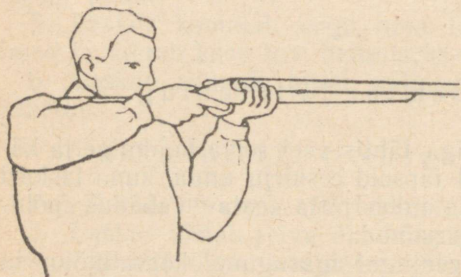
Sportlaskurit segab treeningul igasugune kõrvalmõju, ta peab tegelema ainult endaga ja laskmisega. Kui ta laskmise juures ühe või teise asja peale mõtleb, siis juhib see tema

Joonis 27. Relva toetamine sirge käega.

Joonis 28. Relva toetamine pooleldi kõverdatud käega.

Joonis 29. Relva toetamine täiesti kõverdatud käega.

tähelepanu kõrvale ja laskevõime nõrgeneb. Laskur peab kõik oma liigutused tegema sundimata, ilma et ta peaks neile mõtlema. Eriti täbar olukord on siis, kui laskurit segab laskmisel mõni kõrvaline isik, näiteks kohunik, kes kiirustab laskurit jne. Täielik enda kogumine ja tähelepanu juhtimine lasule on ainult siis võimalik, kui laskur saab segamatult ja oma harjumuste kohaselt toimida, seepärast on laske-eeskirjades laskurile jäetud vabadus enne lasku relvahoidmisviisi ja aja suhtes.

Jahil esinevad väga mitmesugused relvahoidmisviisid, seepärast on harjutuslaskmistel laskerajal soovitatav relva hoida laskmise eel mitut moodi. See õpetab jahisportlast jahil olles relva käsitsemise erisugustes olukordades kiiresti ja osavasti.

Relva toetamine kas täiesti sirges (kaugele ettesirutatud) (joonis 27),

pooleldi kõverdatud (joonis 28) või täiesti kõvera (päästiku kaitse eest toetamisel) vasaku käega (joonis 29) omab tuvilaskmisel teatavat tähtsust. Tugevasti kõverdatud käega võib harjuda laskma ning jahil sellega üsna hästi toime tulla, eriti siis, kui kasutatakse väga kergekaalulist püssi. Et aga laskmine väljasirutatud vasaku käega on eelistatavam, seda näitab asjaolu, et kõik head tuvilaskurid kasutavad seda moodust. Ka teoreetiliselt pole seda raske põhjendada. Haavlipüssist laskmisel on väga tähtis, et püssi õlgaviskel ja isegi laskmisel oleks võimalik selle suunda ja asetust kergesti parandada või muuta. Väljasirutatud vasaku käega on palju kergem ja kindlam parandusi teostada, sest et käel on siinjuures märksa suurem liikumisvabadus, mis hõlbustab täpsemate paranduste tegemist. Mida lähemal on püssi toetav käsi laskuri õlale, seda väiksemad peavad olema liigutused, muutudes raskemaks ja ebakindlamaks. Püss asetseb palju kindlamini laskuri kätes, kui selle raskuspunkt on kahe käe toetuskohta vahel ega lange vasaku käe toetuskohaga kokku.

Küsimuse alla võib siin tulla ainult vasaku käega püssi toetamise kaugus. Mõnel laskuril on laskmise ajal käsi täiesti välja sirutatud.

Liialdused on tavaliselt alati kahjulikud, samuti ka sel juhul, sest täiesti väljasirutatud käe lihased on liiga pingutatud, mistõttu püss istub laskuri kätes puiselt ning paindumata. Palju loomulikum ja vabam tundub püssi toetamine kergelt kõverdatud vasaku käega, sest siis on kehahoiak ilma erilise pingutuseta, püssi õlgaasetamine ja liigutused vabamad, järelikult on see hoiak ka vähem väsitav kui eelmine. Vasaku käega ei haarata relva kunagi tugevasti, see toetab püssi ainult kergelt, parem käsi aga haarab laekaelast tugevasti kinni, hoides püssi täiesti oma valduses. Algaja harjutagu algul püssi toetamist täiesti lameda käega s. t. vasaku käega püssi esilaadi või raudu haaramata, tehes selliselt allpool kirjeldatud õlgapanemis- ja sihtimisharjutusi.

Püssi õlgapanek peab toimuma ilma lihaste liigse pingutuseta. Pea tuleb kallutada kergelt ettepoole ja õige vähe küljele. Kallutamata peaga on võimalik lasta ainult liiga kõvera laega püssiga, sest vastasel korral tuleb laad asetada liiga madalale õlga, mistõttu see toetub õla alaosal. Selle

tagajärjel istub laad ebakindlalt õlas ega oma tulistamisel küllaldest tuge. Liigselt kallutatud pea on aga samuti viga, sest siis asetseb silm väga madalal ja näeb sihtlatti vähe, ka püssikirp asetseb liiga sügaval, mis põhjustab haavnilaengu allajooksu. Sellise peahoiaku juures pörutab tulistamisest tingitud püssi tagasilööki laskuri põseluud, mistõttu võib tuvilaskevõistlustel mõnigi kord näha paistetanud ja siniseks pörutatud põsega laskureid.

Loomulikult oleneb peahoiak tunduvalt püssilae kujust ja laskuri kehaehitusest. Pika kaela ja längus õlgade, samuti ka lühikese kaela ja kõrgete õlgade juures on kõik erinev.

Üheaegselt pea ettekallutamiseega tõstetakse püssilaad õla kõrgusele ja asetatakse lühikese tõmbega õlga selliselt, et laekaba kataks varruka õmbluse (mitte õlavarrele ega vastu rangluud). Lae ülemine serv ei tohi asetseda õlast kõrgemal, sest vastasel korral ei istu laad küllalt kindlalt laskuri õlas. Püssilaad peab tugevasti ja kindlalt õlas istuma, sest õlal on püssi väljasihkimise juures küllaltki tähtis osa. Õigesti õlga asetatud püssi ja sobiva laekuju juures puudutab laskuri põsk püssilaadi ainult kergelt; põse tugevasti vastu laadi surumine on viga. Põsega kergelt laadi puudutama harjudes kindlustatakse relva õige õlgaasetamine. Põske tugevasti vastu laadi surumisel kaob kindel tugipunkt püssi õigeks õlgaasetamiseks, millele õieti tuginebki haavlipüssist laskmise kunst. Pea- ja kätehoiaku võtmine, õlga asetamine ja tunnetamine põsega — kõik peab toimuma ühtlaselt. Kõikide nende liigutuste ja hoiakute kooskõla peab tunnetama kohe relva õlgaasetamise esimesel silmapilgul. Selle saavutamiseks tuleb aga harjutada, harjutada ja veel kord harjutada.

Algajail ja neil laskureil, kes enda lasketagajärgedega rahul pole, tuleks alustada püssi õlgapanemisharjutustega, mis omavad nende suhtes palju suuremat tähtsust kui laskeharjutused. Ainult laskeharjutuste sooritamiseks on vähe kasu, kui püssi hoidmine pole lihasse ja verre kasvanud. Neid harjutusi on soovitatav teha päevas mitu korda, kulutades selleks iga kord ainult mõned minutid. See tasub end peatselt. Need harjutused pole isegi vilunud laskurile liigsed. Kodus õlgaasetamisharjutuste tegemine ongi jahilaskuri tubane treening.

Seni me jätsime teadlikult kõrvale püssi suunamise märgi pihta ehk sihtimise, sest see omab alles siis tähtsust, kui püssi õlgapanek on vigadeta selgeks õpitud.

Kõigepealt tuleb õppida selgeks püssi käsitsemine ja keha-hoiak, alles siis võib minna sihtimise juurde. Siinjuures peab tähelepanu juhtima veel mõningatele asjaoludele. Nimelt ei tohi õlgapanud püss olla kallutatud paremale ega vasakule, vaid püssirauad peavad asetsema risti suunas horisontaalselt. Kirp peab paistma täpselt sihtlati keskel, mitte sihtlati äärel. Need mõlemad tingimused kuuluvad püssi õige õlgaasetamise juurde. Loomulikult tingivad kõik eespool toodud nõuded püssilae sobivust, vastasel juhul on nii üks kui teine viga isegi suurima püüdlikkuse juures paratamatu.

Alles siis, kui püssi õlgapanek on sisse juurdunud, võib siirduda märgi pihta sihtimisele. Laskurid, eriti algajad laskurid, harjutagu juba algusest peale lahtiste silmadega sihtimist ja laskmist. Teist silma ei tohi sulgeda. Seda saab teha aga ainult see laskur, kellel sihtiva silma nägemisvõime ei ole nõrgem teise silma nägemisvõimest. Laskmisel mõlema lahtise silmaga on laskuri nägemisväli tunduvalt laiem, sest seda, mida varjab püssiraud ühe silma eest, näeb laskur teise silmaga. Ja mis peaasi, ühe silmaga sihtimisel ei suuda laskur kaugust õigesti määrata, mõlema silmaga sihtimisel saab ta aga kujutluse märgi kaugusest. Samuti on kiiruse eraldamine ja lennusuuna määramine kergem.

Eriti tähtis on kahe lahtise silmaga sihtimine lasketagajärgede jälgimisel. Sageli juhtub, et püssitropid, lennates kaasa haavilaenguga, näivad ühe silmaga vaadates tuvi küljest eraldunud kildudena ja laskur jätab teise lasu tege-mata, olles ise veendunud, et tuvi oli tabatud. Tegelikult jäi aga tuvi terveks. Kahe lahtise silmaga vaatamisel aga selline eksimine esineb harukordadel.

Algul harjutatagu ligidal enda ees silmade kõrgusel asetsevatele märgile sihtimist. Selleks asetatakse toa seinale hästi nähtav, umbes 5 sm läbimõõduga paberist ketas.

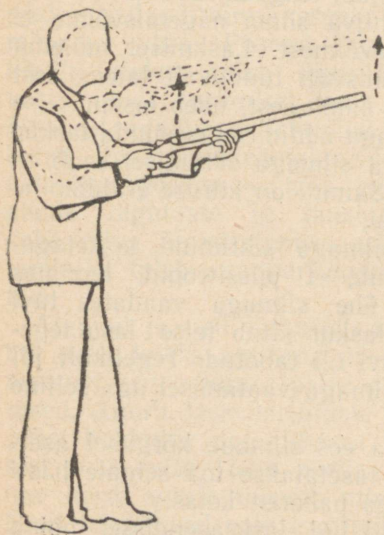
Laskur asub juba varemkirjeldatud laskeasendisse, hoiab püssi käes laskevalmis rinna kõrgusel. Nüüd üheaegselt püssi õlgaasetamisega suunatakse püssirauad valitud märgi

peale. Sealjuures peab püssi tõstma õla juurde nii, et püssirauad tõuseksid rööbiti oma esialgsele asetusele (joonis 30). Märgates selle toimingu juures mõnda viga, tuleb see kiire liigutusega parandada. Seda harjutust tuleb korrata seni, kui enam ühtki viga pole märgata.

Kui sihtimine antud märgi pihta on enam-vähem käes, siis võetagu teine märk, näiteks vasakul: s. t. laskur muudab oma asendit eelmainitud märgi suhtes nii, et märk jääks laskuri keskmisest laskesuunast vasakule ja alustagu harjutust analoogiliselt eelmisele, kusjuures ärgu unustatagu kunagi vigu parandamast. Alati peab jälgima, et püssiraud ei oleks kallutatud ja et kirp oleks täpselt sihtlatti keskkohal nähtav.

Algul püssi õlgapanemise ja sihtimisega ei tule kiirustada. Tuleb rohkem rõhku panna otstarbekohastele ja õigetele liigutustele, püüdes võimalikult vältida liigseid ja asjatuid liigutusi (joonis 31 ja 32).

Märke tuleb valida kõigis võimalikes suundades, kõrgemal ja madalamal, vasakul ja paremal. Lõpuks valitagu märgid, mis juba poolenisti selja taha jäävad, millele aga veel põhi-

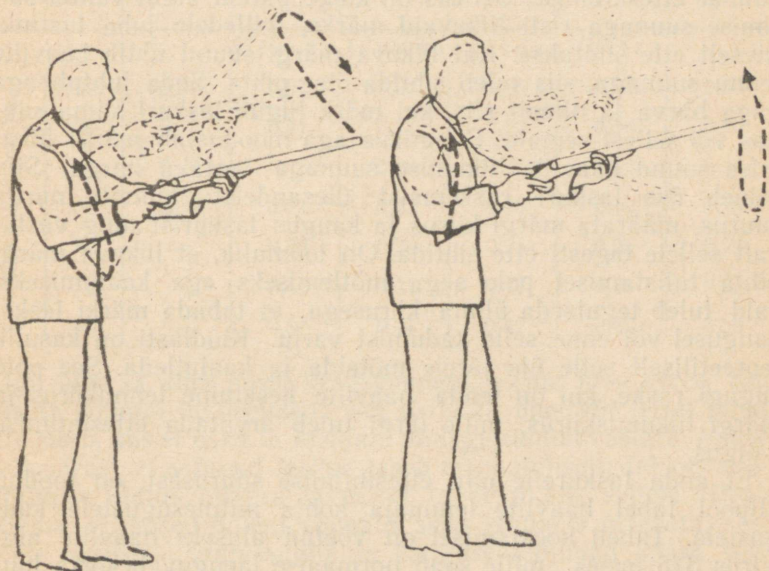
asendist saab sihtida ilma jalgade asendi muutmiseta. Soovitav on harjutada sihtimist ka keha pöördega, mis toimub üheaegselt jalgade asendi muutmisega. Kõiki neid harjutusi tuleb teha iga päev kavakindlalt pikema aja vältel. Ka siis, kui need harjutused on juba täiesti selged ja on üle mindud tegelikule laskmisele, korratagu ikka püssi õlgapanemis- ja sihtimisharjutusi.

Väga otstarbekohane oleks neid harjutusi teha laskuri teadmata järsku ilmuvate ja kaduvate märkide pihta, kuid selleks vajatakse juba erilisi seadeldisi ja teiste abi.

Joonis 30. Püssi õige õlgatõstmine.

Algul harjutatagu lähemat

asetsevate ja suuremate märkide pihta, kord-korralt aga suurendatagu märgi kaugust (kuni 50 m) ja vähendatagu märgi suurst. On sihtimine seisvate märkide pihta vigadeta kätte harjutatud, siis tuleb üle minna liikuvate märkide, esmajärjekorras maapinnal liikuvate märkide sihtimisele. Selleks tuleb laskeradadel sisse seada vastavad seadeldised. Ka siin tuleb

Joonis 31 ja 32. Püssi ebaõige õlgatõstmine — liigsed liigutused püssiga.

alata suurematele ja aeglasemalt liikuvatele märkidele sihtimisega, vähendades aeg-ajalt märkide suurst ja suurendades liikumiskiirust.

Lõpuks mindagu üle sihtimisharjutustele lendavate märkide pihta, kusjuures algul peab valima jällegi aeglasemalt lendavaid märke, kas linde või nõrgalt ja kõrgema tõusunurga all heidetud tuvisid. Vastavalt sihtimisoskuse suurenemisele tuleb suurendada tuvide kiirust või sihtida ringilendavatele lindudele, milleks väga head võimalust pakuvad pääsukesed.

Kõikide liikuvate märkide pihta sihtimisel peetagu meeles, et sihtida ei tohi mitte sinna, kus märk parajasti on, vaid sinna, kus märk järgmisel silmapilgul viibiks, s. t. tuleb ette sihtida.

On väga tähtis, et algaja laskur sihtimisharjutustel võimalikult kiiresti ära õpiks liikuvatele märkidele nende liikumise suunas ettesihtimise. Selleks on kõige parem algul valida sihtimise suunaga risti liikuvaid märke, millelele juba instinktiivselt ette sihitakse. Kui liikuva märgi suund ühtib haavlite lennu suunaga, siis tuleb sihtida otse pihta. Seda juhtub aga väga harva ja nimelt siis, kui märk liigub laskuri silma suunas või sellest eemale. Enamikus aga moodustab märgi liikumise suund haavlite liikumise suunaga teatava nurga. Siin esineb üks laskuri raskemaist ülesandeist: hinnata nurga suurus, määrata märgi kiirus ja kaugus laskurist ning vastavalt sellele õigesti ette sihtida. On loomulik, et liikuva märgi pihta tulistamisel pole aega mõtlemiseks ega kaalumiseks, vaid tuleb tegutseda ülimalt kiirusega, et tabada märki laskekaugusel või enne selle kadumist varju. Kindlasti on kasulik teoreetiliselt selle üle järele mõelda ja kaalutleda. See pole sugugi raske, kui on teada haavlite keskmine lennukiirus ja märgi liikumiskiirus, mille järgi tuleb arvutada ettesihtimise kaugus.

Et anda laskureile pilti ettesihtimise suurusest, on toodud allpool tabel haavlite lennuaja kohta mitmesugustele kaugustele. Tabeli koostamisel on võetud aluseks haavlite algkiirus 375 m/sek., mille saab normaalse laenguvahekorra juures (näiteks kal. 12 laeng— suitsuta püssirohtu 1,9 g ja haavleid 32 g).

Teades märgi lennukiirust antud silmapilgul, võib kergesti välja arvestada vajaliku ettesihtimiskauguse.

Näide: kaarrajal põikilendava «tuvi» kiirus 30 m kaugusel lähtekohast on ca 15 m/sekundis. «Tuvi» kaugus laskurist 30 meetrit. Haavli laeng nr. 7 (2,5 mm) haavlitega. Tabelist leiame haavlite lennuaja 30 m kaugusele = 0,11 sek. Tähendab haavlid vajavad 30 meetri kaugusel liikuva märgini jõudmiseks 0,11 sekundit. Märk aga selle ajavahemiku jooksul jõuab edasi $15 \times 0,11 = 1,65$ m, s. t. laskur peab antud juhul märgist ette sihtima 1,65 m.

Kõige parem õpetaja ettesihtimise kauguse määramiseks on siiski praktiline laskmine, sest siis, kui märk on juba nähtav, ei ole meil enam aega hakata arvutama. Laskuril peab see,

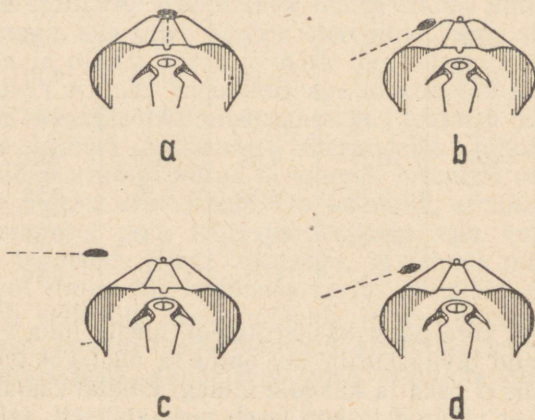
Haavlitera läbimõõt mm-tes	1,5	2,0	2,5	3,0	3,5	4,0	
Haavli number	11	9	7	5	3	1	
	Haavli lennuaeg sekundites						
Kaugus meetrites	20	0,07	0,07	0,06	0,06	0,06	0,06
	30	0,13	0,11	0,11	0,10	0,10	0,10
	40	0,20	0,17	0,16	0,15	0,14	0,14
	50	0,30	0,24	0,22	0,20	0,19	0,18
	60	—	0,33	0,29	0,25	0,25	0,24
	70	—	0,44	0,37	0,33	0,31	0,29
	80	—	0,57	0,47	0,42	0,39	0,36

nagu õige ja kiire püssi käsitleminegi, olema juba veres. Kui küsida vilunud tuvilaskurilt, kui palju ta ühel või teisel juhul ette sihib, siis ei oska ta küsijale midagi kindlat vastata. Miks? Sellepärast et vilunud laskur laseb mehaaniliselt; tal on ette sihtimise ulatus niivõrd veres, et ta ei mõtle sellele. Peab ütleva, et täpselt polegi võimalik seda kindlaks määrata, sest peale kiiruse, liikumissuuna ja kauguse mõjuvad kaasa veel tuul, päike, valgus, laengu tugevus, haavlite jämedus ja laskuri individuaalsed omadused. Osa nendest teguritest on küll niivõrd väikese mõjuga, et arvestades haavli laengu kattumuse sõõri läbimõõtu, ei ole neil oluliselt praktilist tähtsust, aga nad on siiski olemas.

Kuidas tuvilaskmisel tegelikult sihtida, selleks on allpool toodud mõned näited:

- 1) tuvi lendab silmade kõrgusel otse eemale — sihtida pihhta (joonis 33, a);
- 2) tuvi tõuseb äralennul otse — sihtida üles;
- 3) tuvi laskub äralennul otse — sihtida alla;
- 4) tuvi lendab silmade kõrgusel poolparemale — sihtida natuke paremale ette ja üles (joonis 33, b);

- 5) tuvi tõuseb poolparemale lennul — sihtida natuke paremale ette ja üles;
- 6) tuvi laskub poolparemale lennul — sihtida natuke paremale alla;
- 7) samuti tuleb toimida vasakule lennul;
- 8) tuvi lendab silmade kõrgusel järsult paremale — sihtida tugevasti paremale ette (joonis 33, c);

Joonis 33. Ettesihtimine tuvilaskmisel.

- 9) tuvi tõuseb paremale lennul — sihtida tugevasti paremale ette ja üles (joonis 33, d);
- 10) tuvi laskub paremale lennul — sihtida tugevasti paremale ette ja alla;
- 11) tuvi vasakule lennul sihtida analoogiliselt eelmisele.

Muidugi võivad need näited olla aluseks ainult tuvilaskmisel, sest sõnad «natuke» ja «tugevasti» on väga ebamäärase tähendusega, mille suurust ainult praktilisel laskmisel võib kindlaks määrata.

Ettesihtimist võib harjutada ka seisvate märkide pihta, kui kujutella neid liikuvatena. Toas sihtimisharjutuste tegemisel tuleb kujutleda mõne seal asetseva märgi liikumissuunda ja vastavalt sihtida.

Eespool toodud harjutuste juures jätsime kõrvale püssi päästmise. Loomulikult tuleb sihtimisharjutuste puhul teha ka püssi päästmisharjutusi. Seda võib teha vinnastamata püssiga, vajutades sõrmega päästikule, või vinnastatud püssiga, mis laetakse sel juhul tühjade kestadega, millel on tarvitatud sütikud (sütikute pesad võib täita kõvast kummist puhvritega). Tuleb harjutada juba algusest peale päästma ainult siis, kui püss on õigesti välja sihitud. On loomulik, et püssi õlgapanek ja sihtimine peavad toimuma kiiresti, ja samaaegselt tuleb ka päästa. Selles seisabki laskekunst. Hea laskuri juures toimub püssi õlgapanek, selle väljasihtimine ja päästmine peaaegu üheaegselt. Tuleb pidada kinni põhilausest: ära vajuta alles siis, kui sa näed, et püss on juba sihis, vaid alusta vajutamist juba siis, kui näed, et püss järgmisel silmapilgul sihti jõuab.

Miks see nii peab olema, seda seletame kohe.

Laskuri silm, nähes õiget päästmise silmapilku, annab «käsu» päästmiseks edasi närvikavale, mille kaudu see «käsk» läbi peaju sõrmele üle antakse. See toimub meie arvates küll momentaalselt, kuid seejuures on siiski teatav ajakulu, mis muutub, seni kui sõrmelihased sellele «käsule» reageerivad löökmehhanismide vabastamisega, juba suuremaks, lõpuks möödub veel teatav aeg silmapilgust, millal löökmehhanism süütas sütiku ja haavlid jõuavad raua suudmeni. Selle ajaga jõuab aga kiire märk teatava mõõtühiku võrra edasi liikuda ja meie lask läheb kas mööda või tabavad märki ainult laengu äärmised haavlid.

Üldiselt tuleb veel juurde lisada, et alati on kasulikum veidi rohkem ette sihtida, samuti on kasulikum päästa natuke varem kui liiga hilja.

Laskeharjutused.

Kui on küllalt harjutatud ja relva käsitsemine ning sihtimine on vigadeta kätte õpitud, siis võib alustada laskeharjutustega seisvatele märkidele, järgnevalt kaduvatele märkidele ja lõpuks «jooksvatele» jänese kujudele ning «tuvidele».

Enne tegeliku laskmise juurde asumist tuleb veel järgmine tähtis küsimus lahendada.

Kas on õige liikuvate märkide laskmisel püssiga «kaasa vedada» või mitte? Iseenesest on mõlemad võimalikud. Märgile sihtides võib kaasa vedada seni, kui püss on jõudnud märgist teatava maa ette, ja siis tulistada. Püssi võib aga suunata ka otsekohe märgi ette, ilma kaasavedamiseta, ja siis tulistada. Viimast moodust kasutades võib algajate juures esineda see oht, et laskmise momendil jäetakse püss paigale, mis on aga täiesti vale. Laskur peab päästma «viskamise» pealt, ainult siis on selline laskmisviis kiiresti lendavatele märkidele eesõigustatud. Kaasavedamist tuleb eelistada aeglasemalt liikuvate ja pikemat aega nähtavate märkide tulistamisel, näit. lagedal jooksvad jänessed jne.

Tegelikult kasutavad paljud jahisportlased mõlemat laskmisviisi. Sihtimisviis oleneb olukorrast.

Leidub laskureid, kes püssi märgi liikumise suunas ette välja sihivad ja siis, kui märk on sihist teatava kauguseni jõudnud, tulistavad. See on kõige halvem sihtimisviis ja võib kõne alla tulla ainult juhul, kui märgi tulistamiseks on küllalt aega. Tuvilaskmisel, kus sihtimisaeg on väga piiratud, on kõige kohasem ja õigem kasutada eespool kirjeldatud lasu «etteviskamist». Lõpuks on ju igaühe isiklik asi, kuidas ta soovib lasta, peaasi, et ta tabab.

Nagu juba eespool mainitud, tuleb laskeharjutusi alata seisvate märkide pihta. Kõige kohasem selleks on suurem kilp, millele mitmesugustes kohtades on märgid üles seatud. Laskmine nende pihta toimub samuti kui eespool kirjeldatud sihtimisharjutusedki: kiiresti, kaua sihtimata ja mitmesugustest põhiasenditest. Kilp, millel märgid asetsevad, peab olema selline, et sealt oleks võimalik laskude tagajärgi kontrollida. Selleks tuleb see iga kord uue paberiga katta. Märgiks võib olla kas ketta, tuvi, mõne looma või linnu kujutis jne. Kui lasud istuvad juhuslikult paremal, vasakul, üleval või all, siis on selles laskur süüdi; esineb aga kõrvalekaldumine pidevalt ühes suunas, siis võib viga peituda püssilae ehituses või harva ka püssis endas. Sel juhul tuleb pöörduda nõu ja abi saamiseks ning vea parandamiseks asjatundja poole. Kui viga peitub laskuris, siis peab ta selgusele jõudma vea iseloomus: viga on kas õlgaasetamises, sihtimises või ei päästa ta õigel ajal. Kui lask istub järjekindlalt veidi ülespoole, siis ei tar-

vitse seda veaks lugeda, sest enamus püssidest valmistatakse nii, et nad annavad 10—15 sm ülesjooksu. See püssi omadus võib liikuvate märkide laskmisel ainult kasuks tulla, sest on selgunud, et 80 % möödalaskudest läheb märgi alt või tagant läbi. Allalask tuleb kohe püssilae kõveruse muutmise ja õlgapanekuga parandada. Lasu tugeva kõrvalekaldumise põhjustajaks võib olla relv ise. Sel juhul tuleb see parandusele anda, ja kui see ei aita, hoopis kõrvale jätta. Enamikus aga peitub viga püssilae, mis on laskurile mittesobiv. Seda viga saab parandada püssilae kohandamisega laskurile.

Kui seisvate märkide pihta laskmisel juba teatav kindlus on saavutatud, võib üle minna liikuvate märkide laskmisele. Selleks sobib algul kõige paremini jooksev jänesekuju, häda korral aga ka maad mööda käsitsi veerema pandud kettad. Algul peavad märgid liikuma aeglasemalt, hiljem võib kiirus suurenedada. Siinjuures on soovitatav, et laskuri lähedal viibiks mõni vilunud vaatleja, kes jälgiks laskmisel tehtavaid vigu.

Lõpuks tuleb asuda kõige raskema ülesande juurde — tuvilaskmisele. Algaja ei tohi kõige raskemate lasketingimustega alustada, talle tuleb anda algul võrdlemisi aeglaselt ja kõrgele lennutatavad tuvid, kusjuures laskuril on soovitatav seista heitemasinale võrdlemisi lähedal, näit. 5 m kaugusel. Aegajalt muudetakse laskmistingimusi raskemaks, suurendades tuvide lennukiirust, muutes lennusuunda madalamaks ja suurendades laskekaugust.

Seda tuleb teha järk-järgult, seni kui on jõutud normaalsete lasketingimusteni. Võib olla, et nii mõnelegi algajale jahisportlasele näib see kirjeldus liialdusena; hiljem aga veendub igaüks selles, et ainult järjekindlusega ja teatava süsteemi järgi harjutades saavutatakse häid lasketagajärgi. Seejuures jääb igale laskurile teatav vabadus vastava süsteemi valikul. See on ka täiesti loomulik, sest see, mis sobib ühele, ei sobi teisele. Igaüks valigu ise eelneva kirjelduse põhjal vastavalt võimalustele meetod enda arendamiseks heaks laskursportlaseks. Ei tule loobuda harjutamisest ebaõnnestumiste korral, sest neid esineb kindlasti, ühel vähem, teisel rohkem. Sportlaskmine nõuab laskurilt püsivust, kindlust ja tugevat tahtejõudu. Ärgu unustatagu, et ainult harjutamine teeb meistriks!

11. Tuvilaskmine.

Sportlaskmine haavlipüssist toimub selleks eriti valmistatud ja õhku lennutatud kiiresti liikuvatele (19—24 m/sek.) märkidele, nn. «tuvidele».

Lähtudes laskeradade iseloomust, võib tuvilaskmist liigitada kahte gruppi. Esimeses grupis tuleb laskuril tabada ainult teatava nurga all temast eemalduvaid märke, kuna teisel juhul tuleb lasta eemalduvaid, vastutulevaid ja põikilenduvaid märke.

Vastavalt laskmise liigile kasutatakse tuvilaskmisel kahte tüüpi laskeradasid. Esimesel juhul (eemalduvate märkide laskmisel) kasutatakse kaeviklaskerada ehk kaevikrada, teisel juhul kaarlaskerada ehk kaarrada.

Järgnevalt tutvume tuvilaskeliikidega, radade ehitusviisidega ja nende sisustuse ning inventariga.

Kaevikrajal korraldatakse järgmist liiki laskeharjutusi:

- a) «laskmine kohalt» üksikult heidetud märkide pihta;
- b) «laskmine lähennemisega» üksikult heidetud märkide pihta;
- c) «paarislaskmine» — laskmine kohalt kahe üheaegselt heidetud märgi pihta («dublett»);
- d) «kiirlaskmine kohalt» üksikult heidetud märgi pihta.

Laskmisel kohalt üksikult heidetud märkide pihta asub laskur heitemasinatena joonest 15 m kaugusel asetseval tulejoonel, temale määratud kohal (numbril), kus ta seab enda laskevalmis kas õlgaasetatud püssiga või «viske» peale, olenevalt harjumusest, ja annab signaali «дай»¹ tuvi heitmiseks. Viivitamatult pärast tema poolt antud signaali heidetakse tuvi laskurile teadmata suunas. Laskuril on lubatud tuvi tabamiseks anda kaks teineteisele järgnevat lasku. Tuvi loetakse tabatuks, kui ta täielikult puruneb või temast eraldub silmaga selgelt nähtav kild. Sageli esineb juhtumeid, kus tabamuse tagajärjel tuvist eraldub väiksemaid killukesi, mis eemalt näivad tolmuna. Sellist tabamust loe-

¹ Sõna «дай» on jäetud eestikeelses sõnastuses alles sellepärast, et see signaal on lühike, selge ja kõlav ning et laskurid harjuksid alati ühe ja sama signaaliga, kuna ka teistes liiduvabariikides on kõikjal kehtiv see signaal tuvi heitmiseks.

takse võrdseks möödalasuga, millest kohtunik teatab kas sõnaga «mööda» või mõne helisignaali abil. Tabamuse korral kohtunik tagajärge ei teata.

Laskmine toimub seeriatega viisi, milledes võib olla 5, 10, 15, 20 või 25 märki.

Aeg ettevalmistamiseks ja märgi tabamiseks ei ole piiratud. Märk loetakse tabatuks, kui ta puruneb õhus kaugusele vaatamata. Tuvi võrdlemisi suure lennukiiruse (19—24 m/sek.) juures on loomulik, et aega laskmiseks on üsna vähe, sest mida kaugemale märk jõuab, seda väiksemad on võimalused selle tabamiseks. Keskmise laskur suudab tulistada, kui märk on temast juba 35—40 m kaugusele jõudnud.

Laskmine lähenedes üksikult heidetud märgi pihta seisab selles, et laskuril tuleb tabada temale teadmata ajal ja suunas heidetud tuvi käigult.

Käesoleval juhul on ette määratud ka püssi hoidmise viis. Püss ei tohi olla käimisel õlga asetatud, nagu seda nägime eelmise harjutuse juures, vaid siin toimub laskmine «viske» peale, s.t. püssilaad asetseb enne lasu andmist laskuri õlast nii palju madalamal, et laskuri selja taga seisvale kohtunikule oleks püssikaba laskuri kaenla alt täielikult nähtav. Siinjuures on soovitatav silmas pidada, et püssilae kaba ei ulatuks laskuri kaenla alla või isegi selle alt läbi, mis vähendab tublisti laskekiirust, sest püssi õlgaasetamiseks tuleb teha liigseid ja aegaviitvaid liigutusi. Otstarbekam on hoida püssi selliselt, et laad ulatuks laskuri õlajoonest veidi ettepoole, siis ei ole püssi õlgaasetamisel seda enam ettepoole vaja viia, vaid ainult tõsta õla kõrgusele ja tõmmata õlga.

Nagu eelmise laskeharjutuse juures, nii ka siin asub laskur temale määratud kohale, mis on heitemasinatega joonest 20 m kaugusel. Siit alustab ta kohtuniku signaali peale laskevalmis püssiga liikumist laskesuunas. Liikumise kiiruseks on määratud 100—120 sammu minutis. Kui laskur on ületanud piiri, mis on heitemasinast 14 m kaugusel, võib oodata iga hetk tuvi õhikutõusmist. Tuvi heidetakse kohtuniku märguande peale ajavahemikul, kui laskur viibib 14 ja 11 m piiri vahel (heitemasinatega arvatud). Kui tuvi heidetakse enne laskuri 14 m piiri ületamist, või siis, kui ta on jõudnud juba üle 11 m piiri, loetakse heidetud tuvi ebaõigeaks, vaatamata sellele kas laskur lasu teostas või mitte.

Laskur tohib lasu andmiseks peatuda ja püssi õlga visata alles siis, kui tuvi on kaevikust nähtavale ilmunud. Liikuda on soovitatav mitte pikkade, vaid keskmiselt lühikeste sammudega, siis on kergem peatuda ja laskeasendit võtta.

Tuvi tabamiseks võib laskur anda kaks teineteisele järgnevat lasku.

Pärast lasu andmist peab laskur kohe püssi avama ja viivitamatult lähtekohale tagasi pöörduma, kusjuures püssirauad peavad olema suunatud laskevälja poole.

Paarislaskmisel (dublett-laskmisel kohapealt kahe üheaegselt heidetud märgi pihta) seisab laskur temale määratud laskekohal, heitemasinatelt 10 m kaugusel oleval tulejoonel. Tabamiseks heidetakse laskurile teadmata suundades kaks tuvi üheaegselt, mis ta peab kahe teineteisele järgneva lasuga tabama. Tuvid heidetakse laskuri märguande peale «да й».

Selle laskeharjutuse juures on püssi hoidmine vaba, laskur võib lasta kas varem õlga asetatud püssiga või «viske» peale. Samuti ei ole ka aeg piiratud. Ainus nõue siinjuures on, et laskur tabaks kumbagi tuvi eraldi lasuga. Ühe lasuga korraga tabatud tuvid asendatakse uutega.

Tabamise hõlbustamiseks on soovitatav paarislaskmisel püüda tabada varem madalamalt lendavat tuvi ja hiljem teist, sest püssiraudu alt ülespoole viies on vaateväli vaba, mistõttu ka märki on kergem leida. Lastes ümberpöördult, varjavad püssirauad sageli teise märgi. Kui tuvid lendavad ühekõrguselt, siis tuleb valida esimeseks märgiks parempoolne, sest püssi suunamine paremalt vasakule on kergem ja kindlam kui vasakult paremale.

Kiirlaskmine kohapealt toimub samasugustes tingimustes kui laskmine kohapealt üksiku märgi pihta, välja arvatud asjaolu, et märk tuleb tabada enne selle jõudmist 20 m piirile, arvates heitemasinatelt joonest, või enne selle jõudmist 35 m kaugusele laskurist.

Tuvi tabamiskaugus määratakse kindlaks tuvist eraldunud kildude mahalangemise koha järgi. Kui purunenud tuvi kildud langevad barjääri taha heitemasinatelt poolsele maa-alale, loetakse tuvi tabatuks; langevad killud aga üle barjääri, loetakse lask möödalasuks.

Kaarlaskerajal teostatakse laskmist üksikutele ja

paarismärkidele. Selle laskeraja iseärasus seisab selles, et ta võimaldab laskurile anda eemalduvaid, vastutulevaid ja põikilendavaid tuvisid. Tuvide lennusuund ning kõrgus on siin täpselt määratud ja laskur, seistes mitmel laskekohal, saab kord eemalduva, kord vastutuleva ja kord põikilendava tuvi.

Siin on lubatud laskuril teha iga märgi pihta ainult üks lask, mispärast püss laetakse ainult ühe padrunitiga, välja arvatud paarislaskmine, kus püss laetakse kahe padrunitiga. Märgi tabamise kaugus on piiratud. Et laskekaugus sellel laskerajal on väike ja sageli tuleb lasta «oma nina alla», siis on sellel laskerajal selline jahipüss otstarbekam, mille laske-
tihedus on väiksem. Kokkujooksvate tuvilaskepüsside kasutamine siin on otstarbetu.

Laskmine kaarlaskerajal toimub ainult «viske» peale, mis tähendab, et püssi enneaegne õlgaasetamine pole lubatud.

Tuvi heidetakse laskuri sellekohase märguande «дай» peale. Paarislaskmisel heidetakse mõlemad tuvid korraga.

Ühes seerias antakse laskurile 25 märki, millest 17 heidetakse üksikult ja 8 paaris.

Laskmise järjekorrast kõneleme lähemalt kaarlaskeraja ning selle sisustuse kirjelduse juures.

Kõikide eespool nimetatud laskeharjutuste juures, välja arvatud laskmisel lähenemisega kaevikrajal, antakse padrunitõrke puhul uus märk või uued märgid. Laskmisel lähenemisega aga loetakse tõrge möödalasuks.

12. Põdralaskmine.

Jahilaskmine kuulipüssist toimub vastavalt sisustatud lasketiiril. Lasta tuleb 100 m kauguselt liikuvale põdrakujule, mille suurus ja värv vastavad loomulikule põdrale.

Põder on laskurile nähtav 4 sekundit, millise aja vältel ta läbib 23-meetrise vahemaa.

Laskmine toimub «viske» peale, samuti nagu kaarrajal haavlipüssist laskmine. Püssi võib õlga asetada siis, kui põdra sarved on ilmunud nähtavale.

Põdrakuju pannakse liikuma laskuri märguandel «valmis».

Lasketagajärjed hinnatakse tabamuste järgi 0—5, mil-

leks põdrakujule on joonistatud viis kontsentrist ringi, millede keskpunkt asetseb põdra südame kohal. Väljapoole ringe sattunud tabamused loetakse nulliks.

Põdralaskmine toimub seeriatega viisi, milledeks võib olla 10, 20 või 25 märki iga laskuri kohta. Iga märkile võib anda kas üks või kaks lasku, vastavalt sellele, kuidas võistlusjuhend ette näeb.

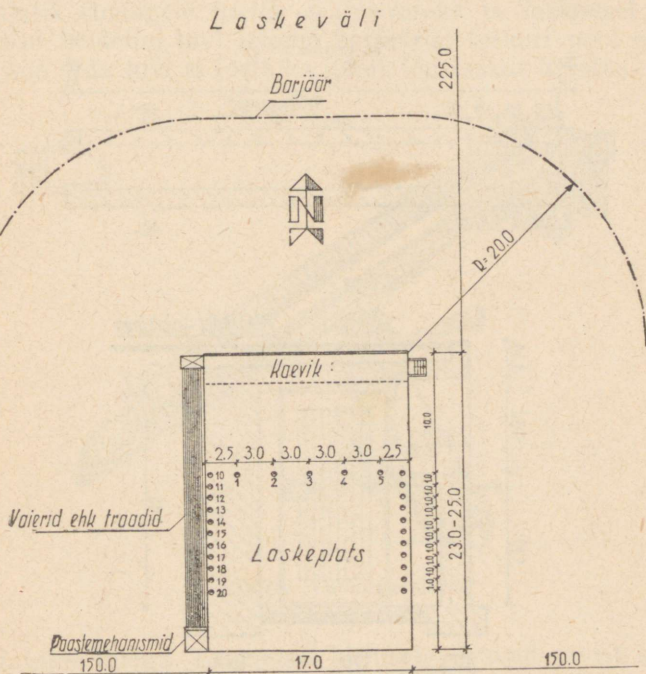
13. Laskeradade ehitused, sisseseaded, inventar ja laskmise kord.

Kaevikrada koosneb laskeplatsist, kinnisest kaevikust, milles asetsevad tuvide heitemasinad, ja laskeplatsi ümbritsevast maa-alast — laskeväljast.

Laskeplatsi pikkus on 22 — 25 m, laius 16 — 17 m. Seda ümbritsev laskeväli peab oma sügavuselt olema 225 m, laiuselt mõlemale poole laskeplatsi 150 m. Kogu maa-ala olgu eraldatud aiaga, et vältida inimeste ja loomade sattumist ohtlikule alale. Laskeplatsi asetus peaks olema valitud nii, et lastes oleks keskmine laskesuund põhja või kirde poole, selleks et vältida päikese segavat mõju. Kaevik asetseb ühel laskeplatsi lühemal küljel (joonis 34). Kaeviku pikkus võrdub laskeplatsi laiusel, sügavus on 2 m allapoole laskeplatsi pinda. Kaevik on pealt kaetud kattega, mis ei tohi tõusta üle laskeplatsi tasapinna. Laskevälja-poolsest küljest on kaevik 0,85—1,0 m kõrguselt avatud (joonis 35), ava äärel asetsevad heitemasinad. Kaeviku ehitusmaterjaliks võib kasutada puitu, kivi või betooni.

Laskeplatsil märgitakse laskurite asukohad. Selleks asetatakse rööbiti kaeviku äärega 10 meetri kaugusele heitemasinade joonest madalad tulbad (kõrgus 25 — 30 sm). Nende kaugus üksteisest ei või olla väiksem kui 2 m. Kui kaevikusse on mahutatud 15 heitemasinat, nagu seda nõuab eeskiri (normaalne kaevikrada), siis tuleb sellele vastavalt asetada ka 5 tulpa, ja nimelt selliselt, et iga tulpa kohta tuleks 3 heitemasinat, kusjuures tulp asetseb iga grupi keskmise heitemasina kohal. Kui kaevik on väiksem ja selles leidub heitemasinaid vähem, siis olgu ka tulpade arv vastavalt väiksem. Näit. heitemasinaid 9 — tulpasid 3; heitemasinaid 6 — tulpa-

sid 2 jne. Tulbad nummerdatakse alates vasakult (vaade laskesuuna poole) järjekorranumbritega 1—5. Iga tulp määrab laskuri asukoha (numbri) laskmisel, järelikult on 15 heitemasina puhul kohad viiele laskurile. Tavaliselt aga laseb 6 laskurit korraga, üks neist seisab tulejoone taga ootel.

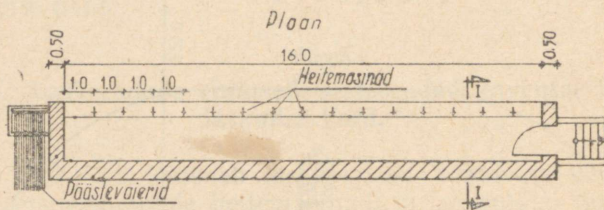

Joonis 34. Kaevikraja plaan ja üldmõõted.

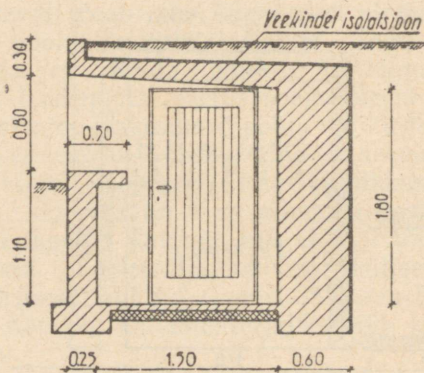
Nagu juba teada, toimub 10 m kauguselt laskmine ainult kaksikmärkidele, kuna laskmine üksikute märkide pihta toimub kaugemalt. Nende kohtade märkimiseks tulbastatakse laskeplatsi mõlemad küljed, alates 10 m kauguselt heitemasinate joonest kuni 20 m-ni, kusjuures tulpade vahekaugus on 1 m. Seega tuleks kummalegi küljele 11 tulp, mis kannavad numbreid, mille abil määratakse kindlaks tulpa kaugus heite-

masinatest. Nii oleks esimesel tulbal number 10, järgmisel 11 jne., kuni 20-ni.

Kohapealt laskmisel üksiku märgi pihta seisavad laskurid 15. tulba joonel, lähenemisega laskmisel alatakse liikumist 20. tulba joonelt.

Lõige I-I

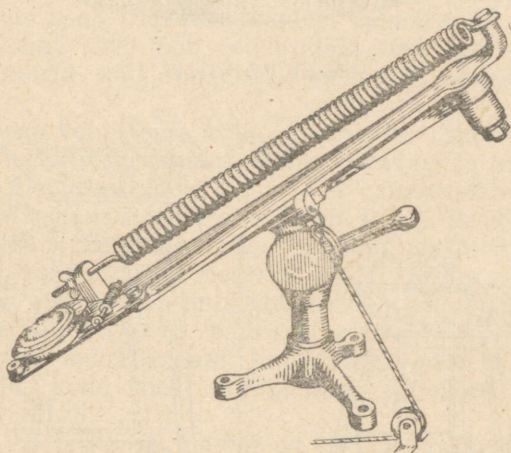

Joonis 35. Kaeviku plaan ja lõige.

Kaevikus asetsevad heitemasinad päästetakse tuvi heitmiseks väljastpoolt kaevikut vastava seadise abil. Heitemasinade päästemehhanism koosneb päästekangidest ja päästevaieritest, millede abil päästekangid on ühendatud heitemasinade päästikutega. Päästekangi lükates või tõmmates vabastatakse masina heitekang päästiku nina tagant ja vedru kaudu liikuma pandud heitekang heidab tuvi õhku.

Päästekangid asetsevad laskeplatsi tagumise vasakpoolse nurga juures, kus selleks on vastav ehitus. Päästekangide teenindajal peab olema laskurite suunas vaba vaade.

20 m kaugusel heitemasinatelt (laskevälja suunas) on madal, 30—40 sm kõrgune barjäär ehk aed (joonis 24). See on vajalik ebaõigete tuvide eraldamiseks ja laskmisel kiirusele. Kui heidetud tuvi langeb barjäärist laskuri pool olevale alale, siis seda tuvi ei loeta ka juhul, kui laskur tulistas, ja see

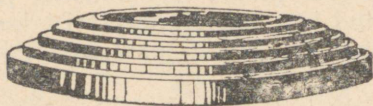
Joonis 36. Tuviheitmasin.

asendatakse uuega. Laskmisel kiirusele peavad tuvist eraldunud killud langema barjääriga piiratud alale, vastasel korral loetakse lask möödalasuks. Barjäär võib olla valmistatud puidust või metallvarrastest.

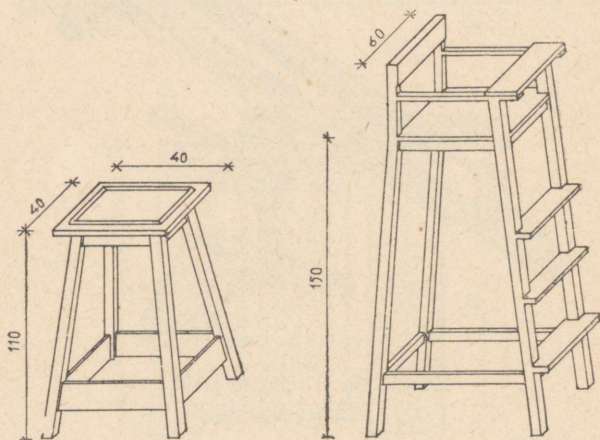
Kaevikraja sisseseadete hulka kuuluvad tuviheitmasinad ja juba eespool kirjeldatud päästeseadmed.

Tuviheitmasin (joonis 36) kujutab enesest alusele monteeritud liikuvat kangi, mis on varustatud tugeva vedruga. Heitekangi ots on varustatud käpaga, kuhu asetatakse tuvi, mis heitmisel käpa poolt vabastatakse. Heitemasinat valmistatakse kahte tüüpi: ühe tuvi ja paaristuvide heitmiseks. Vastavalt sellele on masin varustatud kas ühe või kahe heitekangiga.

giga. Meil kasutatavad masinad on ainult ühekangilised, paaristuvide heitmiseks kasutatakse kahte heitemasinat. Heitemasinad on konstrueeritud selliselt, et nende abil saab kergesti muuta tuvi lennusuunda. Samuti on tuvi lennukiirus reguleeritav.

Joonis 37. «Tuvi».

Joonis 38. Laskurilaud ja kohtunikutool.

Tuvi kujutab endast väikese taldriku taolist ketast (joonis 37), mille läbimõõt on 107 — 108 mm, kõrgus 27 — 28 mm ja kaal 97 grammi. Raskus võib kõikuda 3 grammi võrra ühele või teisele poole. Tuvi valmistamiseks kasutatakse kivisöetõrva (pigi), millele segatakse hulka kriiti või tahma; infusoormuldade jne. Tuvid peavad tabamuste puhul kergesti purunema, kuid vastupidavad olema heitmisele.

Kaevikraja inventari hulka kuuluvad laskurite lauad, kohtunikutool (joonis 38) ja püssipüramiid.

Laskmine toimub järjekorras, vastavalt laskurite numbritele.

Tulejoonel asuvad laskurid varem väljaloositud numbrite järjekorras oma kohtadele, alates vasakult nr-ga 1 ja lõpetades paremal nr-ga 5. Kuues laskur jääb ootele esimese numbril selja taha, aga nii kaugele, et ta esimese tegevust ei sega. Laskmine algab esimesest numbrist, järgnevad teine, kolmas jne. Iga lasu, resp. laskude järel vabastavad laskurid koha; esimene laskur asub teisele numbrile, teine kolmandale jne. Kuues laskur asub esimese numbril vabanemisel sellele kohale, kuna tema järel jääb ootele nüüd viies laskur. Niimoodi läbivad laskurid kõik numbrid, vastavalt seeria pikkusele 1—5 korda.

Laskur peab vabastama koha järgmisele laskurile kohe pärast lasu sooritamist, astudes numbrilt tagasi ja asudes järgmise numbril juurde ootele kuni selle vabanemiseni. Ebaõige märgi puhul asendatud märgile tuleb lasta samalt numbrilt, kus viga tekkis. Esimene laskur alustab laskmist kohtuniku sellekohase käskluse «esimesele» peale, järgmised laskurid lasevad juba järjekorras ilma kohtuniku käskluseteta.

Tulejoonel olles võivad padrunid püssis olla, püss peab aga tingimata olema avatud. Laskevalmis püss võib olla ainult laskuril, kelle käes on laskmise järjekord, ja sellele järgneval numbril.

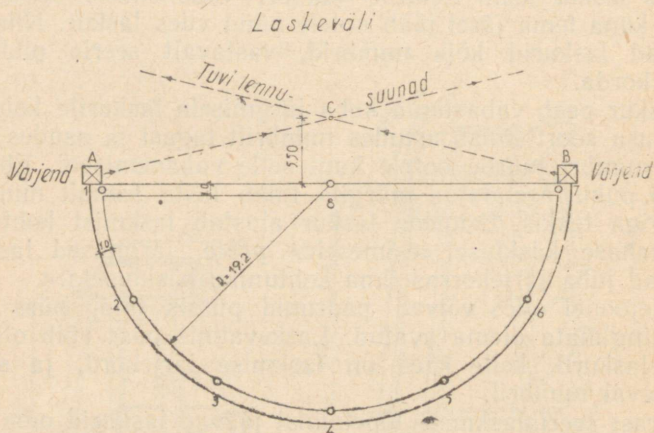
Pärast seerialaskmise lõpetamist jäävad laskurid oma kohtadele tagajärgede avaldamiseni, lahkudes tulejoonelt alles kohtuniku loal. Ilma kohtuniku loata on tulejoonele ilmumine ja sellelt lahkumine keelatud.

Lähenemisega laskmisel toimub kohtade vahetus samas järjekorras. Siin alustab laskur liikumist iga kord kohtuniku käskluse peale.

Püssi võib laskevalmis seada alles siis, kui eelmine laskur on oma kohale tagasi jõudnud.

Kaarrada erineb oma ehituste ja kuju poolest kaevikrajast tunduvalt. Laskeplats omab poolkaare kuju, mille mõlema otsa juurde on üles seatud tuviheitemasinad. Joonisel 39 on antud NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuva Üleliidulise Kehakultuuri- ja Spordikomitee poolt kinnitatud ja kasutamisele võetud kaarraja mõõted. Laskurite asukohad on siin märgitud numbritega 1—8. Nagu joonisest nähtub, on

seitse laskekohta kaare peal, kuna kaheksas on paigutatud kaare keskpunkti. Heitemasinad asetsevad varjendites A ja B selliselt, et punktis A heidetud tuvi lähtekoht asub 3,5 m kõrgusel kaarraja üldisest tasapinnast, ja punktis B alustab tuvi lendu 0,915 m kõrguselt. Mõlema tuvi lennusuunad ristlevad 5,5 m kaugusel kaare keskpunkti-st laskevälja pool (joonis 39-C), kusjuures ristumiskoha kõrgus laskevälja üldisest tasapinnast on 5,0 m.

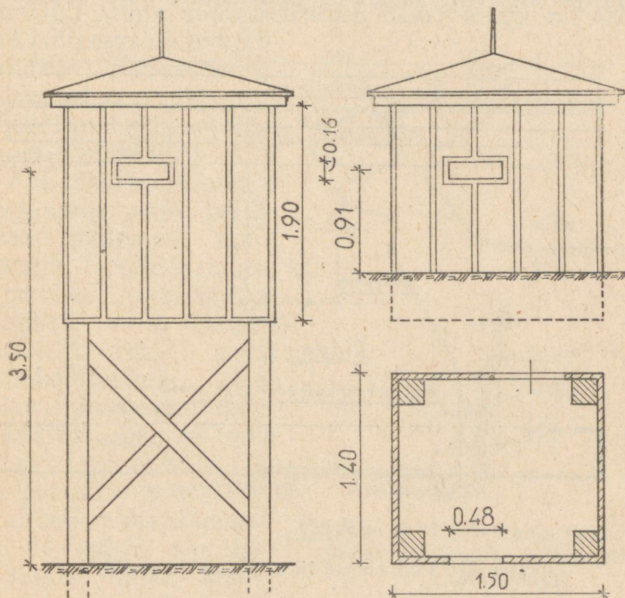

Joonis 39. Kaarraja plaan ja mõõted.

Kaarraja teenindamiseks on heitemasinaid üles seatud ainult kaks, kummaski punktis üks. Heitemasinad asetsevad varjendites, vasakpoolne (A) tornitaolises puidust varjendis ja parempoolne (B) osaliselt maa sees asetsevas varjendis (joonis 40). Mõlemad heitemasinad peavad olema nii asetatud, et tuvide lennusuunad vastaksid ülalkirjeldatud nõudeile. Tuvid heidetakse varjendist välja seinas leiduva pilu kaudu, mis peab laskuri eest varjatud olema, et vältida haavlite sattumist varjendisse. Varjendite seinad peavad olema ehitatud vähemalt 38-mm laudadest ja ilma piludeta (laua vahakohad olgu liistudega kaetud). Sissepääs varjendisse peab

olema tagaseinas. Varjendi suurus on $1,5 \times 1,4$ m, kõrgus (sisemine) keskmiselt 1,9 m.

Laskeplats kujutab endast 1 m laiust kaaretaolist teerada, mille sisemine raadius on 19,2 m. Laskeplatsil on laskurite asukohad märgitud nummerdatud tulpade abil. Iga laskuri

Joonis 40. Kaarraja varjendid.

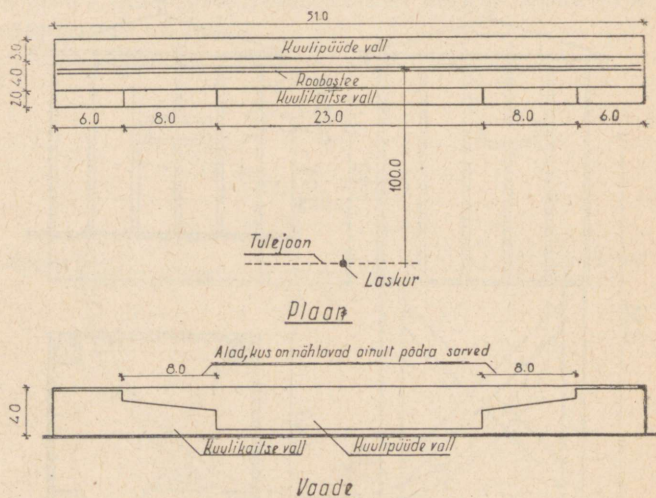
asukoha juures peaks olema ka väike lauake padrunite paigutamiseks. Kohtunikulaud asetseb neljanda laskekoha taga.

Laskevälja mõõted olgu 200 m sügavuti ja 150 m mõlemale küljele (arvestades heitemasinatest).

Laskmine toimub 3—6-st inimesest koosneva meeskonnaga, kes asuvad korruga ühele numbrile, seistes üksteise selja taga nimestikulises järjekorras. Laskur, kes on lasu, resp. lasud sooritanud, asub järjekorda viimasena.

Laskurile antakse igal numbril kaks märki; esimene märk

heidetalse kõrgemal asetsevast masinast, järgmine madalamast. Kui kõik laskurid on ühelt numbrilt laskmise lõpetanud, siis minnakse üle teisele numbrile ja alustatakse laskmist samas järjekorras. Esimesel ringil lastakse ainult üksikmärke. Pärast esimest ringi asuvad laskurid jälle esimesele numbrile ja algavad laskmist paarismärkidele samas järje-

Joonis 41. Põdralaste-tiiru plaan ja mõõted.

korras. Paarismärke antakse igas seerias (25 märgist) neli paari ja nimelt numbritel 1, 2, 6 ja 7. Teistel numbritel paarismärke ei anta.

Märk antakse laskurile kolme sekundi jooksul pärast laskuri sellekohast signaali «дай». Märgi tabamiseks on laskurile lubatud ainult üks lask. Märk loetakse tabatuks, kui temast eraldub silmale selgesti nähtav kild.

Laskmine kaarrajal toimub «viske» peale, püssi pole lubatud enne tuvi illumist õlga asetada.

Tuvi, mis antakse numbritele 1—7, loetakse tabatuks, kui nad purustatakse 19,2-m raadiusega sõõris, mille keskpunkt

asetseb 8. numbril. Järelikult tuleb tuvi tabada enne tema väljajõudmist varjenditevahelisest alast. Kaugemal tabatud tuvi loetakse võrdseks möödalasuga.

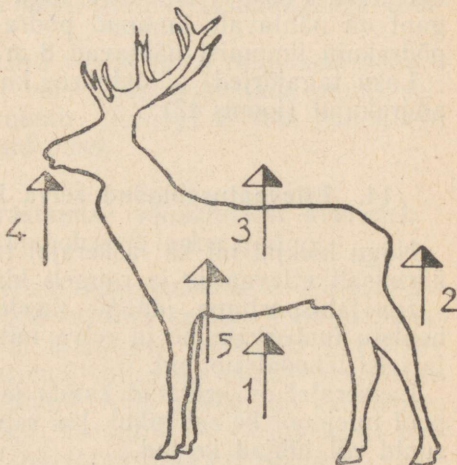
Kaheksandal numbril tuleb tuvi tabada enne tema jõudmist üle keskjoone, mis läbib kaare keskpunkti ning jagab laskevälja kahte sümmeetrilisse ossa; seega on tabamispiirkond heitemasina ja tuvisuundade ristlemiskoha (C) vahel.

Paarismärgid antakse ainult numbritel 1, 2, 6 ja 7. Laskuri sellekohase märguande peale heidetakse mõlemad tuvid korraga. Tuvide laskmise järjekorra paarismärgi laskmisel valib laskur, teatades oma soovi platsikohtunikule. Kui laskur mingisugust soovi ei avalda, peab ta enne laskma eemalduvat ja siis lähenevat märki.

Kui laskur on tabanud kõik 24 märki, siis on tal õigus valida koht, millest ta soovib lasta 25. märki. Teisel juhul antakse 25. märk laskurile kohe esimese möödalasu järel (kordamismärk) kas üksik- või paarismärgist.

Tiiruks nimetatakse laskerada, kus toimub kuuliga laskmine liikuva põdrakuju pihta. Tiiruks vajalik maa-ala peab olema 130×70 m. Maa-ala ühte otsa seatakse üles liikuv, loomuliku põdra suurusele ja värvile vastav põdrakuju, mis on asetatud rööbastel liikuvale vagonetile. Laskejoon asub kujust 100 m kaugusel.

Rööbastee asub kuulipüüde- ja kuulikaitse-vallide vahel (joonis 41). Tagumine vall hoiab ära kuulide sattumise kaugemale, kui see on vajalik, esimesed vallid aga kaitsevad lasketiiru teenindavat personaali kuulide eest. Vahemaa esi-

Joonis 42. Lasketagajärgede näitamise skeem kuulipüüde-vallile ülesseatud põdrakuju.

meste vallide vahel on 23 m; sel maa-alal toimub põdrakuju tulistamine. Põdrakuju läbib selle vahemaa 4 sekundi vältel.

Tabamuste hindamiseks on kuju varustatud viie ringiga, mis on nummerdatud äärest keskkoha poole järjekorras ühest viieni. Väljapoole ringe sattunud tabamused loetakse nulliks.

Laskmine toimub karabiinerist või vintpüssist püstiasendis käelt. Püssi ei tohi enne õlga asetada, kui kaitsevalli tagant on nähtavale ilmunud põdra sarved. Sarved on enne põdrakuju ilmumist nähtavad 8 m ulatuses.

Lasu tagajärjed näidatakse kuulipüüde-vallile ülesseatud põdrakujul (joonis 42).

14. Ettevaatusabinõud relva käsitlemisel laskerajal.

Nagu kõikjal nii ka laskerajal tuleb relva käsitlemisel olla äärmiselt ettevaatlik ja rangelt kinni pidada eeskirjadest.

Iga jahisportlane pidagu meeles, et relvaga mängimine, hooletu ümberkäimine ja relva mittetundmine ohustab ennast ja teisi lähedalviibijaid.

Laskerajal on keelatud kanda ja hoida laetud relva väljaspool tulejoont ka sel juhul, kui relv on lahti ja rauas on padrunid või tühjad kestad.

Laskur võib asetada padrunid raua alles tulejoonel, kuid püssi võib ta sulgeda alles siis, kui jõuab tema laskmise järjekord. Kohalt laskmisel kaevikrajal võib laskur püssi sulgeda siis, kui laskmist alustab eelmine laskur, sest järgmisena tuleb temal lasta. Kõikidel teistel juhtudel (lähenedamisega ja kaarrajal) võib laskur püssi sulgeda alles siis, kui on tema kord lasta.

Enne püssi laadimist tuleb kontrollida, et rauaõõntes ei leiduks võõrkehi. Tulejoonel olles peab püss olema kogu aja suunatud laskeväljale. Mingil juhul ei tohi püssi suunata tagapool asetseva publiku ja kohtunike poole.

Lähenedamisega laskmisel tuleb kohe pärast tulistamist püss avada ja lähtekohale tagasi pöörduda nii, et püssirauad oleksid ikka suunatud laskevälja poole.

Tõrke puhul ei tohi püssi kohe avada, sest võib olla tegemist hilinenud lasuga. Alati on soovitatav enne püssi avamist üks hehk oodata.

Laskmise lõppedes tuleb püss enne tulejoonelt lahkumist tühjendada ja lahkudes hoida avatuna.

Laskmiste yaheaegadel tuleb püss asetada selleks määratud püramiidi.

Igasugune püssiga mängimine ja sihtimisharjutuste tegemine laskeraja territooriumil on keelatud. Laskerajale tulles või sealt lahkudes kantagu püssi alati rauasuudmetega ülespoole.

Püssi kokku pannes ja lahti võttes tuleb rauaotsad samuti ülespoole hoida. Laskerajal võib püssi puhastada ainult selleks määratud kohal ja ruumis. Kunagi ei tohi puudutada püramiidis asetsevaid võõraid püsse.

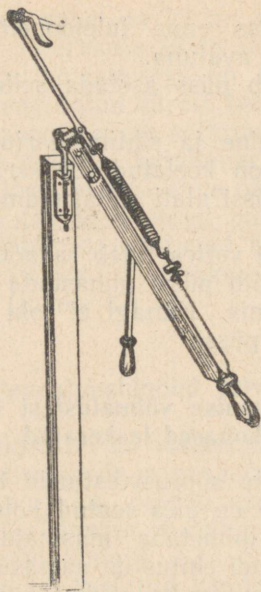
15. Tuvilaskespordi harrastamise võimalustest kohtadel, kus puuduvad ajakohased laskerajad.

Harjutusteks ja omavaheliste sõprusvõistluste korraldamiseks piisab laskeplatsist, kuhu on üles seatud kolm heitemasinat. Nende päästmist võib toimetada masinaid teenindav inimene otse varjendist. Varjendi ehitus on samasugune nagu joonis 26 antud varjendil, ainult selle pikkus piirdub kolme heitemasina puhul 4 meetriga. Varjendi võib väga hästi puidust teha, nii nagu see on näidatud joonistel 45 ja 46. Viimane on kohandatud lihtsustatud tuviheitemasinale.

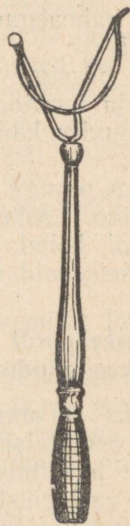
Kui puuduvad isegi sellised võimalused, võib läbi ajada ka üheainsa masinaga, milleks sobib väga hästi joonisel 43 näidatud tüüp. See masin on käsitsi juhitud, võimaldades tuvisid heita igas soovitud suunas. Selle konstrueerimine on lihtne, sest mõned osad on võimalik valmistada puidust. Heitemasina ülesseadmiseks on vajalik asetada maasse üks vai, mille külge kinnitub heitemasin.

Lõpuks saab teatavate laskeharjutuste läbiviimiseks kasutada ka joonisel 44 näidatud käsiheitjat. Sellel on puidust varda otsa monteeritud terastraadist hoidja, kuhu asetatakse tuvi, mis siis käsitsi õhku lennutatakse.

Laskeradade organiseerimisel peab silmas pidama ohutuse nõudeid. Laskeraja alla peab kuuluma 300 m laiune ja 350 m sügavune maa-ala, kus liiklemine on keelatud. Laskmise ajal tuleb eriti hoolega jälgida, et laskeväljale ei satuks inimesi ega loomi.

Joonis 43. Lihtsustatud
tuviheitemasin.

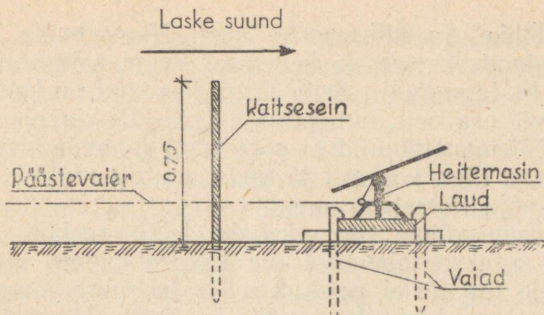

Joonis 44.
Käsiheitja.

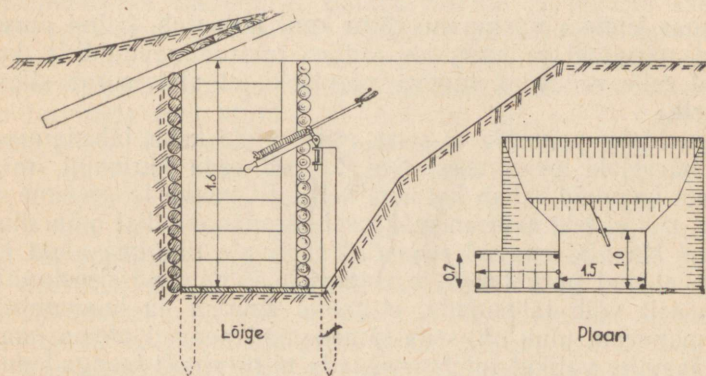
16. Laskmine jahil.

Et saada heaks jahimeheks, peab omama vajalikke teoreetilisi ja praktilisi kogemusi. Enne kui minna metsa ulukeid küttima, peab tundma põhjalikult oma relva, oskama õigesti laadida padruneid, peab tundma ohutusreegleid ja oskama õigesti tabada liikuvaid märke.

Mõned jahimehed püüavad väita, et jahi-sportlaskmine ning jahilaskmine on kaks iseasja ja polegi omavahel seoses. Selline arvamus on väär ja ekslik. Jahi-sportlaskmine on eelkooliks jahimehele tugeva lasketaseme omandamisel. Siin õpib laskur enam kui kusagil mujal põhjalikult tundma oma relva, saab suured kogemused relva käsitlemisel, õpib tundma laskeasjandust ja omandab kogemusi märkide tabamiseks. Loomulikult peab jahisportlasel olema peale selle veel palju

Joonis 45. Tuviheitemasina ülesseadmine tasasel maapinnal.

Joonis 46. Puidust varjend tuviheitemasinale.

muid teadmisi ja kogemusi, mida saab ainult jahiga, kuid laskekunsti aluseks on ja jääb laskerada.

Kuuli ja haavlaengu mõju uluki kehale.

Jahilaskmisel pole tähtis üksnes, et kuul või haavlaeng märki tabaks, vaid veel tähtsam on, kuidas üks või teine tabamus mõjub uluki kehale.

Et kuul mõjuks kohe surmavalt, peab see omama vastavat

läbilöögi-, lõhke- ja killunemisvõimet. Nagu teada, tarvita-
takse jahipidamiseks sea- ja kõvemast tinast valmistatud kes-
tata kui ka kestaga kuuli. Selle järgi, kas kuul on kaetud kes-
taga üleni või osaliselt, nimetatakse neid täis- ja poolmantel-
kuulideks. Täismantelkuulid ei sobi hästi jahipidamiseks, sest
nad läbistavad liiga kergesti ja takistamatult uluki keha ning
seetõttu ei mõju kiirestisurmavalt.

Kuuli lõhkemisvõime uluki kehale tekib seeläbi, et kuuli
lennukiirus antakse tabamisel üle kehasleiduvale vedelikule,
mis siis selle tagajärjel paiskub määratu suure jõuga laiali.
Seda nimetatakse hüdrodünaamiliseks jõuks. Hüdrodünaami-
line võime on seda suurem, mida rohkem vedelikku sisal-
dab tabamiskoht ning mida suurema jõuga kuul tabab seda
kohta.

Kehas leiduva vastupanu tõttu kuul killustub, killud purus-
tavad närviteid ja, mõjudes ühtlasi hüdrodünaamiliselt, kut-
suvad esile sedavõrd tugeva närvišoki, et uluk sureb silma-
pilkselt.

Haavililasu peamõju ei seisa mitte uluki keha läbistamises,
vaid närvišoki tekitamises. See toimub seda kiiremini, mida
rohkem haavleid tabab korraga keha. Et haavli löögivõime on
väike, siis ei teki mainimisväärset hüdrodünaamilist mõju uluki
kehale. Haavlid peavad sedavõrd sügavale tungima uluki ke-
hasse, et nad purustaksid närviteed ja tähtsamad siseelundid.

Üldiselt võib tähendada, et mida suurem ja haavamisele
vastupanevam uluk on, seda jämedamad peavad olema haav-
lid. Haavlite valikul tuleb arvestada mitte ainult laengu lennu-
kaugust ja haavlite sisselöögivõimet, vaid ka seda, kui võrd
tihedasti suudavad need märki katta. Suurendada laengu
lennukaugust ja läbilöögivõimet lasu kattumuse arvel pole
otstarbekas. Sellest järeldub, et suuremate ulukite surmami-
seks tuleb kasutada tugevama laskevõimega püssi või piir-
duda vähema laskekaugusega.

Missuguse jämedusega haavleid kasutada?

Nagu juba eespool on mainitud, vajab iga uluk vastavalt
oma suurusele ja tugevusele teatava jämedusega haavleid.
Meie jahimeestel aga on kalduvus tarvitada liiga jämedaid

haavleid. Ollakse arvamusel, et jämedate haavlitega suude-
takse parandada püssi nõrka laskevõimet. Tegelikult see nii
ei ole. Nõrga laskevõimega jahipüssi kasutamisel on parem
tarvitada just peenemaid haavleid.

Väikese-kaliibrilistest (20 ja 24) jahipüssidest laskmisel
tuleb kasutada peenemaid haavleid, sest nende püsside laske-
võime harilikult langeb jämedamate haavlite tarvitamisel.

Peab veel märkima, et iga püssiraud ei lase kõigi haavli-
numbritega ühtviisi hästi. Näib, et teatud läbimõõduga haavli-
d on püssirauale kohasemad kui teised. Sageli lasevad püs-
sid halvemini just 3,25 mm (nr. 4) haavlitega. Võttes aga
haavli laenguks järgmise suurema või vähema haavlinumbri,
võib selle puuduse kõrvaldada.

Jahipidamisel tikutajaile, rohukurvitsaile ja teistele «rüüt-
laste» sugukonda kuuluvaile lindudele on soovitatav tarvitada
2,0—1,5 mm (nr. 9—11) haavleid. Põld- ja laanepüüdele,
metskurvitsatele, piil- ja rägapartidele ning noortele tetrele
võib tarvitada jahi algul 2,75—2,5 mm (nr. 6—7) haavleid.
Sügisel poole, kui sulestik on tugevam, võib kasutada 3 mm
(nr. 5) haavleid. Metspartide laskmiseks pardijahi algul, sä-
muti jäneste laskmiseks sügisel võib heade tulemustega tarvi-
tada 3 mm (nr. 5) haavleid. Jänestele talvel ja partidele sü-
gisel kasutada 3,5 mm (nr. 3) haavleid. Jämedamaid haav-
leid mainitud ulukite laskmiseks tarvitada pole otstarbekas.

Jahipidamisel rebastele, hanedele ja lagledel, kui on kasu-
tada tugeva laskevõimega püss, piisab 3,5 mm (nr. 3) haavli-
test. Vastasel korral tuleb tarvitada 3,75 mm ja 4 mm (nr. 2
ja nr. 1) haavleid. Luikedele piisab 4,0 mm (nr. 1) haavleist.

Huntide ja ilveste surmamiseks on kohased 4,5 mm ja
5,0 mm (nr. 00 ja nr. 0000) haavlid (rentkuulid).

Kuidas tuleb jahil lasta?

Esimene ja tähtsaim nõue jahilaskmisel on märki hästi
tabada. Ulukit tuleb tabada haavli laengu
keskmiste haavlitega (mitte äärehaavlitega), sest
ainult selliselt tabatud uluk n. ö. variseb tules kokku.

On tõsiasi, et sajast möödalasust 80 möödub uluki alt või
uluki tagant. Allalaskmine on tingitud mõningal määral püs-
sist, eriti vanematest mudelist, millel on liigselt lühike ja

kõver laad, sihtlatt asetseb kõrgel rauasuudme juures, mis juba endast tingib laengu jooksu allapoole. Laskuri viga võib peituda selles, et ta toetab püssi kõverdatud käega päästikute kaitseraua eest, kusjuures päästmisel püssiraua otsad alla rebitakse või sihib tasase sihtlatiga märki alla.

Teine viga on tingitud liiga vähesest ettesihtimisest, mille tõttu liikuv uluk jõuab enne haavilaengut eest ära ja pääseb tabamusest.

Jahilaskmisel on väga oluline just haavilaengu pikisõrendus (joonis 12). Tulistades paigalseisvat märki, tabavad seda nii esimesed kui ka viimased haavlid, kuid liikuva märki juures võivad tabada ainult ühed neist — kas esimene või viimane pool, vastavalt sellele, kui palju on ette sihitud. Liigselt kaugel ettesihtimise puhul jõuavad esimesed tugevamad haavlid märgist enne mööda ja märki tabab ainult viimane laengupool, milliste haavlite löögivõime pole enam küllalt suur uluki surmamiseks ja uluk ainult haavatakse. Seega tuleb jahilaskmisel jälgida, et ulukit tabaks haavilaengu esimene pool, kus on tugevama löögivõimega haavlid.

Ettesihtimise kaugus oleneb uluki liikumise kiirusest, laskekaugusest, liikumise suunast, valgusest, tuulest, kas uluk tõuseb märke või laskub sealt jm.

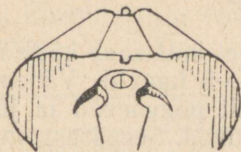
Kõiki neid tegureid tuleb jahimehel arvestada ja osata igal võimalikul juhul märki tabada.

Järgnevas tabelis on antud ettesihtimise kaugused mõningate uluki lähenemiskauguste ja -kiiruste juures (tabel nr. 7). Uluki liikumise suund on sealjuures arvestatud risti laskmise suunale.

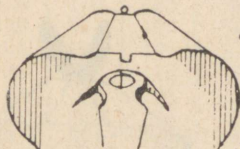
Liigub uluk aga nurga all laskmise suunale, siis tuleb vähem ette sihtida; mida väiksem nurk, seda vähem ette sihtida.

Tabel nr. 7

	Uluki liikumise kiirus m/sek.	Ettesihtimise kaugus m-tes			
		20 m	30 m	40 m	50 m
Aeglane jänes	7	0,4	0,6	1,0	1,25
Kiire jänes	10	0,6	1,0	1,4	1,8
Metspart	15	0,9	1,5	2,25	3,0

Joonis 47. 45 sammu kauguselt põiki mööda-
jooksvale jänesele sihtida ühe kehapikkuse
võrra ette.

Joonis 48. 45 sammu kaugusel poolpõiki
ära jooksvale jänesele sihtida poole keha-
pikkuse võrra ette.

Tavaliselt on kõige raskem tabada laskurist ülelendavat lin-
du. Sel juhul, kui maastik võimaldab, lasta linnul üle lennata
ja tulistada teda tagantpoolt.

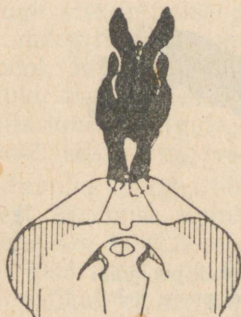
Otse küti suunas jooksvat jänest lasta mitte kaugemalt kui
25 sammu, sest eest on jänese keha kitsas ja närvikava ning
siseelundid sügaval, mistõttu kaugelt lastud haavliilaeng ei
mõju alati surmavalt. Otse eemalduvat jänest on raske sur-
mavalt tabada kaugemalt kui 30 sammu, sest õrnem kehaosa
on eemalduval jänesel laskja eest varjatud ja haavlid ei tungi
tema siseelunditesse. Üldiselt võib lasta põgenevat ulukit
tagant veel nii kaugelt, kui lask tabab tema ülemist kehaosa,
s. t. seni, kuni uluki selg on veel laskurile nähtav.

Ujuvat parti on soovitav lasta ainult lähedalt.

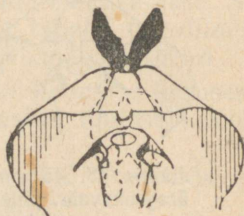
Kui kaugelt võib ulukit haavlipüssist tulistada?

Jahinduspraktika on näidanud, et kütt saab kätte need tulistatud ulukid, keda on tabanud 3—5 haavlit. Vähehaavli arvuga tabatud ulukid väga sageli põgenevad ja jäävad kas pikemaks ajaks põdema või hukuvad. Seepärast on soovitatav, et ulukile satuks vähemalt 3 küllaldase sisselöögivõimega haavlitera. Sellest oleneb ka uluki tulistamise kaugus.

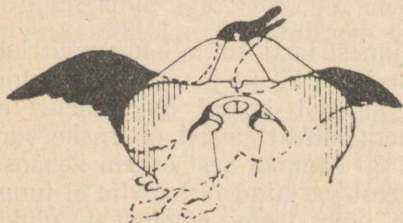
Haavli laengu liikumiskiirus väheneb õhutakistuse tõttu. Tabelis nr. 8 on toodud andmed silinderrauaga kal. 16 püssi haavli laengu kiiruse languse kohta mitmesuguste haavlijäme-

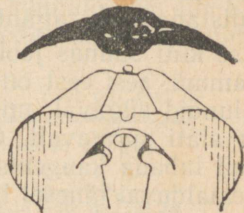
Joonis 49. Otse vastujooksvale jänesele sihtida esikäppadele.

Joonis 50. Otse ärajooksvale jänesele sihtida kõrvadele.

Joonis 51. Tõusvale pardile sihtida pähe.

Joonis 52. Otse äralendavale püüle sihtida alla.

duste puhul, kusjuures algkiiruseks on võetud 375 m/sek. Kuni 200 m/sek. kiirust omavad haavlid on veel ulukile surmavad. Kui haavli liikumiskiirus langeb juba 150 m/sek., siis pole see enam surmav.

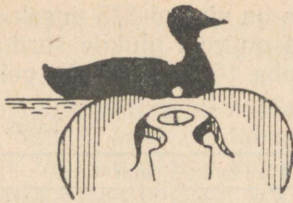
Tabel nr.

Kaugus meetrites	Haavlitera läbimõõt mm-tes								
	1,75	2,00	2,25	2,50	2,75	3,00	3,50	4,00	5,00
	Haavlitera number								
	10	9	8	7	6	5	3	1	0000
5	332	337	341	344	346	348	352	354	356
10	285	293	300	306	311	315	321	326	333
15	248	259	269	276	283	288	297	304	316
20	219	231	245	251	259	266	277	285	298
25	196	209	220	230	239	246	258	268	284
30	174	187	199	210	221	230	245	256	271
35	156	170	183	194	204	213	228	240	258
40	139	154	167	178	189	199	215	228	248
50	106	125	140	153	164	174	191	205	227
60	86	102	116	129	141	151	168	183	208
70	68	82	96	108	120	131	150	166	191
80	51	65	79	91	103	113	133	150	174
90	43	53	65	77	88	98	117	135	161
100	39	47	57	66	76	85	104	123	150
120	—	—	42	48	56	64	81	101	130
150	—	—	27	31	36	41	54	68	98

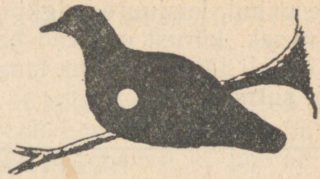
Tabelist nr. 8 nähtub, et peenemate haavlite kiirus langeb rutem kui jämedatel. Võttes, aluseks kiiruse umbes 200 m/sek. näeme, et 60 m kaugusel annab ainult 5 mm läbimõõduga haavel uluki surmavalt haavamiseks vajalikku kiirust.

Üldiselt peab teadma, et ka kõige parema haavli-püssiga ei tohiks lasta ulukit kaugemalt kui 60 m, keskpärase püssiga mitte üle 40 m. Kui tulistatakse kaugelt või liiga jämedate haavlitega, tabab ulukit liiga vähe haavleid. Kui need ei läbista närviteid ja tähtsaid elundeid, jääb uluk ellu ja on võimeline haavatult põgenema. Kaugust hinnatakse lagedal põllul ja yepinnal tegelikkusest vähemana ja metsas suuremana.

Tavaliselt uluki ilmumine ja laskeulatusest kadumine toimub 2—4 sekundi vältel, mõnikord isegi rutem. Sageli peab kütt selle ajaga seisma jääma, laskeasendisse asuma, püssi õlga

Joonis 53. Ujuvale pardile sihtida alla.

Joonis 54. Oksal istuvale linnule sihtida rinda.

Joonis 55. Maaskõndivale linnule sihtida keha alumisele osale.

viskama, sihtima ja lasud andma. On selge, et selleks vajalikku kiirust ja kindlust saab vaid hoolsa harjutamise teel.

Lõpuks olgu meenutatud, et püssi ei tohi kohe pärast esimest lasku palgest ära võtta, sest mõnikord vajab uluk veel teist lasku, ja kui püss vahepeal on alla lastud, hilineb laskur nii mõnigi kord teise lasu andmisega.

Tühjakslastud püss tuleb kohe uuesti laadida.

17. Jahisportlaste ettevalmistamisest.

Jahispordi arendamise kava peab olema rajatud üldise kehakultuurilise ettevalmistamise, VTK kompleksi baasile. VTK on spordikasvatuse orgaaniliseks ja põhiliseks elemendiks. Sportlase mehine iseloom ja distsiplineeritud tahe kui ka tema käitumise kõrged moraalsed-esteetilised alused formeeruvad õieti

organiseeritud õppetreeningu ja kasvatusliku töö protsessis. Sportlik spetsialiteet baseerugu mitmekülgsel kehalisele kasvatusel.

Kogu jahindus-sportlik töö on koondatud jahindus-sektsioonidesse. Sektsioonide ülesandeks on ette valmistada ja kasvatada esmaklassilisi jahisportlasi.

Hea jahisportlane peab olema arenenud igakülgselt. Ta peab omama vastupidavust, julgust, osavust, olema kiire, tasa-kaalukas ja hea reageerimisvõimega.

Jahisportlase ettevalmistus peab olema mitmekülgne, millepärast jahindus-sektsioonid peavad põhiliselt muutma oma seniseid tegevuskavu.

Jahisportlaste ettevalmistumist võib, vastavalt selle spordi ala iseloomule, jagada nelja perioodi. Kaks ettevalmistava iseloomuga ja kaks põhilist tegevust käsitavat perioodi.

Ettevalmistavad perioodid käsitaksid teoreetiliste teadmiste omandamist, võistlusi ja VTK normide sooritamist. Põhilistel perioodidel tuleks tegelda jahindusega.

Vastavalt meie oludele tuleks aasta jagada nelja ossa:

1. veebruarist kuni 15. aprillini — I ettevalmistav periood; 16. aprillist kuni 15. maini — I põhitegevuse periood (kevadine jahihooaeg); 16. maist kuni 31. juulini — II ettevalmistav periood ja 1. augustist kuni 1. veebruarini — II põhitegevuse periood (sügisene ja sügistalvine jahihooaeg).

Esimesel ettevalmistaval perioodil tuleb tegelda talispordi aladega (suusatamine, uisutamine jne.), teisel ettevalmistaval perioodil — suviste spordialadega (kergejõustik, ujumine, sõudmine jne.).

Praktiline laskmine ja laskevõistlused toimugu mõlema ettevalmistava perioodi kestel.

Laskeharjutuste ja võistluste kalender-plaan tuleb koostada järgmise juhendi kohaselt:

1. veebruarist kuni 15. aprillini — teoreetiline väljaõpe, treeninglaskmine, sektsioonide esivõistlused;

15. maist kuni 1. augustini — seltside, rajoonide, linnade ja vabariiklikud esivõistlused.

Teisel põhitegevuse perioodil (august, september, oktoober) võiks korraldada sõprusvõistlusi.

Sektsioonide õppe-sportliku töö teostamiseks kogu aasta vältel on allpool toodud näitlik konspektiivne kava:

I ettevalmistav periood (1. veebr. — 15. apr.)

1. Ideelis-poliitiline kasvatus	— 10 tundi
2. Vestlused kehakultuuri-liikumise kohta NSV Liidus	— 10 tundi
3. Suusatamise teoreetiline ja praktiline õppus ning normide sooritamine	— 18 tundi
4. Võimlemine	— 8 tundi
5. Laskmine väikekaliibrilisest püssist	— 10 tundi
6. Jahi-sportlaskmine	— 30 tundi

Kokku 86 tundi

I põhiperiood (16. apr. — 15. maini)

Kevadine jaht

II ettevalmistav periood (16. maist — 1. aug.)

1. Ideelis-poliitiline kasvatus	— 10 tundi
2. Kergejõustik, võrkpall, korvpall ja sportlik hügieen ning normide sooritamine	— 30 tundi
3. Ujumine, õppus ja normide sooritamine	— 20 tundi
4. Sõudmine, õppus ja normide sooritamine	— 10 tundi
5. Jahi-sportlaskmine	— 40 tundi

Kokku 110 tundi

II põhiperiood (1. aug. — 1. veebr.)

Sügisene ja sügistalvine jaht.

Ideelis-poliitilist kasvatustööd jätkatakse ka mõlema põhiperioodi kestel.

Esimesel põhiperioodil korraldatakse kaks õppetstarbega ühishäljasõitu, kus praktiliselt teostatakse metsas orienteerumist, maskeerimist, onnide ehitamist, lõkke tegemist ja tutvutakse kevadiste jahipidamisviisidega.

Teisel põhiperioodil teostatakse ühishäljasõite samal eesmärgil kui esimeselgi, ainult need toimugu sügise ja talve tingimuste kohaselt. Tuleks korraldada kollektiivjahte.

Kontrollitagu jahisportlaste arenemist ja omandatud teadmisi ning kogemusi iga möödunud aasta kohta.

Selline võiks olla jahindus-sektsioonide tegevuskava jahisportlaste kasvatus ja arendamise osas.

Jahindus-sektsioonid taotlegu, et iga jahindus-sportlane omandaks Jahi-sportlaskmises vähemalt kolmanda spordijärgu.

18. Jahi-sportlaske järgunormid

I. Kaevikrada.

Spordijärk	Kohaltlaskmine		Lähenedisega laskmine		Paarislaskmine	
	Märk. arv	Tabam. arv	Märk. arv	Tabam. arv	Paaris-märk. arv	Tabam. arv
Meistersportlane	100	96	100	90	50	40
	200	190				
	300	280				
I järk	100	85	50	40	25	18
II järk	25	20	15	10	5	2
III järk	15	10	10	5	—	—

Märkus. Meistersportlase ja I spordijärk loetakse sooritatuks iga üksiku laskeliigi järgi (kas kohaltlaskmises, lähenedisega laskmises või paarislaskmises eraldi). II spordijärgu sooritamiseks tuleb täita kõigi kolme laskeliigi normid (kohalt-, lähenedisega ja paarislaskmine). III spordijärgu sooritamiseks tuleb täita kahe laskeliigi normid (kohalt- ja lähenedisega laskmine).

II Kaarada

Spordijärk	Märkide arv	Tabamuste arv
Meistersportlane	50	44
I järk	25	21
II järk	25	18
III järk	25	15

III Tiir (põdralaskmine)

Spordijärk	Laskude arv	Punktide arv	%
Meistersportlane	30	105	70
I järk	20	60	60
II järk	10	25	50
III järk	10	20	40

TEINE OSA

JUHEND JAHI-SPORTLASKMISEKS

Kinnitatud NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuva Üleliidulise Kehakultuuri- ja Spordikomitee poolt 1948. a.

I. Võistluste liik ja iseloom.

§ 1. Võistluste liigid.

1) Siledaraualistest püssidest laskmises kaevikrajal korraldatakse järgmist liiki võistlusi:

- a) laskmine kohapealt üksikute märkide pihta («tuvid»);
- b) laskmine lähenemisega üksikute märkide pihta;
- c) «paarislaskmine» — laskmine kohapealt kahe üheaegselt lennutatud märgi pihta («dublett»);
- d) kiirlaskmine kohapealt.

Iga nimetatud liiki laskmist võib teostada

- a) standardiseeritud tingimustes (kodumaise päritoluga ühesugustest relvadest, ühesuguste laengute ja padrunitega jne.) ja
- b) sõjalise iseloomuga tingimustes (pärast rännakut, suusamatka jne.).

2) Kaarlaskerajal korraldatud võistlustel toimub laskmine üksikult ja kahekaupa («dublett») lennutatud märkide pihta ainult püssi õlgaviskamisega.

3) Võistlusi tiirul laskmises liikuvale märgile — põdrakujule korraldatakse

- a) märkidele, mis on antud seeriates viisi — 10 või 20 või 25 märki iga osavõtja kohta (märgiks on põdrakuju, mis liigub ühtlase kiirusega paremalt vasakule ja vasakult paremale);
- b) ühe või kahe lasu viisi igale märgile.

Märkide arv seeriates ja laskude arv määratakse võistlusjuhendis.

§ 2. Võistluste iseloom.

1) Võistlused siledaruaalistest püssidest ja vintpüssidest laskmises võivad toimuda

- a) individuaalvõistlustena;
- b) individuaal-meeskonnavõistlustena;
- c) meeskonnavõistlustena.

2) Individuaalvõistlustel arvestatakse iga üksiku laskuri tagajärge ja kohta.

Individuaal-meeskonnavõistlustel on määravaks meeskonna tagajärg ja koht, kusjuures arvestatakse iga üksiklaskuri tagajärge ja kohta.

Meeskonnavõistlustel arvestatakse ainult meeskonna koht.

Märkus. Võistluste iseloom määratakse võistlusjuhendis.

3) Vastavalt sellele, kuidas võistlusjuhend ette näeb, võib arvestus toimuda kas iga üksiku laskeliigi kohta või kompleksina — arvestatakse mitme laskeliigi tagajärjed kokku. Komplekslaskmisse võib lülitada kõik laskeliigid ühel või erinevatel laskeradadel (kaevikrada, kaarrada ja tiir liikuvate märkide laskmiseks).

II. Võistlustest osavõtjad.

§ 3. Osavõtjate vanus.

1) Laskevõistlusi korraldatakse järgmiste vanusegruppide järgi:

- a) poisid ja tütarlapsed 15 — 16 aastat;
- b) poisid ja tütarlapsed 17 — 18 aastat;
- c) mehed ja naised 19 aastat ja vanemad.

2) Arsti ja vastava kehakultuuri- ja spordikomitee loal võivad 18-aastased poisid ja tütarlapsed osa võtta täiskasvanute võistlustest.

3) Võistlusi poistele ja tütarlastele korraldatakse noortele ettenähtud klassifikatsioonikava alusel.

§ 4. Osavõtjate järgud.

1) Võistlusi korraldades võib osavõtjad jagada gruppidesse ka vastavalt osavõtjate poolt omatavaile spordijärkudele.

2) Madalama spordijärgu omajal lubatakse osa võtta järgmise kõrgema järgu võistlustest.

3) Madalama järgu võistlustest ei ole kõrgema spordijärguga võistlejail lubatud osa võtta.

4) Meeskond, kes omab koosseisus kõrgema järgu laskurit, arvatakse vastavasse kõrgemasse gruppi.

§ 5. Osavõtjate õigused ja kohustused.

1) Võistlustest lubatakse osa võtta ainult neid, kes tunnevad relva materjal-osa ja kellel võistlustest osavõtuks on arsti luba.

2) Kõikidel võistlustest osavõtjatel on kohustuslik ilmuda laskerajale või tiirule kindlaksmääratud ajal enne võistluste algust.

3) Osavõtjale, kes ei ilmu tulejoonele kahe minuti jooksul pärast teistkordset väljakutset, kirjutatakse antud seerias null.

4) Osavõtjad peavad tundma võistluste kava ning eeskirju ja neist täpselt kinni pidama.

5) Võistlus-eeskirjade rikkumise või ebakorrekse käitumise pärast tehakse osavõtjale hoiatus; eeskirjade korduva rikkumise pärast võidakse osavõtja võistlustest kõrvaldada; eriti jämeda korrarikkumise pärast on võimalik osavõtja kõrvaldada ilma hoiatuseta.

6) Osavõtja võib pöörduda kohtunike poole ainult oma esindaja või kapteni kaudu.

§ 6. Osavõtjate riieetus.

1) Osavõtja on kohustatud esinema korralikus ülikonnas. Meeskonnavõistlustel peavad osavõtjad kandma oma organisatsiooni ühtlast dressi ja embleemi.

§ 7. Meeskonna esindajad ja kaptenid.

1) Igal organisatsioonil, kes võtab võistlustest osa, peab olema esindaja (kui see on juhendis ette nähtud), kes on meeskonna juhiks ja vahendajaks kohtunike ja organisatsiooni poolt väljasaadetud osavõtjate vahel.

2) Esindaja vastutab meeskonna distsipliini eest ja hoolitseb meeskonna õigeaegse ilmumise eest võistlustele.

3) Esindaja on loosimise juures ja võtab osa kohtunike koosolekuist, kui need toimuvad koos esindajatega.

4) Esindajal on keelatud segada ennast kohtunike ja võistluste korraldajate korraldustesse.

Kõik esindaja avaldused ja protestid esitatakse kohtunike kolleegiumile kirjalikult.

5) Esindaja peab võistluste ajal temale eraldi selleks määratud kohal viibima.

6) Kui meeskonnal ei ole eraldi esindajat, siis täidab tema kohuseid meeskonna liikmete hulgast määratud kapten.

III. Kohtunike kolleegium.

§ 8. Kohtunike kolleegiumi koosseis.

1) Kohtunike kolleegium määratakse võistlusi läbiviiva organisatsiooni poolt vastava kehakultuuri- ja spordikomitee ametkonnast.

2) Kohtunike kolleegiumi koosseisu kuuluvad:

a) peakohtunik

b) peakohtuniku asetäitja,

c) sekretär,

d) kohtunik-teadustaja,

e) platsikohtunikud (kolm igal platsil),

f) kohtunikud-kontrollijad päästemehhanismide juures,

g) kohtunikud võistlejate juures.

3) Kohtunike kolleegiumi juures peavad olema arst, võistluste komandant ja tehnilised töötajad.

§ 9. Peakohtunik ja tema asetäitja.

1) Peakohtunik määrab vastavalt võistluste kavale kohtunikud.

2) Peakohtunikul on õigus

a) muuta võistlusi, kui võistluste koht, sisustus või inventar osutuvad kõlbmatuks;

b) katkestada võistlused või teha vaheaeg, kui meteoro-

loogilised tingimused pole kohased või kui võistluspaik mingisugusel põhjusel muutus kõlbmatuks, samuti kui pealtvaatajaskond segab võistluste edaspidist normaalset jätkamist;

- c) muuta harjutuste järjekorda võistluste kavas ja muuta võistluste kava; kui selleks kerkib üles äärmine vajadus;

Märkus. Peakohtunikul pole õigust muuta juhendiga määratud laskmistingimusi.

- d) teostada võistluste kestel kohtunike ümberpaigutusi;
- e) kõrvaldada kohtunike hulgast need, kes ei tule toime nende peale pandud ülesannetega või teevad jämedaid vigu;
- f) mitte lubada võistlustest osa võtta neid võistlejaid, kes ei vasta oma vanuselt, spordijärgult või riietuselt võistluste eeskirjadele ja antud võistluste juhendile;
- g) kõrvaldada võistlustest need osavõtjad, kes lubavad endale jämedusi või muid üleastumisi nõukogude sportlase eetilistest nõuetest.

3) Peakohtunikul on õigus muuta üksiku kohtuniku otsust, kui ta viibib harjutusi täitva osavõtja juures ja isiklikult veendub kohtuniku ekslikus otsuses. Sel juhul ta võib anda täiendava katsevõimaluse või lugeda tagajärge (milles peakohtunik veendus).

4) Peakohtunik on kohustatud enne võistlusi kontrollima võistluspaika, sisseseadet ja inventari, nende kõlblikkust ja vastavust võistluseeskirjadele.

5) Peakohtunik korraldab kohtunike kollegiumi istungeid enne võistluste algust ja võistluste lõpptagajärgede kokkuvõtmiseks, samuti juhtudel, kui ta leiab selle tarviliku olevat.

6) Peakohtunik on kohustatud kolme päeva jooksul pärast võistluste lõppu esitama võistluste aruande ja protokollid võistlusi korraldavale organisatsioonile.

7) Peakohtuniku asetäitja täidab peakohtuniku äraolekul kõiki tema kohustusi ja kasutab tema õigusi. Harilikult on ta aga peakohtuniku lähimaks abiliseks ja kannab peakohtuniku võrdset vastutust võistluste normaalse läbiviimise eest.

§ 10. Platsikohtunikud.

1) Igale platsile määratakse kolm kohtunikku; üks neist on vanemkohtunik ja üks kohtunik-sekretär.

2) Vanemkohtunik vastutab võistluste läbiviimise eest antud platsil.

3) Igaüks kolmest kohtunikust annab lasu kohta hinde iseseisvalt ja võrdse õigusega.

4) Hinnete lahkuminekul otsustatakse lasu hinne hääleteenamusega. Kui kõik kolm kohtunikku annavad erinevad hinded, siis teeb vanemkohtunik otsuse iseseisvalt.

5) Laskmise ajal tagajärgi ei öelda, välja arvatud möödalasud, mis teatatakse sõnaga «m ö ö d a» («помых») või mingisuguse helisignaaliga.

6) Kui laskur ei ole nõus pärast tema lasku teatatud möödalasuga, võib ta sellest teatada käe ülestõstmisega. Vanemkohtunik katkestab viivitamatult laskmise komandoga «s e i s» («стой»), teeb lõpliku otsuse ja teatab siinsamas selle ka laskurile.

7) Iga eraldi seeria lõppemisel kontrollib vanemkohtunik kohtunike tagajärgede-lehti ja teatab tagajärjed laskuritele, kes seni püsivad oma kohal.

8) Platsikohtunike poolt antud lasketagajärgede hinded on lõplikud ja nende peale edasi kaevata ei saa.

9) Võistlus kaevikrajal laskmises algab vanemkohtuniku käskluse järgi «e s i m e s e l e» («первому»). Teised osavõtjad alustavad laskmist vastavalt järjekorrale ilma käskluseta.

10) Laskmise lõpetamiseks annab vanemkohtunik käskluse «l õ p e t a d a» («закончить»).

§ 11. Kohtunikud-kontrollijad

päästemehhanismide juures.

1) Kohtunikud-kontrollijad päästemehhanismide juures jälgivad õiget päästmise järjekorda, vastavalt laskmiseks määratud tabelitele (kaevik- ja kaarradadel) ja märgivad kuuli tabamuse tagajärjed pödrakujul (tiirul).

§ 12. Kohtunik-teadustaja.

1) Kohtunik-teadustaja organiseerib võistluste käigust ja tagajärgedest süstemaatilist informatsiooni võistlustest osavõtjatele ja pealtvaatajaskonnale.

§ 13. Sekretär.

1) Sekretär valmistab ette võistluste protokollid, jagab need kohtunikele ja saab need kohtunikelt iga laskeliigi lõppedes täidetult tagasi, peab tabelit kohtunike töö kohta, töötab ümber võistluste protokollid ja teeb kokkuvõtted tagajärgedest.

2) Tehnilise töö tegemiseks võib sekretäril olla vajalik arvabilisi.

§ 14. Kohtunikud võistlejate juures.

1) Kohtunikud võistlejate juures

- a) kontrollivad nimekirjade järgi kohalolevaid võistlustest osavõtjaid ja teatavad kontrollimise tagajärgedest sekretärile;
- b) võistluste kestel teatavad osavõtjaile õigeaegselt nende väljakutse-ajast laskmisele ilmuniseks;
- c) teatavad sekretärile mitteilmunud osavõtjad.

§ 15. Võistluste komandant.

1) Võistluste komandant vastutab laskeplatsi õigeaegse korrasoleku eest, võtab tarvitusele hädavajalikud ohutusabinõud, korraldab osavõtjate ja pealtvaatajaskonna vastuvõttu ning võistluspaiiga dekoreerimist, üldse hoolitseb kõige vajaliku eest, vastavalt peakohtuniku ja võistlusi korraldava organisatsiooni juhendile.

§ 16. Võistluste arst.

1) Võistluste arst kontrollib osavõtjate arstliku kontrolli alt läbikäimist ja arsti viisaid võistlustele lubamise kohta.

2) Jälgib sanitaarhügieeniliste nõudmiste täitmist võistlustel ja osutab meditsiinilist abi õnnetusjuhtumite puhul.

3) Määrab osavõtja vigastuse või haigestumise puhul talle võimaluse võistluste jätkamiseks.

4) Juhib võistluste teenindamiseks värvatud meditsiintöötajate tööd.

IV. Laske-eeskirjad.

§ 17. Üldised eeskirjad.

1) Tulek laskeplatsile ja minek tulejoonele ilma väljakutseta, tulejoonelt äraminek laskmise ajal ja pärast laskmise lõppemist ilma vanema platsikohtuniku käskluseta on keelatud.

2) Laskuril peab olema tulejoonele ilmumisel kaasas vastava seeria läbilaskmiseks vajalik arv padruneid.

3) Laskmine toimub täpselt kindlaksmääratud kohalt (numbrilt).

Sooritanud lasu, astub laskur 1—1,5 meetrit tagasi, vabastades koha järgmisele laskurile.

4) Punase lipu ilmumisel kaeviku kohale on laskurid kohustatud viivitamata avama püssid (tühjendama iselaadijad). Lask punase lipu ülevaleoleku ajal kutsub esile võistlustest kõrvaldamise ja diskvalifitseerimise.

5) Tulejoonel ei ole lubatud kõnelused laskuritel omavahel ega pealtvaatajatega.

6) Püss laetakse ja tühjendatakse ainult numbril olles (raud peavad laskevälja poole pööratud olema). Iselaadija laetakse kahe padrunita.

7) Kaevikrajal laskmisel võib laskevalmis püss (laetud ja kinnipandud) olla ainult numbril olijal ja sellele järgneval laskuril. Teistel laskuritel peavad püssid olema avatud.

8) Laskmisel «lähenemisega» ja kaarrajal võib laskevalmis püss olla ainult laskuril, kes laseb.

9) Kaevikrajal on lubatud lasta varem õlga valmis pandud püssiga (püss võib ooteasendis õlas olla) või õlga viskamisega (erand on laskmisel «lähenemisega», kus peab laskma õlgaviskamisega).

Kuni lasu sooritamiseni hoiab laskur püssi vöö juures nii,

et püssilaest kaenla alla poleks mitte vähem kui käe laius; seejuures laekaba peab olema laskuri selja taga seisvale kohtunikule hästi nähtav.

10) Kaarrajal laskmisel ühe märgi pihta laetakse püss ühe padruniga, paarismärkide laskmisel (dublett) kahe padruniga.

11) Liikuva põdrakuju laskmisel laskur, kes on välja kutsutud tulejoonele, laeb karabiini ja hoiab käes ega pane seda õlga enne, kui ilmuvad nähtavale põdra sarved.

Laskur võib karabiiniraua barjääri ääre peale toetada.

§ 18. Laskmise kord.

A. Kaevikrajal

1) Kohalt laskmisel antakse laskurile, kes asub kindlaks-määratud kohal (numbril) üksik märk, mille purustamiseks on kasutada kaks lasku.

2) Kõikidel kohapealt laskmistel ja põdrakuju laskmisel antakse märk (lennutatakse) esimesel juhul kohe pärast laskuri poolt antud signaali «д а й» ja teisel juhul pärast signaali «в а л м и с» («ГОТОВ»).

Lähenemisega laskmisel antakse märk laskuri teadmata kohtuniku märguande peale.

3) Märgid antakse seeriates viisi, märkide arvuga seerias 5, 10, 15, 20 ja 25.

On märkide üldarv 25, siis antakse need kahes seerias 10 ja 15; kui märke on 30, siis kahes seerias, kummaski 15 märki, või 10 ja 20 märki; 50 märgi puhul kas neli seeriat (10, 15, 15 ja 10), kolm seeriat (10, 20 ja 20) või kaks seeriat (25 ja 25); 100 märgi puhul kuues seerias (10, 20, 20, 20, 20, 10), viis seeriat à 20 märki või 4 seeriat à 25 märki.

4) Märgid antakse erilise plaani (tabelite) järgi, mis kindlustab igale laskurile ühe ja sama numbri pealt võrdse arvu ühesuunalisi märke (vt. lisa nr. 1).

5) Katkise märgi asendamiseks antakse samalt kohalt teine märk (vabal valikul).

6) Paarislaskmisel antakse numbril seisvale laskurile üheaegselt kaks märki, mis tuleb purustada kahe teineteisele järgneva lasuga.

7) Lähenemisega laskmisel antakse laskurile üksik märk,

mille purustamiseks ta võib teha kaks lasku. Lähenemine algab igalt numbrilt 20 m pealt. Laskur liigub laskevalmis relvaga ühtlase keskmise sammuga (100 — 120 sammu minutis) ega või peatuda lasu andmiseks märgi pihta enne, kui märk on ilmunud nähtavale.

8) Püssilaad lähenemisel (lennutatud märkide laskmisel) ja põdrakuju laskmisel, kuni põdra sarvede nähtavale ilmumiseni, ei tohi asetseda kaenlaalusest kõrgemal.

9) Distantis (laskuri asukoha kaugus märkide heitemasinatest) kaevikrajal on kõikidel laskmise kategooriatel ja vanuseastmetel kohapealt ühe märgi pihta laskmisel 15 m, paaris-märkidele laskmisel 10 m.

10) Lähenemisega laskmisel antakse märk siis, kui laskur viibib mitte kaugemal kui 14 m ja mitte lähemal kui 11 m heitemasinate joonest.

11) Kiirlaskmisel kohapealt peab üksik märk purunema 20 meetri laiuses vööndis, arvates heitemasinatest. Purustamiskoht määratakse märgi küljest eraldunud kildude mahalangemise koha järgi.

B. Kaarrajal

1) Laskmine teostub 3 — 6-st inimesest koosneva meeskonnaga. Laskurid asuvad numbril protokollis märgitud järjekorras, alates esimesest.

2) Igal numbril antakse laskurile kaks märki; esimene märk heidetakse tornist, teine maast.

Märk peab ilmuma kolme sekundi jooksul pärast laskuri poolt antavat signaali «дай».

Üleminek ühelt numbrilt teisele toimub siis, kui kogu meeskonna laskurid on eelmiselt numbrilt lasud sooritanud.

3) Laskmine 8. numbril algab seejärel, kui kõik meeskonna laskurid on 7. numbril lasud sooritanud.

4) 8. numbril laskmisel pöördub laskur lasu andmiseks näoga selle heitemasina poole, millest märk tuleb vastu võtta.

5) Peakohtuniku otsuse kohaselt võib 8. numbril laskmine toimuda järgmiselt: kogu meeskond laseb algul märkidele, mis antakse tornist, ja alles siis maast antavatele märkidele.

6) Laskmisel numbritel 1 kuni 7 tuleb laskuril märgid

purustada ringis, mille raadius on 19,2 m ja keskpunkt asub 8. numbris.

8. numbrilt laskmisel tuleb märk purustada mitte kaugemal kui platsi teljel, mis jagab laskevälja kahte sümmeetrilisse ossa. Märk, mis purustatakse nimetatud piiri taga, loetakse võrdseks möödalasuga.

7) Pärast esimest ringi lähevad laskurid üle 1. numbrile ja algavad laskmist samas järjekorras paarismärkidele nr. 1, 2, 6 ja 7 (neli paarismärki).

8) Ühes seerias antakse laskurile 25 märki (vt. lisa nr. 2).

9) Kahekümne viies märk antakse vastavalt laskuri poolt valitud kohale (numbrile) ja suunale sel juhul, kui laskuri poolt on tabatud kõik 24 eelmist märki.

Harilikult antakse 25. märk laskurile kohe esimese kas üksik- või paarismärgist möödalasu järel kui kordamisele tulev märk (kui möödalask toimus paarismärgi juures, antakse kordamiseks üksik märk).

10) Lasketagajärge ei loeta, kui laskuri poolt tehtud lask toimus sellise märgi pihta, mille lennusuund kaldub õigest suunast tugevasti kõrvale. Sel juhul antakse samast heitemasinast uus, õigesuunaline märk.

11) Platsikohtunike otsusel võidakse laskurile anda uus märk, kui eelmise laskmisel teda segati, millest tingituna ta tegi möödalasu.

12) Paarismärkide puhul on laskuril õigus valida märkide laskmise järjekord; oma soovidest peab ta teatama vanemkohtunikule. Kui laskur mingit soovi ei avalda, siis ta peab laskma enne eemalduvat ja hiljem vastutulevat märki.

13) Paarismärkide tabamise tagajärg loetakse mõlema märgi järgi eraldi.

14) Paarismärgid tulevad kordamisele järgmistel juhtudel:

- a) kui esimese purustatud märgi killud purustavad teise märgi;
- b) kui esimene märk laskuri poolt mittetabatuks pöörkab kokku teise märgiga ja selle purustab; teistkordselt antud paarismärgi puhul loetakse ainult teise lasu tagajärg;
- c) kui mõlemad märgid purunevad esimese lasuga;
- d) kui laskur ei tabanud esimese lasuga esimest märki, vaid teist; sel juhul kordamiseks antud paaris-

märgi juures arvestatakse ainult teise lasu tagajärg, kuna esimene lask loetakse möödalasuks;

- e) kui esimese märgi puhul oli möödalask ja teine märk anti katkisena. Teise paari juures loetakse ainult teise lasu tagajärg.

15) Kõikidel ülejäänud juhtudel on maksvad samad eeskirjad mis kaevikrajal.

16) Suurvõistlustel võrdsete tagajärgede puhul määratakse uus 25-märgiline seeria, teistel võistlustel on lubatud ümberlaskmiseks 10 märki järgmiselt: nr. 2 — paarismärk, nr-id 3, 4 ja 5 — üksikmärgid ja nr. 6 — paarismärk.

17) Seerialaskmise ajal on keelatud vahetada relva või raudu, välja arvatud püssi mitteparandataval riknemisel või murdumisel, mida vanemkohtunik peab tõendama.

C. Tiirul.

1) Laskmine toimub nimestikulises järjekorras, alates esimesest.

2) Märk peab antama kohe pärast laskuri märguannet «v a l m i s» («ГОТОВ»).

3) Ülejäänud osa kohta on kehtivad §-is 17 loeteldud üldised eeskirjad.

§ 19. Ebaõiged märgid.

1) Laskurile antud ebaõiged märgid asendatakse kohe uutega (järgmise tabeli järgi), vaatamata sellele, kas laskur elmise vastu võttis või mitte.

2) Märk loetakse ebaõigeks järgmistel juhtudel:

- a) kui märk on antud järgmiselt numbrilt;
- b) kui ühe märgi asemel antakse mitu märki;
- c) kui antud märk on katkine;
- d) kui märk loperdab lennul;
- e) kui märk langeb maha lähemale kui 20 m heitemasinast;
- f) kui märgi lennusuund tugevasti erineb määratud suunast;
- g) kui märk antakse ebaõigel ajal;
- h) kui lähenemisega laskmisel antakse märk pärast laskuri seismajäämist;

- i) kui lähenemisega laskmisel märk on antud laskuri viibimisel väljaspool 14 ja 11 m piire, arvatud heitemasinatelt (laskur ei jõudnud sinna või läks üle);
- k) kui paarismärgi laskmisel anti kahe märgi asemel üksik märk või üks neist oli katkine;
- l) kui märk lennu moodustab ebaloomuliku lennujoone.

Märkus. 1) Ebaloomuliku lennujoone all mõeldakse juhtumeid, kus olenevalt masinate rikest, ebaõigest masinate laadimisest või märgi («tuvi») ebaõigest kujust see moodustab õhus ebahariliku lennujoone (trajektoori).

2) Kui märgi harilik lennujoon muutub tuule mõjul, siis ei loeta seda ebaõigest antud märgiks.

§ 20. Kordamiseks antavad märgid.

1) Märk antakse teistkordselt, kui laskur ei saanud sooritada sellele lasku püssis esinenud rikke tõttu.

2) Paarismärgi laskmisel antakse märgid teistkordselt, kui mõlemad märgid tabatakse ühe (esimese) lasuga.

3) Esimese padrunitõrke puhul antakse uus märk juhul, kui lasku ei teostatud teisest padrunist.

4) Laskmisel üksikmärgile asendatakse märk uuega, kui tõrge juhtus esimese lasu möödalaskmisel teises padrunis; paarismärkide laskmisel — kui esimene märk sai tabamuse ja teise juures oli tõrge või kui teise lasu juures tabati teist märki, kusjuures esimeses padrunis esineb tõrge.

5) Lähenemisega laskmisel tõrke puhul uut märki ei anta. Laskmisel kohapealt ja paarislaskmisel ei anta kordamisjärke mitte üle kahe korra.

6) Lask mõlemast rauast korraga loetakse võrdseks kahe üksteisele järgnenud lasuga.

7) Automaatrelvas esinenud laadimisriike loetakse tõrkeks teise padruni juures.

8) Tõrke ja püssis esinevate rikete puhul avab laskur püssi kohtuniku käsul ja juuresolekul; selle eeskirja rikkumise korral märgitakse laskurile möödalask.

9) Teise padruni tõrke puhul üksikmärgi laskmisel antakse laskurile uued lasud täiendavale märgile, sel juhul aga esimese lasuga märki purustada ei ole lubatud.

10) Kui lasku ei järgnenud laskuri süü läbi, vaatamata õigesti antud märgile, märgitakse talle möödalask.

§ 21. Lasu hindamine.

Märk loetakse purunenuks, kui temast eraldub pärast lasku selgesti nähtav kild.

Märgist tolmuna eralduvat tabamust ei loeta.

§ 22. Tagajärgede arvestamine.

1) Tagajärgede arvestamine eri laskeliikide kohta toimub purustatud märkide absoluutse arvu järgi.

2) Mitme laskeliigi tagajärgede lõpparvestuses (kompleksarvestuses) loetakse silmade arv vastavalt purustatud märkidele järgmiselt: kohalt purustatud üksimärk — 1 silm, lähemiseega laskmisel ning kaarrajal — 1,25 silma, ja paaris-märk — 2 silma.

3) Kompleksarvestuses määratakse võrdsete silmade arvu puhul kohad paarislaskmisel saavutatud paremate tagajärgede järgi. Kui ka sel juhul on tagajärjed võrdsed, siis otsustatakse koht ümberlaskmise teel paarismärkidele.

4) Eri laskeliikides võrdsete tagajärgede puhul määratakse koht ümberlaskmisega. Ümberlaskmiseks täiendavalt antavate märkide arv ei tohi olla vähem kui 10 % võistluskavas ettenähtud arvust.

§ 23. Lasketagajärgede märkimine.

1) Lasketagajärjed märgitakse võistlusprotokollis järgmiselt:

- a) laskmisel üksimärkidele purustatud märk — üks (1), möödalask — null (0);
- b) paarismärkide laskmisel purustatud märkidepaar — kaks (2); ühe märgi purustamine või möödalasud — null (0);
- c) kiirlaskmisel enne barjääri jõudmist purustatud märk — üks (1), barjääri taga — null (0);
- d) liikuva põdrakuju laskmisel loetakse tagajärjed vastavalt tabamustele viiest kuni nullini.

V. Võistluspaik ja sisustus.

§ 24. Kaevikrada.

1) Kaevikrada kujutab endast platsi, mille laius on 16—17 meetrit ja pikkus 22—25 m. Piki ühte lühemat platsikülge on tehtud kaevik, kus asetseb 15 heitemasinat. 10 m kaugusele heitemasinatate jonest asetatakse viie laskuri jaoks numbrid (tulbad), vahekaugusega mitte alla 2 m.

On platse rohkem kui üks, siis on soovitatav, et nende vahekaugus oleks vähemalt 30 m.

2) Kõik heitemasinad peavad laskuri poolt küljest varjatud olema.

3) Laskevälja üldised mõõted on: sügavus vähemalt 225 m laskeplatsist ja laius 150 m mõlemale küljele.

4) Laskmiseks ettenähtud maa-ala peab piirdega piiratud olema.

5) 20 m kaugusel heitemasinatatest peab olema 20 sm kõrgune barjäär valesti heidetud märkide eraldamiseks.

6) Kaevik- ja kaarrajal tarvitatav märk kujutab enesest väikese taldriku taolist ketast, mis heidetakse õhku heitemasinatate abil.

Märk valmistatakse kivisöetõrvast (pigi), kriidist, tahmast, infusoormullast või teistest sobivatest ainetest.

Märgi läbimõõt peab olema 107—108 mm, kõrgus 27—28 mm ja kaal 97 grammi (lubatav kõrvalekaldumine 3 g).

7) Märgi lennukiirus õhus on 19—24 m/sekundis, mis vaigse ilmaga ja 15°—18° heitenurga juures annab lennukauguseks (arvatud heitemasinast) 50—55 m.

8) Heitemasinad heidavad märke mitmesugustesse suundadesse: 5 masinat paremale, 5 masinat vasakule ja 5 masinat otsejoones (laskurist eemale).

Külgedele heidetavate märkide suund võib olla kuni 65° platsi pikiteljest kummalegi poole, kuid mitte vähem kui üks kolmandik kõikidest masinatatest peab andma nurga 45°—65° piirides.

9) Kõrgusnurk kõigub 15°—40° piires.

10) Heitemasinad seatakse kohtunike kolleegiumi poolt iga võistluspäeva jaoks vastavalt käesolevas standardis ettenähtud normidele.

§ 25. Kaarrada.

1) Kaarrada kujutab endast poolkaart, mis toetub oma alusega laskeväljale. Laskevälja mõõted peavad olema 200 m sügavuti ja 150 m laiuti.

Plats on sisustatud kahe heitemasinaga, mis asetsevad poolkaare otstel.

Laskekohti on üldse kaheksa, 7 neist asetseb poolkaarel võrdsete vahekaugustega, kuna kaheksas koht on kaare keskpunktis.

Masin nr. 1 on asetatud 3,5 m kõrgusele laskeplatsi pinnast, masin nr. 2 asetseb 0,915 m kõrgusel laskeplatsi tasapinnast.

2) Mõlema masina poolt heidetavate märkide lennujooned ei tohi ristuda 8. kohast kaugemal kui 5,5 m laskevälja poole ja mitte madalamal kui 5 m platsi tasapinnast. Lennujoone ülaltähendatud suundadest tugevama kõrvalekaldumise puhul loetakse märk ebaõigeks.

§ 26. Laskmine tiirul liikuvale põdrakujule.

1) Tiir võib olla paigutatud 130×70 m maa-alale. Selliste mõõtudega maa-alal, mis on ka vastavalt sisustatud, välditakse kuuli sattumist väljapoole tiiru piire.

2) Maa-ala ühte otsa seatakse üles liikuv põdrakuju, temast 100 m kaugusele jääb laskejoon.

3) Märgijoon kujutab endast rööbasteed, millel liigub vagonet. Vagonetile on kinnitatud loomuliku suurusega ja loomuliku värviga põdrakuju.

4) Rööbasteede taha on ehitatud kuulipüüde-vall. Rööbasteede ette on tehtud vall, mis kaitseb tiiru teenindavat personaali, kes töötab märgijoonel, juhuslike laskude eest.

5) Kaitsevall on äärtest kõrgem, keskmine osa madalam. Kõrgema valli osad (8 m pikkuselt) omavad sellist kõrgust, et võimaldavad näha ainult põdra sarvi. Valli keskmine osa (23 m pikk) võimaldab näha tervet põdra keha. Märk läbib selle osa 4 sekundi jooksul.

6) Tulejoone moodustab väike plats, mis on kaetud katusega. Sellel platsil asub üks laskur. Laskuri ette on asetatud barjäär, ta kõrvale lauake padrunite tarvis. Taga asetseb

kohtunikelaud ja sellel valguslüliti, mis on ühendatud märkjoonega.

7) Lasu tagajärg hinnatakse vastavalt sellele, millisesse ossa kuul märki tabas. Märgile joonistatud sõõrid, mis kannavad vastavaid numbreid, määravad silmade arvu.

8) Tabamuste tagajärjed näidatakse selleks valmistatud ja kuuli-püüde-vallile ülesseatud põdrakujul, peale selle teatatakse lasu tagajärg tulejoonel olevaile kohtunikele valgustus-signaali abil (igal tabamusel on oma värv).

§ 27. Relvad, laeng, haavlid, kuul.

1) Kaevik- ja kaarrajal lubatakse kasutada tagantlaetavat püssi, mitte jämedama kaliibriga kui 12. Haavliilaengu kaal võib olla kuni 36 g. Haavlid ei tohi olla jämedamad kui 2,75 mm.

2) Võistlustel võib kasutada ainult suitsuta püssirohtu.

3) Igasugused vahendid (kontsentraatorid) haavlijooksu tiheduse parandamiseks on keelatud.

4) Puisteainest (saepurust) troppide kasutamine on keelatud.

5) Põdrakuju laskmiseks võib kasutada ratsaväe-karabiini või vintpüssi.

Märkus. Kaheraudsed stutserid, automaat- ja poolautomaat-vintpüssid pole lubatud. Kuuli kaliiber ei tohi ületada 9 mm.

§ 28. Kõrgete saavutuste ja rekordite registreerimine.

1) Kõrged saavutused ja rekordid, sealhulgas ka Nõukogude Liidu rekordid, registreeritakse järgmistes laskeliikides.

a) Kaevikrajal:

1. Laskmine kohalt meestele ja naistele 100-le märgile.

2. Laskmine kohalt meestele 200-le märgile.

3. Laskmine kohalt meestele 300-le märgile.

4. Laskmine lähenemisega meestele ja naistele 50-le märgile.

5. Laskmine paarismärkidele: meestele 25 paari ja naistele 20 paari.

b) Kaarrajal:

Laskmine meestele ja naistele 50-le märgile.

c) Tiirul põdrakujule:

Laskmine meestele 30-le märgile.

2) Kõrgemaid saavutusi ja rekordeid registreerib NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuv Üleliiduline Kehakultuuri- ja Spordikomitee, teised saavutused ja rekordid registreerib vastav organisatsioon eriakti põhjal, mis on täidetud kohtunike kolleegiumi poolt ja kus on kinni peetud kõikidest aktis tähendatud tingimustest.

Lisa nr. 1

Tabelid märkide lennutamiseks kaevikrajal.

10 märki

Number Järjekord	1	2	3	4	5
I	1	6	7	10	14
II	3	5	8	12	15
III	3	5	7	10	14
V	1	5	7	12	15
V	3	6	7	12	14
VI	1	5	8	12	14
VII	3	5	8	12	15
VIII	1	6	7	10	14
IX	1	6	8	12	15
X	3	6	8	10	14
XI	1	5	8	10	15
XII	3	6	7	10	15
Katkiste mär- kide asenda- miseks	2	4	9	11	13

Number Järjekord	1	2	3	4	5		
I	2	5	7	12	15	} 15 märki	
II	3	4	9	12	14		
III	2	5	7	10	14		
IV	3	6	7	12	14		
V	2	5	7	12	14		
VI	3	6	7	11	14		
VII	1	6	9	10	14		
VIII	2	5	7	10	15		
IX	1	4	9	12	15		
X	2	5	9	10	13		
XI	1	6	9	11	15		
XII	2	5	8	10	13		
XIII	3	4	8	11	13		} 20 märki
XIV	1	6	8	11	13		
XV	3	6	8	11	13		
XVI	1	4	8	11	15		
XVII	3	4	8	10	13		
XVIII	1	4	9	12	15		
XIX	3	4	8	12	13	} 5 märki	
XX	3	4	8	12	13		
XXI	3	4	8	12	13		
XXII	3	4	8	12	13		
XXIII	3	4	8	12	13		
XXIV	3	4	8	12	13		

Märkused: 1. Tabel on koostatud märkide andmiseks kuuele laskurile.

2. Katkine märk asendatakse samalt kohalt teise märgiga (vabalt).

3. 25-märgise seeria andmiseks koostatakse tabel 15- ja 10-märgistest tabelitest.

4. 20-märgise seeria andmiseks koostatakse tabel 15- ja 5-märgistest tabelitest.

5. Tabel loetakse ülevalt alla ja alt üles seeriade järjekorras.

6. Tabelit võib kasutada märkide andmiseks 2, 3, 4 ja 5 laskurile, jättes vahele järjekordse märgi puuduva laskuri kohta.

Tabel märkide lennutamiseks kaarrajal.

25-märgine seeria teostub järgmiselt:

Märgid	Koht	Heitemasin
1	1	A
2	1	B
3	2	A
4	2	B
5	3	A
6	3	B
7	4	A
8	4	B
9	5	A
10	5	B
11	6	A
12	6	B
13	7	A
14	7	B
15	8	A
16	8	B
17 ja 18	1	AB — paarismärgid
19 ja 20	2	AB — „
21 ja 22	6	BA — „
23 ja 24	7	BA — „
25	—	

Total number of specimens

Number of specimens

Number of specimens

Number of specimens

Number of specimens

Number of specimens

Number of specimens

Number of specimens

Number of specimens

Number of specimens

Number of specimens

Number of specimens

Number of specimens

Number of specimens

Number of specimens

Number of specimens

Number of specimens

Number of specimens

Number of specimens

Number of specimens

Number of specimens

SISUKORD

Saateks	Lk. 3
-------------------	----------

Esimene osa

1. Haavlipüss	8
2. Kuulipüss	15
3. Haavli-kuulipüss	16
4. Haavlipüssi valik	17
5. Haavlipüssi eest hoolitsemine ja ettevaatusabinõud	24
6. Tuvipüss	27
7. Laskemoon	34
8. Haavlipadrundi laadimine	40
9. Haavlipüssi proovilaskmine	48
10. Jahi-sportlaskmine	53
11. Tuvilaskmine	70
12. Pödralaskmine	73
13. Laskeradade ehitused, sisseseaded, inventar ja laskmise kord	74
14. Ettevaatusabinõud relva käsitsemisel laskerajal	84
15. Tuvilaskespordi harrastamise võimalustest kohtadel, kus puuduvad ajakohased laskerajad	85
16. Laskmine jahil	86
17. Jahisportlaste ettevalmistamisest	94
18. Jahi-sportlaske järgunormid	97

Teine osa

Juhend jahi-sportlaskmiseks

I. Võistluste liik ja iseloom	98
II. Võistlustest osavõtjad	99
III. Kohtunike kolleegium	101
IV. Laske-eeskirjad	105
V. Võistluspaik ja sisustus	112
Lisa nr. 1	
Tabelid märkide lennutamiseks kaevikrajal	115
Lisa nr. 2	
Tabel märkide lennutamiseks kaarrajal	117

Vastutav toimetaja G. PAVLOV

Tehniline toimetaja E. PLAKS

Ladumisele antud 20. X 1950.

Trükkimisele antud 26. I 1951.

Paber 56:79 sm, $1/16$. Trükiarv 2000.

Trükipoognaid 7,5. Formaadile

60:92 kohaldatud trükipoognaid 6.

Arvutuspoognaid 6,22. MB-01061.

Tellimise nr. 3304. Trükikoda
„Ühiselu“, Tallinn, Pikk 40/42.

На эстонском языке.

Х. Райвет.

Стрельба из охотничьего
ружья.

HIND RBL. 1.90.

Trükivigu.

Lk.	Rida	On trükitud	Peab olema
33	11. alt	(vt. tab. 6)	(vt. tab. / lk. 93)
85	20. alt	joonis 26	joonis 35

Rbl. 1.90

A-18833

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00177413 4